

tarafından bağışlanmıştır
TÜSTAV

eylem

ŞÜKRAN KURDAKUL

«Bizi Dolarlarınızla Satın Alamazsınız.»

Dr. MEHMEHCAN KÖKSAL

Toplumsal Demokrasi ile Çağdaş Devlet İdaresi

EMİN TÜRK ELİÇİN

Türk Devrim İdeolojisinin Uğrakları

MUVAFFAK ŞEREF

İşçi sınıfı, Yoksul Köylüler, Toplumcu Aydınlar

Prof. REŞAT AKTAN

Türkiyenin Toprak Reformu Meselesi

AYDOS TOROS

Eğitimde Halkçılıktan Nasıl Uzaklaşıldı

FERNANDEZ

İspanyol Burjuvazisi Can Çekişiyor

Çev.: Demir Özlü

TÜSTAV

HÜSEYİN BAŞ

Basın ve Haberalma Özgürlüğü

MAX BEER

Savaş Olmadı

Çev.: Babür Kuzucu

DOĞAN ÖZGÜDEN

«Ecclesiam Suam»

İç Gözlemler — Dış Gözlemler

eylem

AYLIK DÜŞÜN VE EYLEM
DERGİSİ

SAYI : 7 CİLT : 1

1 Eylül 1964

Sahibi :

ŞÜKRAN KURDAKUL

Yazı işlerini fiilen idare eden :

ÖMÜR CANDAŞ

Her ayın başında İstanbul'da yayımlanır. Sayısı 250 kuruştur. Altı aylık abonesi 10 lira. Yıllık abonesi 20 lira. Havaleler, Şükran Kurdakul - Ankara caddesi 45/22 adresine gönderilmelidir.

Dergiye gönderilen yazılar iade edilmez.

Hân Koşulları :

Tam sahife çift renk: 1250 TL.

Tam sahife tek renk: 1000 TL.

Basıldığı yer :
Gün Matbaası - İstanbul

Kapak baskısı :
ERSA Matbaacılık Koll. Şti.

TÜSTAV

Okurlarından gördüğü ilgiye karşılık olarak EYLEM fiatında bir değişiklik yapmadan 80 sahife çıkacaktır.

- Eylem'i seven okurlarımız 3, 6, 12 aylık abone olmak yolu ile dergilerini % 35 daha ucuz alabileceklerini unutmamalıdır.
- İncelenmesini istediğiniz konuları bize yazarak EYLEM'in yönetimine katılınız.

«BİZİ DOLARLARINIZLA SATIN ALAMAZSINIZ»

Şükran KURDAKUL

Bir büyük karşıkoyma hareketini yeniden yaşadığımız bugünlerde, Erzurum-Sivas Kongrelerinin, 30 Ağustos taarruzunun, 9. Eylül'ün yaratıcıları anıları ile, kişiliklerimizde bir büyük bilinç oluyor yeniden.

Bağımsız yaşamak için ölünün üzerine yürüten Türk Ulusunun önünde Emperyalizmin dalavera düzeni, bankası-borsası-altını ve silâh fabrikaları ile iflâs ediyor. Kağnıları ve çakmaklı tüfenkleriyle Kuvvayı Milliye Anadolu.. Çok çekmiş, nice çaresiz kalmış insanları ile bizim yurdumuz... Ne yangınlar, ne saldırılar, ne korkunç ihanet şebekeleri görmüş içinde. Varolmayı bir Anadolu Türküsü gibi kolay ve derin söyliyene ana pınar yok olmamış ama..

«Yirminci asırda 500 milyon lira borcu, harap bir memleketi, pek münbit olmayan bir toprağı ve 10-15 milyon lira geliri olan bir kavim için bir harici müzaharet olmaksızın yaşamak imkânı olamaz..» diyenler,

«Parasız, ordusuz ne yapabiliriz. Onlar tayyare ile havada uçuyorlar, biz henüz kağıt arabasından kurtulamıyoruz. Onlar direktot yapıyorlar, biz yelkenli gemi yapamıyoruz..» diyenlerle birleşmiş. Utanmadan,

«Mandanın cisminden ziyade ismine itiraz edenler beyhude telâş ediyorlar. Kelimenin ehemmiyeti yoktur.»

Diyebilenler çıkıyor aralarında. Bir O'nun bilinci Sivas kongresinin bu bulanık kafalı İstanbul efendilerine karşı koydu önce. Bir O'nun bilinci Kuvvayı Milliye'nin dayandığı vazgeçilmez ilkeyi çıkardı aydınlığa.

«Biz kapitalizm ve emperyalizmle mücadeleyi câiz gören bir mesleği takip eden insanlarız.»

Yeni emperyalizmin Türkiye'de yaratmak istediği yarısömürge koşullarına, eskimiş Mustafa Kemal düşmanları yeni felsefeler aradı yıllarca. Ekonomik yardım gösterilerinin arkasına gizlenip oturan Amerikan tröstleri, üçüncü sınıf komisyoncuları ile bağımsız Türkiye'nin siyasal yapısına diledikleri zaman el koyacaklarını düşünürken bir gerçeği görmediler: Tarih olmuş Türk Kurtuluş savaşının dayandığı ilkeler unutturulamazdı. Unutturulamadı nitelikim.

27 Ağustos günü Ankara sokaklarında «dolarlarımızla bizi satın alamazsınız.» diyerek bağımsız Türkiye'nin bilincini bir kez daha ortaya koyan Atatürkçü genç, yeni emperyalizmin iç ortaklarına da aynı dersi verdi.

(1) Manda meselesinin görüşülmesine İstanbul delegesi İsmail Hami Bey tarafından hazırlanıp, birçok imza ile kongre başkanlığına verilen bir muhtıranın okunması ile başlandı. Rauf, Refet, Bekir Sami ve Kara Vasıf Beyler ile İsmail Fazıl Paşa Manda tezini en çok savunan hatipler arasında bulunuyorlardı. - Şahbattin Selek'in Anadolu ihtilâli adlı kitabından: (Sahife 240).

BİR

BİR ANAYASA DÜZENİ OLARAK İKTİSADİ VE TOPLUMSAL DEMOKRASİ İLE ÇAĞDAŞ DEVLET İDARESİ ARASINDAKİ İLİŞKİLER ÜZERİNE

Dr. Mehmedcan KÖKSAL

Temel Hakları Koruma Derneği Başkanı, Dr. Mehmedcan Köksal, İktisadi Hayatta Devletin müdahalesi olmadan başarı sağlanacağını savunan Klâsik iktisatçılara karşı tezleri birleştirerek Devlet anlayışının 1848 devriminden günümüze kadar geçirdiği aşamaları inceliyor.

I. Günümüzde Devlet, açık ve kesin olarak iktisadî faaliyetlerde bulunuyor. Ancak, unutmamak gerekir ki, bu yalnızca çağdaş Devlete bağlı görünen bir özellik değildir. Devlet, kendisine vücut kazandıran çeşitli nedenlerin sonucunda, bu faaliyetlere her sürede ve her yerde katılmıştır. Bundan ötürü, bu gözleme şu çağ, ya da bu ülke bakımından bir sınır konulamaz. Bu değişkenler arasında, onları birleştirecek tek ortak ölçüt, bu faaliyetlerin hangi siyasal düzen ile, ne türlü bir aşamaya ve yoğunluğa varmış olduklarıdır. Esasen, ancak bununladır ki, siyasal düzenler hemen her defa iktisadî etkenlerin sonunda ulaşılan bir üst - düzen olmakta ve buna bağlı olarak da meşruluk kazanmaktadır.

Şöyle ki: Doğrudan doğruya bir takım olaylar ile ortaya konan bu gerçeği - ilk bakışta - hukuksallaştırmak gerekmemektedir. Bile. Her hangi bir doğal olay için olduğu gibi, nedenlerini sonuçlarına bağlayarak, yönünü ve genelliğini belirtmek, işaretlediğimiz bu normatif hukuksallığın yerini, mümkündür ki, tutabilsin. Ancak hemen ekleyelim ki, bu gibi bir davranış, çevresi gitgide genişleyen bir bilgi yığını kurmak uğruna, bir takım tarihsel olayları sıralayarak çeşitli Devlet uygulamalarının, yalnızca bir toplamını yapmak değildir. Hele herhangi bir ideolojinin peşin yargılarla kabulünün doğurduğu dogmatizme düşmek, hiç değildir. Böyle olduğu için de, doğrudan doğruya, gerçeği ve toplumsal bir görüşür.

Şu da var ki, Devletin iktisadî nitelik kazanan faaliyetlerinin, bugün kendilerinden daha geniş çapta söz ettirmelerinin, değişik nedenlere dayandığı görülmektedir. Öncelikle, bu konular ile ilgili bilim ve tekniğin daha yeni gelişmekte olduğunu işaretlemek gerekir. Bunun yanısıra, çağdaş uygarlığın ve uluslar arası antlaşmaların gün ışığı altına, bir çok toplumsal gerçeği yeni sermesinin de, bunda büyük bir payı vardır. Ayrıca insanlığın, yeni bir rönesans ve hümanizma gibi, yeniden ve daha gerçekçi bir ortamda, insanlığın değerlerini konu alan felsefenin ve çeşitli ideoloji davranışların da hakkını tanımak gerekir. Kaldı ki, bugün hiç bir toplum, iktisadî olayların yalnızca etkisinde kalmak, ya da onun karşısında bireysel davranışlar ile yetinmek istememekte, kendisini - kendisi olarak - yönetenlerden, bu olayları izleyip denetmelerini, hiç değilse onlarda ilgilenmelerini talep etmektedir.

Bütün bunlar, Devletin iktisadî hayata müdahalesinin olduğu gibi,

uzun savaş yıllarının ertesinde, o sıralara kadar değişik yönlerde tanımlanan demokrasinin de, genel ve ortak niteliklerle gelişerek, yeni kurum ve kuruluşlar kazanmasının ve yepyeni bir anayasa düzenine varmasının başlıca nedenleri olmuşlardır.

II. Ancak, Devletler çeşitli iktisadî faaliyetlerde bulunurlarken, aynı iktisat düzenini uygulamadıkları gibi, uyguladıkları iktisat düzeninde de, sonuna kadar ısrar etmemektedirler. Esasında, bir düzenin uygulanması, çok defa siyasal iktidardan gelen bir takım tercihlerin araya girmesi ile gerçekleşmektedir. Bu da, siyasal temsilde geniş toplum tabakasının kendi yoğunluklarını bulup bulmamaları ile ilişkin konularda yapılacak hamleleri dave' edecek bir olay olarak, ortaya çıkmaktadır. Kısaca genel sorununu, iktidar olayı açısından bunun başlıca örneği ve özeti. Toplum idare eden siyasal iktidarın, iktisadî iktidar da olarak, kime dayanacağı burada ağırlık merkezini belirleyen tek ölçüttür. Bugün için, klâsik iktisatçıların ve onların kolaylıkla etkiledikleri dogmatik hukukçuların izlenmesi ile, iktisadî hayatta Devletin hiç bir müdahalesi olmadan başarı sağlanabileceğini savunmak, bir başka ütopye peşinde koşmak olacaktır. Öncelikle, hukuk bir uygulama düzeni olduğu için de, bunun felâketli sonuçlarını toplum çekecek, yapılan yalnızca toplumsallığını geniş oranda yitirmiş bir katın varsayımçı davranışları olmakla kalacaktır. Çeşitli sürelerde, Türk Devletçiliği konusunda yapılan yanlış nizamlama ve açıklamalar ile ona karşı özel teşebbüsçü saldırılar bunun yakın, yerli örnekleridir.

Gerçekte, burada çözülmesi gerekli sorun, karşılıklı bir nedensellikte ortaya çıkıyor: İktisadî olaylar mı Devletin alacağı tutuma, yoksa Devlet mi iktisadî olayların akışına göre ayarlanacaktır?

III. Tarihsel olarak şunu görüyoruz ki, çok süreler öncesinde bile, bir ülkenin refahı, yöneticilerin isabetli karar ve davranışlarına bağlı sayılmıştır. Bunun yanı sıra, iktisadî hayatın kendi haline bırakıldığında bürüneceği karışıklığın, aneak Devletin müdahalesi ile ortadan kaldırılacağı bir çok iktisatçı ve hukukçu tarafından, başta bulunanlara duyurulmak istenmiştir. Buna uyarak, çoğu zaman başta bulunanlar da, bu davranışa eğilimli görünerek bu öğütçü bilim adamlarını, kendi yönetimlerinde danışacakları uzmanlar, organizatörler, plâncılar olarak kabul etmişler ve onlardan faydalanmaya başlamışlardır. Orta çağdan bu yana, Devlet örgütü biçiminde birleşmelere esas olan düşüncenin, iktisadî faaliyetlerde daha kolay sağlanan koşullar ve durumlar olduğu gerçeği de, bu konuda yeterince aydınlatıcıdır.

Liberalist kuramların, Devletin - geniş anlamda - müdahalesi bakımından kabul ettikleri, dış bağımsızlık ve iç güvenlik konuları elbette ki, bu iktisadî müdahale düzeninin kuruluşunda önemli bir hareket noktası olmuşlardır. Öncelikle, başlangıçta bölgeci iktisat siyaseti uygulamakta olan Devletlerde, toplu bir Devlet iktisadına eğilim duyulması bunun bir kanıtıdır. Şu da var ki, Devleti yalnızca ulusal savunma ve iç güvenlik konularına yeterlik tanıyan, bir müdahaleciliğe bağlamanın da imkânsızlığı açık bir gerçektir. Hattâ denebilir ki, bu konuların taşıdıkları önem payı ne olursa olsun, doğrudan doğruya iktisadî konular kadar, toplum tarafından benimsenmemektedir. Bunda, az çok uzun süren barış yıllarının yarattığı gevşeklik veren ruh halinin de payı vardır. Dış siyasette kabul edilecek

yönün, basınçlarını toplumca duymakta araya giren, dolayısı ile etkenlerden ötürü, halkın duygusuz kaldığı kolaylıkla gözlemlenebilir. Kaldı ki, her Devlet, dış ilişkilerinin zorlayıcı etkilerini bir yana bırakarak, iç iktisat düzenini, tek yanlı olarak başka bir yönde düzenleyebilir.

Liberal görüşlerin bile, kabul ettikleri konulardaki davranışları hatalı olduğunda, Devletin, gene de doğacak iktisadi sorunlar karşısında toplum katları karşısında sorumlu tutulduğu görülür. Gerçekte, ülke çapında sonuçlar doğuran uyuşmazlıklar, çoğu defa iktisadi faydaların çatışmasından doğmaktadır. Bunun içindir ki, Devletler iktisadi alanda önceleri ileri sürülmüş görüşlerden değişik, yeni düzen ve yöntemler, modeller yaratmak zorunda kalmışlar, bu konuda öncelikle toplumsal uyuşmazlıkları dikkate almak gereğini duymuşlardır. Aksi halde, bu uyuşmazlığı toplum bizzat kendisi çözümlmek yolunu seçmiş, bunda hasım olarak karşısında siyasal iktidarı bulmuştur.

IV. Toplumda iktisadi faaliyetlerin büründüğü biçimler sürekli olarak değişmektedir. Bunda bireysel irade ve seçimlerin, doğrudan doğruya bir etkisi olamayacağı, çağdaş Devlet bakımından yapılacak toplumu bir gözlem ile hemen ileri sürülebilmekte ve kolaylıkla kanıtlanabilmektedir. Öncelikle, bugün üçüncü bir kutup olan, Geri Kalmış Ülkeler bakımından, bahis konusu iktisadi etkenlerin yarattığı yapısal değişikliklerde, toplumsal yana paralel olarak Devlet müdahaleciliği daha ağır basmaktadır. Örneğin, nüfusun artışı, yer değiştirmesi, iktisadi kuvvetler arasındaki eşitsizlik, iş bölümü olaylarındaki uzmanlık kayıpları, vd. Devletlere bu alanlarda, daha bir takım görevler yüklemektedir.

Bu durumu, bir bakıma Devlet idaresi bakımından, kamu hizmetlerinin artması olarak ifadelendirmek mümkündür. Öyle ki, yukarıda işaret ettiklerimizin ışığında tesbit etmek gereklidir: Eskiden beri, toplumsal hayatta insanların birbiri ile, ya da toplulukla ilişkilerinin sürekli olarak devam etmesi gibi bugün de bireyle Devlet karşıkariya gelmektedir. Gerçekte de, bireyle Devlet arasında hiçbir çelişiklik olamaz. Çünkü, esasında Devletin de insanî sorunlara yönelmiş çeşitli ve başkaca sorunlarla yükümlü bulunduğu göz önünde tutulur ise, bu daha kolaylıkla ortaya çıkar.

Bu konunun, bugün Geri Kalmış Ülkeler için ortaya çıkardığı, çok yenilenen tartışmalardan biri de, iktisadi hayat karşısındaki iki zıt kutuptan hangisinin, Devletçe zorunlu alternatif olarak kabul edileceği, edilmesi gerekeceğidir.

Fransız Devrimi, ve getirdiği düzenin hukuk belgeleri, soyut bireyi dikkate almışlardır. Bu soyut bireyin, Devrim ile tanınan hakları, çoğu defa parlak demeçlerden ileri gidememiştir. Oysa, On dokuzuncu Yüzyılın ortalarına doğru, hızla gelişen bir takım olaylar, bu soyutlaştırılmış hakların, yalnızca açıklanmakla kalınca, hiç bir şey ifade etmediğini gösterdi. Devletin, bu hakların kullanılması için, bireylere gerekli araçları sağlaması, bu konuda bir takım yeni kamu hizmetlerini üzerine alması icab etti. Daha sonra, gene toplumdaki bir takım yapısal değişiklikler, yalnızca bireysel eylemlerin yürütülmesi için bahis konusu olan hak anlayışını geride bırakıp, ancak topluca yerine getirilebilecek, kullanılabilir haklar anlayışını yarattı. Hakların, böylece toplumsal bir öz kazanması, yüzeyde kalan Devrim metinlerine karşılık, iç yapıda oluşan bir değişikliğin ifadesi idi.

DÖRT

V. Sanayi Devrimi, büyük kapitalist girişimler, emeği ve onun değerlendirilmesini belli merkezlere doğru çekince, Devleti yönetenler ile, çalışan toplum katları arasında verilen ve va'dedilenin aksine bir eşitsizlik ortaya çıktı. Fransız Devriminin, yalnızca, insanlara seçme ve seçilme alanında biçimsel olarak bağışladığı özgürlükler, toplumsal açıdan yetersiz bir gurur olarak kalakaldılar. Bu bakımdan, özgürlük bir sınıf yararına tanınmış bir üstünlük olunca, toplumsal bir amaç olarak taşıdığı değeri yitirdi. Bunun yerine, araç değerinde bir nitelikle özgürlük, kendisine giden yolun seçiminde bir eşitlik ilkesi olarak kabul edildi. İşte bu çözümdür ki, toplumu özgürlüğün özünün tartışmasına götürmüştür.

İktisadi özgürlük düşüncesini çözümlenmeyen Fransız Devrimi, Geri Kalmış Ülkeler açısından bu nedenle, klâsik demokrasiden bir uzaklaşma etkeni olmaktadır. Bu uzaklaşmanın, tarihsel verilere dayanan bir yanı olduğu da açıktır. Gerçekten de, Sanayi Devriminden önceki sürelerde, sömürgecilik ve teknik buluşlarla kuvvetlenen endüstri, kalkınması yanısıra, büyük işçi kütleleri yaratmıştı. Oyle ki, bu kütle kelimesi, On dokuzuncu yüzyılın başından sonra, toplumsal gelişmenin ayırıcı bir niteliği olduğu gibi, üstelik bu kütlelerin kendi haklarını savduklarında altında toplandıkları, bir sınıf tanımaması olarak kaldı. Böylece, soyut haklar toplumsal bir öz kazanmış, bunun karşısında Devlet de, yeni bir görevi üzerine almış oluyordu. Devletin bu yeni görevinin yarattığı örgütlenme ve olanaklar, toplumsal hayata yapacağı iktisadi nitelikli müdahaleler için yeterli nedenleri ortaya koyduğu gibi, onun Yirminci Yüzyılda takınacağı daha yeni tutumları için de, hazırlayıcı bir ortamı gözler önüne vermekte idi.

VI. Bu bakımdan 1848 Sanayi Devrimi, Devlet anlayışındaki başkalaşmayı kesin bir olay dizisi ile, İtalya ve Almanyadaki benzerleri ile, daha anlaşılır bir biçime sokmaktadır. Vedel, Devrimin özelliklerini başlıca üç noktada özetlemektedir: 1848 Devrimi, amacı açısından, Fransız Devrimi gibi, yalnızca siyasal değil, üstelik toplumsal demokrasiyi izler. Özü bakımından da, siyasal olduğu kadar, iktisadidir de. Daha geniş çevreye yayılan, genel seçimler yolu ile, daha kolay gerçekleşebilen, daha insanî bir düzendir.

Böyle bir temel üzerinde, öncelikle Yirminci Yüzyıl, savaşlar ve bunalmalar yüzyılı olarak, Fransız Devriminin kalıntısı olan klâsik ve siyasal demokrasiden, toplumsal iktisadi demokrasiye doğru kayışın, en yüksek aşamaya vardığı bir çağ olmuştur. Topluca savaşlar, ulusların tüm varlıklarını sarsmış, çağdaş silah ve çarpışmanın, başka bir deyim ile öldürmenin maliyeti yükselmiştir. Savaşların sona ermesinden sonra, bir yenisinden onarım, kuruluş ve çeşitli ödemeler dönemi, yüksek rakkamlarla dolu bütçe ve borçlarla ülkelerin üzerlerine yüklenmiştir.

Bütün bunların sonucunda, Devletlerin klâsik demokrasi anlayışı ile Kamuya karşı görevlerini yerine getiremeyecekleri, açıkça ortaya çıkmıştır.

VII. Toplumsal ve iktisadi Demokrasi (bütün bu değinilen tarihsel verilerin sonucunda yepyeni bir anlayışla girişilen bir takım Anayasa hareketlerine basamak teşkil etmiştir. Gene bu sıralarda Rus Devrimi de, toplumsal sorunların, laboratuvarı olan bir takım deneyler ile gözler önünde idi. Hatta, o kadar ki, çeşitli ülkelerde solcular iktidarı elde ettiklerin-

de, muhalefetten Devlet idaresine geçmelerinin rastladığı en kritik dönemde, yeni Anayasalar hazırlamak zorunda kaldılar. Ancak bir kaç yıl sonra yapılan seçimlerin, ortamın üzerindeki çeşitli etkenler ile, tümüyle başka bir yönde sonuçlar verdiğini de, işaretleyelim. Fakat Anayasalarda toplumsal öze verilen önemli yer bakımından, seçimlerin değişik sonuçlar göstermesi hemen etkili olmamış, sosyalistlerin hiç katılmadıkları veya çok az katıldıkları Kurucu Meclislerce hazırlanan Anayasalarda bile, sosyal haklar ve kurumlara rastlanmıştır. Öyle ki, Devletler artık vatandaşlara hukukî olduğu kadar, iktisadî bağımsızlık da getirecek, asgarî koşulları sağlamaktadırlar. Bu, Devlet olayında ve örgütünde, siyasaldan toplumsala doğru akan bir dönüşüme başlıca kanıttır. Bu yoldan iki çeşit demokrasiyi niteleyen «siyasal» ve «toplumsal» in taşıdıkları anlamdır ki, aralarındaki tarihsel ve özlü değişkeni anlatmaya yeter.

VIII. Liberal Devlet görüşlerinin ileri sürüldüğü sıralarda, Devlet faaliyetlerinin, Dış bağımsızlık ve iç güvenlik konularında toplanması, bireyi, vatandaşı iktisadî eylemlerinde tümü ile özgür kılıyordu. «Siyasal» böylece «iktisadî» den ayrılıyor, serbest ve bireysel tercihlere bırakılıyordu.

Vedeli izleyerek denebilir ki, «siyasal» insanların hükümet edilmesi ve iktisadî şeylerin idaresi ile ilgilidir. «İktisadî» nin toplumsal olana ne kadar yakın olmak gerektiği kolaylıkla anlaşılır. Çünkü, bu liberal anlayışla, onun da «siyasal» a karşı olacağı açıktır. Fakat, toplumsal da birçözümleme ile, «iktisadî» den bir ayrılık gösterecektir. Şöyle ki, gösterilen faaliyet ya iktisadî, ya da toplumsal olanla birleşime varacak, özde iç içe değil, yalnızca ilgili bulunacaktır. «İktisadî» görüşte, fert ve topluluklara ve bunların giriştikleri faaliyetlere, üretim ve değiş tokuş açısından bakılır. «Toplumsal» görüşte ise, bunlar bölünme ve tüketim açılarından değerlendirilir. Fakat, her ikisinin arasında gene de sıkı bir ilgi vardır. Bu neden ile, «iktisadî» sorunlar çözümlenmeden, «toplumsal» sorunlar elelenamaz.

Bu yoldan, Klâsik ve siyasal demokrasinin bir gelişimi olan, İktisadî ve toplumsal demokrasi, geri kalmış ülkelerin seçmek zorunda kaldıkları söylenen zıt kutuplardan birini ortaya koymaktadır. Devletin iktisadî hayata müdahalesi, bu anlayışa göre sınıf kavgaları nedeni ile toplumun yıkılması sonucunda, bütün özgürlüklerin tümü ile ortadan kalkmasına engel olmak için oluşmakta ve gelişmekte, öncelikle de, siyasal demokrasinin başı boş bıraktığı iktisadî özgürlükleri sınırlamaktadır. Mülkiyet, ticaret.. örneği haklar kısıtlanmakta, buna karşılık çalışma, dinlenme, toplumsal güvenlik.. hakları yeni bir düzenin yarattığı haklar olarak, kabul edilmektedir.

Kısa Bibliyografya

BURDEAU (G.) : *Traité de Science Politique*, Tom: VI, L.G.D.J., Paris 1956

CHENTO (B.) : *Droit Public Economique*, Université de Paris Institut d' Etudes Politiques, Cour de Droit, 1950 - 1951

FISCHER (G.) : *Le Problème de la Démocratie économique dans les*

Pays sous - développés (Association internationale des Sociologues de langue Française, III. Coll. Genève 2/3 et 4 Mai 1960) Bruxelles 1961

GARAUDY (R.) : La Liberté, Ed. Social, Paris 1955

GUETZEVITCH (B. M.) : Les Constitutions de l'Europe Nouvelle, Paris 1930

LACOSTE (Y.) : Les Pays Sous - Développés P.U.F. Paris 1962, (3 e. Ed.)

MUSGRAVE (E. A.) ve PEACOCK (A. T.) : Classics in the Theory of Public Finance, London 1958

VEDEL (G.) : Démocratie Politique, Démocratie Economique, Démocratie Sociale, Droit Social, 1947

VEDEL G.) : Manuel de Droit Constitutionnel, P.U.F. Paris 1949.

(1) Burada belli başlı bir sorun da, kuramlar ile yukarıda işaretlenen siyasi iktidarı elinde tutanların karşılıklı davranışları olmaktadır. Kuram (nazariye) çok defa dendiği gibi, uygulamalara topluca bir bakış sayılsa bile, bakan kimsenin kişiliğinin, çeşitli eğilimlerinin bunda büyük, hattâ sırasında değiştireci bir yanı vardır. Kaldı ki, uygulayıcıyı veya siyasetçiyi bir takım kuramlara bağlı tutmak da, iktisadi hayatın çeşitliliği karşısında, çok çelişiklikler yaratabilir. Ancak unutulmamak gereken bir nokta da, Devletin ve bilimlerin uygar olan bir toplumda, günlük teknik ve toplumun artan ihtiyaçları ile bir arada buldukları ana olaydır. Buna göre nasıl çözümleneceği ve uygulanacağı, başlı başına bir konu olan iktisadi durumlarda, toplum karşısında Devletin ve bilimlerin bir işbirliği ile yanyana gelecekleri, tartışma götürmez bir gerçektir. Öte yandan toplumun genel faydasının bu konuda, ne derecede etken olduğu da açıktır. Teknik, fizik karşısında; cerrahlık kuramsal tıp karşısında nasıl bir davranış içinde bulunuyorsa, derhal uygulama alanına geçebilen kuramlar da, iktisat ve hukuk bilimlerinde öyledirler. Bundan ötürüdür ki, bugün çağdaş kuramları değer biçici gören, eski ve klâsik görüşün artıkları, kendilerini ezilip geçen akımlara yükledikleri, hata ve yanlış kusurlarını, tümüyle kendileri işlemektedirler. Bugün için Devleti, ardında bıraktığı iktisadi faaliyet sınırlarına çekmeye, şu yada bu nedenle, artık imkân yoktur. Netekim, Devletin iktisadi hayata müdahalesi, günden güne artacak ve genişleyecek, buna ancak Devletin varlık nedenlerinden doğan bir takım sınırlar konulabilecektir.

TÜRK DEVRİM İDEOLOJİSİNİN UĞRAKLARI

Emin Türk ELİÇİN

Cumhuriyetimizin tarihinde Kemalist devrimin ideoloji uğraklarını arıyarak şu âna değin iki tanesini bulup gözden geçirmiştik. Bunlardan birisi, Avrupanın sosyal olgunluk çağlarını birlikte yaşamadığı yani Osmanlı derebeylik düzeninden Avrupa kapitalizmine geçemediği için, Türkiyede doğmamış bulunan çağdaş sosyal sınıfları, burjuva sınıfı ile bunun ayrılmaz ortağı, karşıtı (Antitezi) olan işçi sınıfını Devletçilik yoluyla yaratmayı, yetiştirmeyi amaç edinmiş olan ve başlıca sözcüsü, dâvacısı Ahmet Hamdi Başar bulunan «İktisadî Devletçilik» doktrini idi. Uygun düştükçe buna «Başarizm» demek istiyorduk.

İkincisi de yine devletçilik yoluyla Türkiyeyi batılılaştırırken, Avrupanın artık sarsılıp bozulan, içinde yaşadığı ulusları - ve bütün dünyayı - korkunç yıkımlara ve kıyımlara sürükliyen kapitalist - emperyalist düzeninden sakmarak, yani batılılaşmanın önkoşulu olan tekniği, endüstriyi alırken bunu, sun'i olarak yetiştirilecek bir Türk burjuvazisine değil, toplumun, ulusun bütününe mâletme dâvası kadrocu Kemalizm idi. Buna da gereklikçe, «Başarizm» e koşut olarak, «Şevketizm» diyeceğimizi söylemiştik. Bu daha iddialı teze göre batılılaşma, bir bakıma, batı aşularak gerçekleştirilecekti. Bu özelliği ile Türk Devrimi (Kemalizm) yeni bir humanizma yaratmış, dünyanın bizden sonra kurtulup kalkınmak istiyecek uluslarına da bu niteliğiyle bir model ve örnek vermiş olacaktı.

Doktrinlerin ikisi de amaçlarına devlet eliyle, devletçilik yoluyla varmak istiyorlardı; ama her ikisi de işe devletin, devletçiliğin ne demek olduğunu araştırarak, kavram tarifi yaparak başlamamışlardı. Onlar bilim (idrak) kuramı yapmak niyetinde değillerdi, bağrında yaşadıkları Türk ulusunun somut devletçiliğini bir ideolojik sisteme kavuşturmak için işe girişmişlerdi; öyle kavram ve yöntem belirlemeye, kalkış noktası incelemeye ihtiyaçları yoktu. Türkiyede devlet gücünü elinde tutan ülkücü, devrimci bir kadro, kadronun başında da dev gibi bir önder, Gazi Mustafa Kemal vardı ya - bunu bilmek onlara yeterdi! Onun için başlangıçta her iki ideolog «Bir millet - bir devlet - bir parti» üçlemine bağlıydılar. Millet: Kahramanca bir kurtuluş savaşı kazanmış büyük Türk milleti. Devlet: Atatürk'ün başında bulunduğu devrim kadrosu. Parti: Devrim kadrosunun elinde ulusal kalkınmayı sağlayacak siyasal örgüt - C. H. P. idi.

İdeloglarımızdan birisi, Ahmet Hamdi Başar, geçen yazıda anlattığımız uzun ve çetin serüvenden sonra, nihayet usul ve yöntemde yanıldığını anlamış, kadroculuğa lanet okuyarak kalkış noktasından büsbütün uzaklaşmıştı. Yaratmak istediği iktisadî devletçiliği, yani kendi anlayışına göre gerçek sosyal devrimi sosyal sınıflarla ilgisi olmayan, Osmanlı kapıkulluğundan süregelen bir memur kadrosundan beklemenin boş, «aptalca» birşey olduğunu itiraf etmiştir. Ama Ahmet Hamdi Başar, yine kendi sözlerinden bildiğimiz gibi, Donkişot tipinde bir idealist olduğundan, kendinde yanlışlık, haksızlık bulamaz. Ömürboyu çalışarak meydana getirdiği «İktisadî Devletçilik» doktrininde yanlışmış, bilim yapayım derken ütopya yaratmış olduğunu kabul edemez. Onun için Troya atı ile içinden zaptedemediği devlet kalesini şimdi dışardan, sosyal sınıfların yardımıyla ele geçir-

mek ister. Der ki «Atatürk de bir insandı!», yani bütün insanlar gibi yetenekleri sınırlı, eksikli idi. Bilgisiz, kafasız bir Recep Peker'in dediklerine inanmış da kendisi gibi hem bilgin, hem ülkücü bir insanı yanından uzaklaştırmıştı. Oysa kendisi, Ahmet Hamdi Başar, başlangıçta Şevket Süreya'dan da sıkı kadrocu, hatta «Tek Adam»ı idi. Gelişmemiş saydığı sosyal sınıfları hesaba bile katmıyor, onları devlet yönetimine çekmek, halka siyasal söz hakkı tanımak çabalarını beğenmiyordu. Atatürk «Serbest Fırkayı kapatmakla iyi mi ettik, kötü mü?» diye sorduğunda hiç duraksamadan «iyi ettik!» diyen yalnız o olmuştu. Eğer Atatürk ve arkadaşları onun dediğini tutsalar da idari devleti iktisadi devletten ayırarak yine onun salıkverdiği usulde bir kalkınma planı yapsalardı, kadroculuğa sonunadek sadık kalacak, kadrocu kemalizmin bir karşı-tezi olmayacaktı. Kaldı ki o, kendi reçetesine uygun olmak şartıyla, Türkiye'nin kapitalist olmıyan bir yoldan kalkınmasına bile karşı değildi. «Başlıca istihsal cihazlarını kapitalistçe kurmakta olan devletçi Türkiye» diyordu örneğin, «Para ve İnkılap» adlı kitabında. Ama tutmadı devrimci KADRO Ahmet Hamdi Başar'ın sözlerini - Ve iyi ki tutmadı! Tutsaydı asıl kadrocu devletçiliğin silik bir gölgesi olup kalacak, bugün «Başarızım» diyebildiğimiz gelişmeyi göstermiyecekti. Sonraki yörüngesine onu zorla iten kapikulu takımına Hamdi Başar minnet borçludur.

«KADRO» kadrosundan artakalan tek fikir-adamı Şevket S. Aydemir'in KADRO-aşırı durumuna da kısaca bir gözatalım :

Yerinde anlattığımız gibi o akıllı ve gerçekçi bir aydın olduğundan çetin bir engelle karşılaşınca durmasını ya da yandan dolaşmasını ve alttan geçmesini bilir; Realite üstüne öyle Donkişot'ça saldırıp kolkanat üzmez. Uzun zaman susup beklemesini de bilir o, sağır dosyaları raporlar ve mektuplarla doldurmaz, berikisi gibi. Ama Şevket Süreya öteyandan bir ideoloji kurucusu, bir devrim filozofu olarak tarihe geçmeyi de yenilmez bir tutku ile istediğinden sustuğu dönemlerde bile durmadan çalışır, hazırlanır ve ortaya çıkmak için fırsat kollar. Sustuğu zamanlarda belki çiftlik işletiyordur, belki kendine verilen devlet hizmetlerinde ve yine ön planda çalışıyordu; Ne var ki bu gibi işler onu ne doyurur, ne kandırır, Çünkü onun aradığı Su ve ekmek maddi olmaktan daha çok manevidir, düşünseldir! Cumhuriyet'in düşün ve kültür yaşayışında silinmez bir iz bırakmadan giderse gözü açık ve - Ne iyi ki öyledir! Yoksa şu sıra ilgi ile okumakta olduğumuz o üç ciltlik «TEK ADAM» destanını nasıl yazardı?...

Üstelik Şevket Süreya Aydemir başkurusu bulunduğu «Kemalizm» ideolojisinin «KADRO» ile birlikte sonmediğini, için için de olsa yandığını, yaşadığını seziyordu, birgün yine şöyle ya da böyle ortaya çıkacağını umuyordu. Biliyordu ki Devrim yalnız üstyapı kurumlarında, hukuk ve kültür alanlarında kaldıkça gerçek bir DEVRİM olamaz ve batılşma dâvası gerçekleşmezdi! Toplum kökten değiştirecek, mülkiyet düzenini ve üretim ilişkilerini devrimci bir zihniyetle ele almayı zorunlu kılan koşullar ergeç doğacaktı...

Ağaoğlu Ahmet ve Siirt mebusu Mahmut beylerle girişmek zorunda kaldığı nazik ve tehlikeli tartışmalardan sonra dergisini kapamak emri almıştı ama hükümetteki itibarını ve devlet hizmetindeki yerini yitirmemişti. O yer için için yaşayan ideolojisini gözetip denetecek derecede önemli de olacaktı üstelik. Cumhuriyet'in XVI. yıldönümünde Sanayi Tetkik Heyeti Reisi olarak verdiği bir konferansta bakın nasıl yüksek bir tepeden sesleniyordu daha: «... Bu noktada şu mutlak imanımıza ve büyük milletimize karşı şu borcumuzu tekrarlar teyit edelim ki, Cumhuriyetin her yeni yıldönümü Türk milletini iktisadi sathada nasıl daha kalkmış bir halde bulduysa bundan sonra tekerrür edecek ve ebediyete sürececek Cumhuriyetin her yeni yıldönümü de keza yurdumuzu bu suretle daha artan bir

hızla daha teşkilatlanmış, kalkınmış ve refaha ulaşmış olarak görecektir. Türk milleti, bu sahada iş ve mesuliyet almış evlâtlarının azmine, imanına ve başarı kudretine de tereddütsüz güvenebilir.»

Eh, bu iki doktrini ya da devrim ideolojimizin iki önemli uğrağını artık tanımış ve az çok da eleştirmiş bulunuyoruz - Ve biliyoruz ki, bunların ikisi de ancak belirli dönemde, belirli bir sosyo-psikolojik ortamda doğup yaşamış ve - artık arkada kalmış parçalar görüşlerdir, «Dünya çapında önemli» saydıkları bir devrim gerçeğinin kavrayıp kapsayıcı bir ideolojisi olmak gibi bir iddiaları yoktur, ya da kalmamıştır. Tarih onların çizdiği yollardan gitmemiştir...

Peki başka? Başka yok mu? Devrim A. H. Başar'ın dediği gibi birtakım reform hareketlerinden ibaret değil de dünya tarihinde önemli yeri olan bir oluşum ise, doğuşundan kırk yıl sonra da hâlâ ilkeleri belirtmemiş, sürekli bir ideoloji, bir felsefe yaratmamış olabilir mi? Vaktiyle bu işe niyet edip de beceremeyeceklerini anlıyan yarı-resmî aydınlar kendilerini devrim olaylarının içinde yaşamak ya da ona çok yakın bulunmak dolayısıyla o dağsal olaylar karmaşasını gözlerine sığdıramadıklarını söyleyerek avuturlardı; Dağ üstünden ya da dibinden iyi görülmez derlerdi. O dağ şimdi kırk-elli yıl kilometre uzakça kaldığına göre hâlâ göze sığmadığı söylenebilir mi? Ama yok işte! Geçtiğimiz kırk yıl kilometrelik ara öylesine boş ki, başlıca fikirleri Osmanlı Meşrutiyet rejimi ile birlikte tarihe gömülmüş olan Gökalp bile bir dağ gibi gözüküyor arkaplanda. O Gökalp ki Ağaoğlu Ahmet beyin arkasına düşerek Mustafa Kemal'in huzuruna çıktığı zaman eliboş varmanın utançıyla kızarmış, sıkılıp kekeleymişti. Cumhuriyet döneminin bir M. İzzet bile yetiştirmemiş olduğunu söyleyenler haksız olmasalar gerek!...

Evet, arayıp tarıyor, adlı adsız başka bira fikir sistemi, ideoloji deyimini lakeden kavrayıcı, yol ve yön gösterici bir düşünsel akımı bulamıyorsunuz. Aradığınızı vereceklerini umduğunuz, kitaplarıyla ve ünleriyle göz dolduran üstatlar birbiri ardına sizi hayal kırıklığına uğrattıyor: İşte orada sayısız kitapları, broşürleri, dergi ve gazete yazılarıyla, yetiştirdiği tümen tümen öğrencileriyle anlı şanlı bir sosyoloji ve felsefe profesörü! «Ayaklı kitaplık» sanına Rıza Tevfik'den kat kat fazla lâyık bir bilgin: Hilmi Ziya ÜLKEN! Türk-İslâm düşüncesi kadar tüm Batı kültürünü de içine almış koskoca bir kafa! Ana Doğu ve Batının bütün düşünce envanterini gözünüzün önüne seren bu «allâme» kendine özgü sayılabilecek bir «AŞK AHLÂKI» yaratmakla kalmış. Toplumlara inaddi yapılaşmalarına, kuruluşlarına, ideolojik varlıklarına.. Vb. göre değil, kişilerin ahlâk mertebelerine göre değerlendiren ve böylece bir «Mertebeler Cemiyeti» düşünen sayın filozof bir kolu Mevlâna'da, öteki kolu belki Spinoza ve Bergson'da bulunan felsefesinde özetin özü olarak sunu demektedir: «EY İYİ İNSANLAR, KÖTÜLERE KARŞI BİRLEŞİNİZ!»

Sayın Ülken kimi İslâm düşünürlerini türkçeleştirmek için gösterdiği çabanın yarısını çağdaş Türkiye'nin çözüm bekleyen sorunlarına, özellikle Lâiklik konusuna ayırmış olsaydı yurduna «Aşk Ahlâkı»ndakinden çok daha değerli bir hizmette bulunmuş olurdu, çünkü günümüzde buna en yetkili aydın o idi. Ama değerli profesör, anlaşılabilir belâli diye, tekin değil diye konuyu görmezden gelmiş, İslâm tarih ve felsefesini iyi bir hoca, Batı kültürüyle de aydınlanmış bir medreseli hoca gibi anlatmak ve öğretmekle yetinmişti, kapalı içtihat kapısını açmayı bile denememişti. Lâiklik konusunu ele aldığımızda kendisine yine döneneğimiz sayın Hilmi Ziya Ülken için şimdilik bu birkaç yargı ile yetinelim.

Yine ÜNİVERSİTE'de bir başka profesör, bir Sosyal-Psikoloji profesörü gö-

rüyorsunuz: Mümtaz Turhan. Bu üstelik günün konularına yabancı kalmamış, «Amaç batılasmaktan ibaret olan Türk devrim hareketine» yol göstermeyi, başka bir deyişle bir ideoloji yapmayı denemiş de: «Batılılaşmanın neresindeyiz?»

Sayın Mümtaz Turhan'ın sosyal felsefesinin özü de şu: Herşeyden önce bir bilginler - Uzmanlar ordusu yetiştirin - Gerisi kendiliğinden gelir!

İşte Almanya örneği: İkinci Cihan savaşında medeniyetinin maddî varlığı tamamiyle yokolmuştu. Ama yokedilemeyen bir hazinesi vardı: İnsan! O korkunç şartlar içinde bile ne yapacağını bilen insan. «Kör, sağır, topal da olsa çok kısa zamanda neler yapabileceğini dünyaya göstermiştir.» Bu mucizeyi anlamak için bizim asıl bilmemiz gereken gerçek, Almanyanın bütün o kalkınma mucizesini «İlim ve ilim zihniyeti edinmiş insan» sayesinde yapmış olduğudur. (Öyleyse verin bana böyle bir bilginler kadrosu manivelası - Türkiyeyi yerinden oynatayım!)

İşte İsrail örneği: Birtoplumun mucizeyi andıran kalkınmasında ve dış düşmana karşı savunmasında insan unsurunun önemini nerdeyse Almanya ölçüsünde belirten bir ülke de budur. Akıllara durgunluk veren başarılarına tanık olduğumuz İsrail kendini çeviren belki yüz kat kaşabalık bir düşman âlemine karşı zafer kazanmışsa, çöle mamureler yaratmışsa... Bunun da tek bir sırrı vardır: Ne yapılacağını, nasıl yapılacağını bilen bir avuç birinci sınıf ilim ve teknik adamına sahip olması! Bizim de onlar gibi olmamız için o ilim ve teknik adamlarını yetiştirmekten başka birşeye ihtiyacımız yoktur! Hem bu orduyu yetiştirmek için öyle gücümüzün yetmeyeceği bir ilk ve orta öğretime, hatta nitelikten çok niceliğe önem veren bir yüksek öğrenime ihtiyaç yoktur. Hele kalkınmayı, batılılaşmayı ilköğretime, okuryazar oranına bağlamak istiyen düşünce büsbütün yanlıştır. Yarım-aydınlarımıza bu kanıyı veren bütün uygar ülkelerde herkesin okuryazar olması ve geri kalmış yerlerde de halkın, özellikle köylünün ümmî olmasıdır. Oysa asıl farkı doğuran okuma yazma oranının yüksek ya da alçak olması değil, medeniyeti yaratan birinci sınıf ilim adamlarının, teknik uzmanlarının, araştırma enstitülerinin azlığı ya da çokluğudur.

«Rusyada birinci sınıf ilim adamıyla teknik uzmanlar sayısının 1960 da iki milyonu bulacağı haberi Avrupa ve Amerika'da dehşete yakın bir heyecan uyanırdığı halde bizim sözde aydınlarımızda bir kıvıltı bile olmamıştır!» Oysa Rusya'da okuma yazma oranı bugün de batıya kıyasla geridir, ama Batı bilmektedir ki, bir ülkenin ekonomik, askerî, teknik ve genel olarak tüm sosyal gücü okuma yazma oranına değil, birinci sınıf ilim adamlarıyla teknik uzmanlarının sayısına bağlıdır. «İleri Batı ülkelerinde 100 - 200 kişiye birinci sınıf bir ilim adamı, 10-20 kişiye ikinci sınıf bir ilim adamı ya da tekniker düştüğü halde» bizde aynı oranı bulmak için 250-300 bin ilim adamı yetiştirmek gerekir. «Bu asgari kadroyu temin etmedikçe bizim ne garphlaşmamıza, ne de medenî bir cemiyet kurmamıza imkân yoktur.» (İşte bu da böyle bir Kadrocu!)

Bütün halk okuma-yazma öğrenmiş olsa da yeni üretim araçlarının, karmaşık makinelerin sırrına akıl erdiremez, fenni usulleri kavrayamaz. Onun için bir ülkenin geriliğinden okuma-yazması olmıyan halkını sorumlu tutmak saçmadır. «Ne ilk ve ortaokul, hattâ ne de lise bu medeniyet araçlarına doğrudan doğruya sahip olma imkânı vermediğinden yalnızca okur-yazar olmanın bugünkü medeniyet seviyesi bakımından büyük bir önemi yoktur.» Bir antropolog ne demiş: İlkel bir halkı uygarlaştırmak uğruna yalnız okuma-yazma öğretirseniz yalnız okuma-yazma bilen bir ilkel halk elde etmiş olursunuz! Bütün bunlardan anla-

şılmaktadır ki «Türk halkı ile öteki uygar milletlerin halk tabakaları arasındaki kültür farkı Türk aydınlarıyla Garp aydınları arasındaki uçuruma bakılınca hiç kalır!» (Aldık mı şimdi hepimiz ağzımızın payını!?)

Türk aydınının kültürü ne gerçek bir bilim formasyonu, ne de pratik hayatta değerli, geçerli olan bir teknik hüner olmayıp birtakım soya bilgilerden ve inançlardan ibaret olduğu için eğer halkı da kendine benzetir, aradaki inanç farklarını da giderirse kalkınmanın, garplılaşmanın yolunu bulmuş olacağını sanıyor. Asıl istediği ise «Halkı kendine benzeterek aşağıda tutmaktır!» (Bk. S. 63)

Sonunda amansız bir çağrı: Yurdun geri kalmasında başlıca faktör olan bu yarı-aydının kökünü kurutmak gerek!..

Ahmet Hamdi Başar kapıkulunu, memur sınıfını yoketmek istiyordu, Mümtaz Turhan da aydın takımını, Korkarım hiçbirimiz boynumuzu giyotinden kurtarmıyacağız!..

Üniversite dışına çıkınca göze ilk çarpan cüce ideologlardan biri romancılıktan düşünürliğe yükselmek istemiş olan Peyami Safa'dır. Bilirsiniz, çok bilmişliği kadar, çitaklığı, kavgacılığı ile de ünlü bir kişiydi. Ömür boyu daldan dala sekmiş, en çok liberalizmden en koyu faşizme değil herçeşit düşünceye avukatlık etmeyi denemiş, pozitif bilimlere de, ispiirtizmaya kadar her türlü mistisizm ve okkultizme de inanmıştı. Hitler'in Danzig nutkunu radyoda dinlerken - Tek kelime almanca bilmediği halde - heyecandan bayılmış, sonra Hitler yıkılınca da onunla birlikte çökmüştü. Bu çöküntü onu nerdeyse çıldırtmış, yakalanıp Nürnberg'e yollanarak orada NAZİ şeffleriyle birlikte yargılanıp idam edilmek korkusuna düşürmüştü (Bk. CUMHURİYET, Nadir Nadi'nin anıları). İşte bu romancı düşünür basın ve iktidar patronları arasında Nadir Nadi'nin deyimiye «transfer olup dururken» birara CHP. ye tutduğunda mistiko-medafizik bakışlarını devrime de çevirmiş, «Türk İnkılabına Bakışlar» adıyla bir kitap yazmıştı. Kitabı yeniden gözden geçirdim, Devrim ideolojimizin uğraklarından birini de orada bulmak umudum boşa çıktı.

Bizler yeni yetişirken fikir hayatımızda «Terbiyecî İsmail Hakkı» diye ünlü bir kişi vardı. Fransız büyük devriminin öncü düşünürleri arasında tanıyıp sevdiğimiz J. J. Ruso'yu bizim terbiyecinin kitaplarında terbiyecî olarak okumak istediğimizde aklımı şaşırır, adamı nerdeyse tanımaz olurduk. Devrimci kadro da onun terbiyeciliğinden fazla birşey anlamıyor olmalıydı ki ansızın yıktığı «DARULFÜNUN'un yıkıntısı altından onu kurtarıp Üniversite'ye aktarmamıştı.

Bir süre sonra onu Baltacıoğlu olarak yeniden dirilmiş ve «YENİ ADAM» dergisiyle birtakım yeni aydınları çevresine toplamış gördük. Gadre uğramış bir üniversite hocası olarak ve dergisinde savunduğu ilerici fikirleriyle aydınların ve özellikle öğretmenlerin sevgisini kazanmış, çoktan eskimış pedagoji kitaplarına da o sayede verimli bir sürüm pazarı sağlamıştı.

İkinci Cihan Savaşını böylece atlatıp milletvekili olarak Ankara'ya geldiğinde üstada bir yeni canlılık geldi ve «Yeni Adam'cılıktan vazgeçip bir çeşit «Yeni Gökalpçilik» akımı yaratmaya kalkıştı. «Garba Doğru», «Türke Doğru»... falan derken şu ilerlemiş yaşında kendisi için tek çıkaryolun «Kurana Doğru» gitmekte olduğunu anlayıp o yola girince bir apartmana rasladı ve içine girip baltasını çengele asarak bir koltukta dinlenmeye çekildi. Kendisine iyi dinlenceler dilerim,

ONİKİ

ne var ki kendisinden bugünkü aydın kuşağa ne kaldı, diye düşündüğümde aklıma birşey gelememesinden dolayı üzgünüm.

Dil ve edebiyat eleştirimenliğinden giderek ufak çapta bir ideoloji, bir kültür felsefesi çıkarmış olan sevimli bir aydınımız daha vardı: Nurullah Ataç! Ona göre batılı olmak, Avrupalı olmak için başlıca koşul öyle endüstri kurmak, sermayeli burjuva sınıfı yetiştirmek, siyasal demokrasi yapmak... gibi şeyler değil, o uygarlığın köklerine, yani Grek-Lâtin kültürüne inmekti. Gerçi bu köklerden biri dindi, hıristiyanlıktı, ama bu çağda din değiştirmek söz konusu olamayacağından bu yol biz müslüman türklere kapalıydı. Ama öbür yol, Antik çağın kültürüne, Rönesans ile Avrupa'da yeniden doğup onlara bugünkü bilimsel düşünüşü ve kültürel yaratıcılığı, humanist eğilimi kazandıran Yunan - Roma âlemi bize de ağıktı, bizim için de ulaşılır bir erikti. Bunun için Avrupalıların yaptığı gibi okullarımızda klasik dilleri öğretmek yeterdi. Nasıl vaktiyle İslâm Uygarlığını benimsemek için bu uygarlığın klâsik dilleri olan Arapça ve Farsçayı öğrenmek zorunda kaldıksa şimdi de Batı uygarlığını kendimize iyice sindirebilmek için onun klâsik dilleri olan Grekçe ve Lâtinceyi öğrenmeliydik, yoksa çağdaş Avrupa dillerindeki terimleri anlayamaz, kavriyemez, onun için de bilim ve felsefede yaratıcı olamazdık.

Bu tezin sakınılmaz bir mantık sonucu olarak Ataç, kendi eliyle en ağır darbeyi vurduğu Osmanlıca'yı savunmak zorunda kalıyordu. Diyordu ki, dedelerimiz medrese kanalımdan edindikleri İslâm kültürünü ya doğrudan doğruya Arapça ile ya da karma-türkçe ile (Osmanlıca ile) deyimli, söyleyebilirlerdi. Eğer Grekçe - Lâtince öğrenmiş bir aydın kuşağı yetiştirmiş olsak biz de dedeler gibi yapacak, yani Türkçeyi yine bir iskelet gibi kullanıp Grek-Lâtin köklerinden alınmış kaslar ve sinirlerle donatacaktık. Bir tezi savunmak için başka bir tezi, arı-türkçe tezini çürüttüğüne dikkatini çekmek isteyenlere Ataç kızar ve bana yaptığı gibi «Cizvit!» diye bağırdı. Bir uçtan öteki uca sızarmaktan hoşlanan, bu yüzden gelişmelere düşmeyi hiç umursamıyan Ataç ustanın Türkçeye, bugün kendisini de aşip giden yeni Türkçeye yararlığı o kerte büyük ki, bir düşünür ve ideolog olarak yarına kalacak hiçbir değer bırakmamış olsa bile, bu şeref ona yeter.

Nihayet köylüyü ve dolayısıyla Türkiyeyi eğitim yoluyla, köy-Enstitülerinden yetişecek yeni tip öğretmenlerle kalkındırıp batılılaştırma dâvası var. «Türk Pestalotzi» denilmeyi gerçekten hakeden Hakkı Tonguç (Tonguç Baba) tıpkı öteki büyük pedagog gibi bir ütöplast-idealit idi. İşbu eğitim yoluyla kalkınma dâvasını ayrıca, yani «Halkçılık ve Köycülük» konusunda ele alacağımızdan burada üstünde durmıyacağız.

Üstün sanatçı yeteneklerini hizmetine koydukları yenileşme ve batılılaşma dâvasındaki yerleri ne kerte önemli olursa olsun, Falih Rıfkı Atay ve Y. K. Karaosmanoğlu gibi edipleri birer ideolog olarak almak yerinde olmadığı için, diyebiliriz ki ideoloji repertuvarımız burada dolmakta ve kapanmaktadır. 27 Mayıs sonrasına, yani dillerin çözülüp kalemlerin korkusuzca yazmaya başladığı zamana değin başka bir ideoloji uğrağına raslamıyoruz artık. Demokrat Parti dönemini Türk Burjuvazisi için bir «altın çağ» sayanlar eksik değildir, ama kimse yoksıyamaz ki aynı dönem düşünsel yaşamımızda en verimsiz dönemdir, bir «Mendersizim» bıraktığı bile söylenemez!

O halde bir daha soralım: Nedir bu kıtlığın, kısırlığın nedeni ya da nedenleri?..

Yazı dizimiz ilerledikçe bu nedenler yavaş yavaş daha iyi belirecekse de çok iyi bilinen iki tanesini burada belirtmek yerinde olacaktır :

1) Cumhuriyet tarihinin ta 27 Mayısadek süren baskı rejimi çoğun kelleyi koltuğa almadıkça kellenin içindekini söylemeye elverişli değildi. Bu gerçeği Nadi «Perde Aralığından» şöyle görüp belirtiyor: «Peyami'nin dramı bizim toplum dramımızın küçük ölçüde bir kopyası sayılabilir. Biçimini bulamamış bir sosyal ve ekonomik ortamda düşündüğümüz gibi konuşmak, düşündüğümüz gibi yazmak çok kez bir kahramanlık yerine geçer de sadece yöneticilere ya da çıkar dağıtıcılara ayak uydurmak fikir adamları için tek geçim yolu bilinirse, zayıf karakterli kimi değerlerin kendi kendilerini havaya savurup harcamalarına şaşmamalıdır. Böyle bir ortamda karakter yönünden güçlü değerler, bir iki kumaldasalar da, sonunda bir köşeye itilmiye, aç susuz, unutulmaya mahkûmdurlar...»

İşte bu ortamı değiştirmeye gerçekten kimsenin gücü yetmemiş, birçok değerler ya gelişmeden sönmüş ya da bir kenara itilip aç susuz bırakılarak söndürülmüştür.

Düşünce ekinini kurutan ya da hiç yeşertmeyen baskı havası süregiderken, başka bir deyişle «sınıfsız, imtiyazsız, kaynaşmış bir kütle» olmak iddiası bir nas gibi yürürlükte iken ona göre yasalar, yasa maddeleri konulmuştu. Onların üstünden aşarak ya da yanlarından dolanarak kalem-altı oynatmak için insanın ya canbaz olması, ya da F. R. Atay gibi hem canbaz hem de sanat büyüyle her çeşit yılan zehrine karşı afsunlu olmak gerekirdi...

2) Düşünce özgürlüğü olsaydı bile, devrimin temel ilkeleri olarak bayraklaştırılan altı-ok kavramlarından «Cumhuriyetçilik»den başkası aydınlık bir anlam taşımadığı gibi, «Devletçilik»den başkası da (Sonra görüleceği üzere) bir ideoloji olarak işlenecek durumda değildi. Onlar CHP. nin toplumsal yapısına (ya da yapısızlığına) uygun olarak kurultaydan kurultaya toptancı bir zihniyetle gözden geçirilip kaba, beğlik tarifler içinde dondurulmuş, ya da içlerine herşey tıkıştırılabilen boş kalıplar halinde tutulmuştu. «Tek parti yönetimi bunu gerektiriyordu,» yine CHP. nin dediği gibi. Böylesine donuk ve kısıp bir ortamda Kemalizm ister istemez körler arasında kalmış file benzerdi. Ben bu benzetiyi ta 1933 de yazılmış ve birçokları gibi gün yüzü görememiş bir yazımda şöyle yapmışım: «...Şu hale bakınız: Şevket Süreyya - Ağaoglu (1) Kemalist, İsmet Paşa - Fethi bey Kemalist, Limancı Hamdi (Başar) - Alaettin Cemil (Zamanın bir resmî yazarı) Kemalist, Falih Rıfki - İbrahim Fazıl (Prof.) Kemalist, Recep bey (Pecker) - Yakup Kadri Kemalisti, Peyami Safa - Valâ Nurettin Kemalist, Yunus Nadi - Sadri Etem Kemalist... Bu kişiler arasında aşuredaki nesnelere birarada tutan pirinç unu kadar bile özlü bir fikir hamuru yoktur halbuki. Kemalizm sözü hakikatta hepsinde müşterek olan korkuyu yenmek ve sindirmek için kullanılan bir çeşit ilaçtır...»

Kemalizmin böyle körler arasında kalmış file benzemesini kimi aydınlarımızın bugün bile ne tuhaf yorumladıklarına örnek olmak üzere yepyeni bir tanesini göstereceğim. Bu bizim «doktrin sahibi» dostumuz Ahmet Hamdi Başar'dır. Dergisinin son sayısında (Ağustos 1964), bir yandan beni ögerken, öteyandan en sağ ve en sol kanattan aydınların «Atatürk bizim yolumuzda idi» diyebilmesini şu iki nedenle açıklıyor: «Nedenlerden biri, Atatürk devrimlerinin, bu büyük adamımız tarafından da izahı yapılamamış, ideolojisi kurulamamış olmasıdır.» (Sanki devrimlerin ideolojisini liderlerin yapması gerekirmiş gibi!) «Tarihin önemli hareketlerinden biri olan, belki de büyük dinler gibi (?) yeni bir devre ışık serpmesi beklenen Atatürk devrimleri bu yüzden, özü her şekilde olursa olsun batılılaşmak olan, bir takım reform hareketlerinden ibaret kalmıştır.»

(1) Bu ikisi arasına şiddetle tartışıyordu.

Sayın Hamdi Başar, başlıca iki devrim doktrininden birinin sahibi olan kişi, şu birkaç satırda ne çok yanılıyor! Eğer Atatürk'ün sadece lideri bulunduğu bir «Türk Devrimi» varsa buna nasıl olur da, çevredeki bilim dışı deyimi kullanarak, Atatürk devrimleri (!) diyebilir? Yok ise, yani bu devrimler, gerçekte ideolojisi bile bulunmayan, ama her ne şekilde olursa olsun batılılaşmayı amaç edinen birtakım reform hareketlerinden ibaret ise, ona nasıl tarihin önemli ve büyük dinler gibi yeni bir çağa ışık serpmesi beklenen hareketlerinden biri gözüyle bakabilir?

Dahası var: A. H. Başar «Atatürk'ün en büyük şansızlığı, önderlik ettiği devrimlerin kendisinden önce hiçbir fikir temelli hazırlanmamış, o yüzden aydın bir zümrenin işten yardımından yoksun kalmış olmasıdır,» dedikten sonra bu işi onun (Atatürk'ün) tek başına yapmaya kalkıştığını, bunun ise onun gücünü aşan bir iş olduğunu, ama Türk Tarih ve Dil Teorileri ile bunu kısmen başardığını söylüyor. Bu yargı çok daha şaşkıncı! Hani tabular kaldırıp altlarına bilgin gözüyle bakacaktık? Güneş-Dil teorisi ve Adem Babayı türkleştiren tarih kuruntusunun burada sözünü ettiğimiz «Devrim İdeolojisi» ile ne ilişkisi olabilir? Türk devriminin «Kapıkulu» eliyle yapıldığına iddia eden, onun sosyal ve ekonomik bakımından izahsız kaldığını, ideolojisiz olduğunu söyleyen A. H. Başar göz açıp kapayıncıyadek bu ne olduğu belirsiz olayın «Tarihin çağdan çağa aktığı zamanlarda başgösteren inkılaplardan biri» olduğuna nasıl hükmedebilir?.. Hamdi Başar bilmez mi ki, büyük devrimler çoğun ideolojilerini çoktan hazırlanmış olarak birlikte getirir (Fransız, Rus, hattâ Çin ve Hint devrimleri gibi), ya da İtalyan Faşizminde görüldüğü gibi olaylar öncelik kazanmışsa, hemen arkasından, bu kez bütün kültür örgütü seferber edilerek, o ideoloji çabucak yaratılır? Alman Faşizmi gibi ideolojisi hem iktidar öncesine, hem de sonrasına yaygın olan örnekler de vardır tabii. Ama ne önünde, ne de sonunda ideolojisi olmayan bir devrim örneği yoktur.

Türk Devrimini büyük dinlere benzeterek «Tarihin seyrini değiştiren bu gibi hareketlerin ancak büyük bir sezgi ile yaratıldığını ve izahının ancak hareket başarı kazandıktan sonra yapıldığını» söylemek de dinler tarihi ve tarih sosyolojisi bakımından doğru değildir. Hıristiyanlığın ideolojisini Peygamberin değil de havarilerin yapmış olması İSA'nın çok kısa ömürlü olmasının bir sonucudur, yoksa öteki büyük din kurucuları, Muhammet, Budha, Kofutse dinlerini (ideolojilerini) tamamlayıp da öyle gitmişlerdir dünyadan.

Kaldı ki yirminci yüzyılda, sosyal bilimlerin, özellikle sosyoloji ve ekonominin, sağın (exakt) araştırma yöntemleri kazandığı çağımızda, bir sosyal-siyasal devrimi dine benzetmek büsbütün yanlış olsa gerektir. Batılılaşmayı yalnız bir kültür, bir ahlâk, bir zihniyet... sorunu gibi alanlar devrimin herşeyden önce sosyal-ekonomik yapıda temelli bir değişiklik demek olduğunu bilmiye, düşünmeyebilirler; Ama A. H. Başar gibi ömrünü ekonomi politikte vermiş bir aydın, doktrin sahibi bir kişi, bu gerçeği bilmesin, olamaz!

Dergi komşum İsmail Sevin'in yalınlaştırarak dediği gibi Batılılaşmak herşeyden önce sermaye biriktirmek demektir. Ne var ki bu hangi aşamada bulunursa bulunsun bir toplumda servet, varlık, zenginlik birikmesi demek değildir. Buradaki sermayeden maksat kapitalizm yolundan burjuva sınıflarının biriktirdiği sermaye (Artık-değerler) zenginliğidir. Çağdaş Batı uygarlığı Kapitalizm denilen sosyal düzene öylesine sıkı bağlıdır ki, yine İsmail Sevin'in haklı olarak değindiği gibi, Latin Amerika ülkeleri - Batı kültüründe ve hıristiyan oldukları halde - örneğin bugünkü Türkiye'den daha Batılı sayılmazlar. Bir başka türlü sövüselim: Kölelik, göçebelik, derebeğlik gibi toplumsal gelişmenin geri bir aşamasında bulunan, ya da global kapitalizm (emperyalizm) çağında sömürge ve

yarı-sömürge durumuna düşmüş halkların hem siyasal, hem ekonomik bağımsızlığa kavuşmadan, yalnız kültürel çabalarla batılılaşmak istemeleri kalburla su taşımak gibi boşuna bir çabadır. Doğrudur: Bir Brezilya ya da Şili bugünkü hallerinde batılı sayılmaz da, endüstrisini kapitalist düzen içinde kurup burjuva sınıfını yetiştirmiş ve böylece uluslaşma işini tamamlamış olan Japonya - Din ayrılığına ve Çin kaynaklı kültür geleneğine karşın - Batılı sayılır; Halk Mikadoya tapsa da, kadın kimono giyse de yine Batılı!

Dizimizin bu ilk dört yazısı ile «Türk Devrim İdeolojisinin Uğraklarına Bakma» işi bitmiş oluyor. Bir bilanço yapmak istersek :

1) Türkiye'yi, KAPİTALİZMİ athyarak, Batılaştırmak doktrini sayabileceğimiz KADROCU Kemalizm (Şevketizm) kalkış noktasında Türk toplumunun yapısını sosyolojik bir yöntemle inceleyip eleştirerek elde ettiği verilere dayanmadığı gibi, yönetici sınıfın ya da devlet iktidarını elinde tutan politika kadrosunun gerçek psikolojik eğilimine, yönelimine de dayanmış değildi. Devrimin KADRO'cu yorumuna belirli bir dönemde yararlı görüldüğü için izin verilmiş, artık gereksiz olduğuna inanıldığı anda yasaklanmıştı. Böylece a) Bilimsel bir kalkış noktası olmadığı ve b) Yapıtı (fiktif) bir varsayıma dayanarak, yani devrim realitesini ve devrimci kadronun psikolojik tutumunu ya da yönelimini sürekli olarak kendinden yana sayarak işe giriştiği için o realitenin, gerçek tarihsel gelişmenin dışında kalmış, hiç değilse yanbaşında zayıf etkili bir ideolojik akım olarak; aldatıcı, demagojik bir sosyal felsefe olarak yaşamıştır.

Devrimi bu biçim yorumlamanın tarihsel gerçeğe uygun düşmediğini zaman göstermiş olduktan başka sözü edilen İNÖNÜ açıklaması da ayrıca belirtmiş ve pekitmiştir. Bugünün resmi politika edebiyatında «Karma Ekonomi» adını alan düzenin kendi tasarımına, ideolojisine uymadığını, Kadrocu devletçiliğin amacı bu olmadığını, artık biliyoruz ki, doktrinın asıl sahibi Ş. S. Aydemir de söylemektedir.

2) Ahmet Hamdi Başar, sonradan Toprak Mahsulleri Ofisinin yaptığı işi, yani toprak ürünlerini, özellikle buğdayı sabit tutulacak yüksek bir fiyata satınalıp şehirler halkına devletçe tespit edilen yüksek bir fiyatla yedirerek hem yatırım sermayesi bulmak, hem de endüstrileşmenin önşartı olan tarımı kalkındırma dâvasını yürütmek ve köylüyü spekülâtör tüccar takımının sömürmesinden kurtarmak gibi bir tezden kalktığı için, Türkiye'nin belirli bir realitesinden işe giriştiği doğru ise de sahibinin kafasında bir «sihirli değnek» önemi kazanan bu tez biryandan a) bilimsel bir temele dayanmaması ve haklı olarak «Ekmeğe vergisi» şeklinde anlaşılması yüzünden; Biryandan da yönetici kadronun bu gibi «hayalperestliklere» hiç iltifat etmemesi ve hele İdari devlet - İktisadi devlet gibi yapıntılara hiç yatkın olmaması dolayısıyla, yine realite dışında, kapalı bir doktrin olarak kalmıştır. Canlı ve çalışkan bir kafası ve çok tutkulu bir gönüllü olan A. Hamdi Başar bu çıkmazda uzun süre bocaladıktan sonra nihayet bir yeni kurtuluş yolu buldu ve teorisini o yoldan geliştirip burada «Başarizm» adını verdiğimiz akımı sağladı

Gerçek sosyolojik çalışmalara ve verilere dayanmasalar bile, yine de birer sosyal felsefe, birer ideoloji olarak burada söz konusu edilmeyi hakeden bu ikisinden sonra anılanlar doğrusu birer uğrak bile sayılamazlardı; Ama boşluk, araştıran göze onları bile bir varlık gibi gösteriyor, birkaç satırla da olsa anmadan geçilemiyor.

Öyleyse şimdi yeniden soralım :

TÜRK DEVRİMİ NEDEN İDEOLOJİSİZ KALDI?

Yazı dizimizin ikinci bölümü bu soru ile uğraşacak ve özellikle 6-ok ilkeleri tartışılacaktır.

ONALTI

TOPLUMCU HAREKETLERİMİZDE İŞÇİ SINIFI, YOKSUL KÖYLÜLER VE TOPLUMCU AYDINLAR

III

Muvaffak Şeref

«Mesele, şu yada bu işçinin, hattâ bütün işçi sınıfının belli bir anda kendine amaç diye neyi seçtiğini bilmede değil, işçi sınıfının ne olduğunu ve varlığının tarihsel olarak neyi yapmasını gerektirdiğini bilmededir.»

Geçen sayı yayımlanan parçada: 1) işçi sınıfının öncülüğü ilkesinin sanayi-ce gelişmiş kapitalist ülkelerde tartışma konusu olmadığı, olamayacağı, Arap ülkeleri dışında, az-gelişmiş ülkelerde de olmadığı, araplarda subayların hükümet darbeleriyle kurulan idarelerin nelere varacağı henüz iyice belli olmadığı, zaten meselenin sosyalizmin kurulması açısından değil, kurulmaya başlaması için gerekli politik ortamın hazırlanması açısından söz konusu olduğu, başta makine yapımı gelmek üzere, sanayi tam olarak kurulup tarım da makineleşmedikçe yerleşmiş bir sosyalizmden sözaçılmıyacağı 2) uygulamalarda doğmacılığa sapma tehlikesini önleyebilmek için bilimsel kuramın soyut model ve verilerini, geliştirici somutlamalar ve denemelerle geliştirerek gerçeklere yaklaşılmaya çalışmak, bu arada, öteki yapıların, özellikle devletin ekonomik temele etkili-tepkisini ve toplumsal ideoloji ve psikolojilerin önemini biran bile gözden uzak tutmamak gerektiği belirtilmiş, 3) toplumbilimin iki temel kanununa kısaca değinilmiş, 4) az gelişmiş ülkelerin ekonomik temelleri üzerine Türkiye örneği alınarak yapılan bir deneme ile de, Türkiye'nin hâkim sınıflarını siyasi sınırlarımız içinde aramakla yetinmenin «yanlış, enazi yetersiz» olduğu ve bizde sadece ticaret burjuvazisinin değil, sanayici, banka sermayecisi ve büyük toprak sahiplerinin de birer aracından başka birşey olamadıkları da belirtildi.

Sınıflara giriş

Toplumcu hareketlerimizde işçi sınıfı, yoksul köylüler ve toplumcu aydınlar sorunlarını tutarlıkla çözümlenebilmek için, bir de sınıflar konusunu genel ve kuramsal olarak incelemek yararlı olur. Buysa, geçen yazıda değinilen konulardan bir kısmına biraz daha yaklaşmayı gerektiriyor.

Kanunların kanunu

Kanunlar arasında öyle bir kanun vardır ki, dilediğimiz örneği alalım, doğal ve toplumsal bütün olaylar, yer, gök, taş, kuş, toplumsal kuruluşlar, insan; bilinç, düşünce, bilgi, hep hep o kanuna bağlıdır: çelişkili hareket kanunu. Toplumbilimin geçen sayı değinilen iki temel kanunu da, kanunların kanunu olan

ONYEDİ

bu ana kanunla yürür: 1) İnsan-doğa çelişkisi, 2) Güçlerle ilişkiler çelişkisi, 3) İlişkilerle öteki yapıların aralarındaki çelişkiler.

İnsan-Doğa

Toplumsal olay, üretimle, insan-doğa çelişkisiyle başlar. Toplumsal olayları doğal olaylardan ayıran özellik, birincilerin bilinç ve isteme dayanmasıdır.

«... Toplumsal gelişme tarihi, doğal gelişme tarihinden bir noktada esastan ayrılır. Doğada (...) birbirini etkileyen, bilinçsiz ve kör etkenlerdir. Buna karşın, toplum tarihinde etkide bulunan etkenler, yalnızca (münhasıran) düşünce taşına ya da tutku ile hareket eden ve belli amaçlar güden bilinçli insanlardır. Bilinçli bir tasara, istenmiş (iradî) bir amaca dayanmaksızın hiçbir şey meydana gelmez.»

Bilimsel toplumculuğun en büyük başarısı, zaferi, idealist soyutlamanın sadece insanın kafasında geçene, metafizik materyalizm soyutlamanının sadece doğaya dayanmasına karşılık, doğa ile insan arasındaki gerçek ilişkiyi keşfetmek olmuştur. Kökü biyolojik olan bu ilişki, bilinç ve istemle ruhsal-toplumsal niteliğini kazanır. İhtiyaçlarını karşılarken, doğaya uymakla kalmayıp, doğayı bilinç ve istemle değiştiren yaratık, yalnızca (münhasıran) insandır. İnsan tarihi bilinç ve istemin ürünü olan ilk «âlet»in yapılmasıyla, ihtiyaçları karşılamaya yarayan araçların üretimiyle başlar. İnsan çevresi, demek, doğanın bir «verisi» değil, her zaman bir dereceye kadar değiştirilmiş, insanlaştırılmış doğadır.

İnsanı hayvanlardan ayıran bir başka ayırım da, ihtiyaçlarını karşılar ve bunun için gerekli teknik araçları yaparken, kendine yeni ihtiyaçlar yaratması ve anlık ihtiyaçlarını karşılayacak olandan fazlasını üretmeye yönelmesidir. Bu da insan-doğa çelişkisiyle gelişmiş bilinçle olur. Bir süre sonra, daha sonra, daha sonra, hep hep ihtiyaçları olacağı ve bunların artacağı bilinci. Bu bilinçle insan, doğa ile çeliştikçe, doğa ile birlikte kendi kendini de değiştirir. Duyularını, önceki kuşakların yaratıklarını algılamaya elverişli hale getirecek derecede artırır, inceltir, geliştirir. Geçmişin mirası böylece edinilir, bilinç böylece gelişir. Çalışma ve yaratma eyleminde artık bütün insanlık yer alır. Bilimsel toplumculuğu kuranların «maddesel dünyayı pratik çabalar olarak görmemek» le eleştirdikleri Feuerbach hakkında söyledikleri, bu gerçekleri bütün açıklığıyla belirtmektedir. Feuerbach için :

« Etrafını çevreleyen duyulanabilir dünyanın oldumolması varolan ve boyuna kendi kendine benzeyen dolaysız bir nesne, bir «veri» değil, tarihsel bir ürün olma, birbiri ardından gelen bütün usakların çabalarının sonucu olma anlamında toplumun endüstrisinin (üretiminin) ve durumunun ürünü olduğunu görmüyor.» denilmiştir.

Bir sonuç

Sanayice gelişmiş ülkelerin emekçileri ile az gelişmiş ülkelerin emekçileri arasında, bu açıdan öncekilerden yana bir ayırım bulunduğu şüphe yok. Ama, bu ayırım insan ömrü için bile çok kısa sürede kapatılabilecek niteliktedir. Aslında değinilecek öteki uyarıcılar şimdilik bir yana, az gelişmiş ülkeler emekçilerinin gelişmiş teknoloji ile üretimde bulunmaları, duyularının çağdaş uygarlıkla yoğrulmaya başlamasının ilk uğrağı olur. Az gelişmiş ülkeler işçi sınıflarının toplumcu hareketlere öncülüğünü bir kat daha zorunlu kılan noktalardan biri

de budur. Sanayice gelişmiş ülkelerin sanayi ve tarım kesimleri emekçileri arasında, modern teknolojiden ve şehir-köy bütünleşmesinden gelen bir düzey yaklaşması olur. Azgelişmiş ülkelerde ise, çağdaş teknoloji ile çalışan sanayi, madenler, limanlar, ulaştırmalar ve modern tarım işletmelerinde üretimde bulunan emekçilerle, tarım kesiminin ilkel âletlerle üretimde bulunan emekçileri arasında daha derin bilinç ayırımları vardır.

Güçler ve İlişkiler

Toplumsal gelişmeyi sağlayan ikinci çelişiklik bu noktada başlar. İnsan-doğa çelişikleriyle gelişen üretim güçleri (üretim teknolojisi, hünerlilik, bilinç) biran gelir ki eski ilişkilere sığamaz olur. Üretim güçleri, ilk aşamada, işbölümsüz bir dayanışma içinde ortaklaşa üretimi gerektirmişken, insan-doğa çelişkisi sonucu gelişince, işbölümüne dayanan üretim ilişkileri zorunlu olmuştur. İşbölümü gelişip çeşitlendikçe, ekimcilik hayvancılıktan, tarımsal üretim elyapımından, şehir köyden, şehirler içinde sanayi üretimi ticaret girişimlerinden, kol emeği kafa emeğinden ayrılır. Üretim araçlarının mülkiyeti de buna göre belirlenir. Sınıflar üretim ve mülkiyet ilişkilerindeki bu farklılaşmalardan doğar. İlk farklılaşmada, üretim güçlerinin düzeyi kölelik ilişkilerini gerekli kılmış, sonraki aşamaların bilinen ilişkileri de hep hep üretim güçlerinin gelişme düzeyine bağlı kalmıştır. Kölelikle başlayan insanın insan tarafından sömürülmesi, üretim güçlerinin, üretimde araçların ortak mülkiyetini gerektirecek derecede gelişmesine ve sosyalist üretim tarzının kurulmasına değin biçim değiştirerek sürecektir. Bu aşamaya ulaşıncaya kadar, üretim araçlarına sahip olanlarla olmayanlar arasında çelişikler tabii olmuş, zorunlu olmuştur. Sınıf çelişikleri ile insan-doğa çelişiklerinin ortak yanı, ikisinin de eylemlerle, pratikle yürümesidir.

«Pratik, tam anlamıyla insanların bütün tarihsel ve toplumsal çabalarıdır. Teknik çabayı, bilimsel denemeleri, sınıf çelişikisini, devrimci kuruculuğu, bir sözcükle, doğanın değiştirilmesini ve toplumsal ilişkilerin değiştirilmesini kapsar.»

Şu var ki, insan-doğa çelişkisi ile sınıf çelişkisi arasında çok önemli bir ayırım vardır. İlkinde emekçinin karşısında bilinçsiz kör doğa varken, ikincisinin de olanı olduğu gibi tutmak isteyen ve toplumsal kuruluşların her türlü baskı gücünü kullanabilen, bu arada bütün bilinçsel yapılardan yararlanmaya çalışan bilinçli insanlar, egemen sınıflar vardır. Gelişme de devrimci sınıf ve tabakaların bilincine bağlıdır. Sınıflı toplumsal kuruluşlarda gelişme hızı, insan-doğa ve sınıf çelişiklerinin ve devrimci sınıfların bilinçlerinin yoğunluk dereceleriyle belirlenir. Batıyı, teknik ve toplumsal açılardan, kölelikten feodalizme, feodalizmeden kapitalizme, aşama aşama, getiren bu yoğunluk olmuştur.

Bir kıyaslama

Doğunun geri kalması nedenleri araştırılırken, insan-doğa çelişikleri ile sınıf çelişikeleri üzerinde de mutlaka durmak gerekir. Doğuda, coğrafya koşullarının da etkisiyle kurulan despotik idareler, geçen sayıya alınan metinde de açıklandığı gibi, geniş kitleleri durmadan başka topluluklarla savaflara itmişler, insan emeğini üretime yöneltecekleri yerde, - bayındırlık işleri dışında - yağmacılıklarda harcaayıp tüketmişlerdir. Batıya kıyasla, ne o derecede geliştirici insan-doğa çelişikliği, ne de o derecede ve devrimci hareketler anlamında geliştirici sınıf çelişikliği, Doğu toplumları, Osmanlı İmparatorluğunda olduğu gibi, gele gele ancak kapitalizm öncesi bir düzeye varabilmiştir.

Doğu ülkelerinde bu gerçeğin bilincine, tarihin bilincine, bilimsel yöntem ve kuramın da yardımıyla, yüzyılımızda varıldı. Bu kez, eskisinin tam tersi, savaş despotları yararına yağmacılık için değil, yabancı egemen sınıfların ekonomik yağmacılığına karşı, millî kurtuluş için savaşa dönüşmüştür. Bu arada, yüzyıllar, binyıllar boyunca donmuş duran sınıf çelişiklikleri de, aracı egemenlerin derlenip toparlanarak batıda olduğu gibi örgütlenmelerine fırsat verilmeden emekçi kitleler yararına çözümlenebilmiştir. İlk bakışta kader değişikliği imiş gibi görünen bu dönüşümün temel nedenlerine aşağıda, «emperyalizm» bölümünde değinilecek. Bu noktada önemli olan, az gelişmiş ülkelerin millî kurtuluş savaşlarının, feodal, despotik yada kapitalist devletlerarası rekabet savaşları değil, insanın yabancı sömürücüler yerine yerli sömürücüler tarafından sömürülmesi için yapılan savaşlar da değil, bir sınıf savaşı niteliğini kazanmış olmasıdır. Yerli burjuvaziler, emperyalizm döneminde az gelişmiş ülkelerini gerçek anlamıyla bağımsızlığa kavuşturamamışlardır. Hele ikinci dünya savaşından sonraki millî kurtuluş hareketlerinde, bunun tam tersini yapmışlar, çıkarları emperyalizme bağlı olduğu için, düşmanla işbirliği yapmaktan geri kalmamışlardır.

Toplumsal çelişki türlerinin üçüncüsü ekonomik temel ile öteki yapıların birbirleri arasındaki çelişiklerdir.

«Varlıklarının toplumsal üretiminde, insanlar, birbirleriyle belli, zorunlu, istemlerinden (iradelerinden) bağımsız ilişkilere girerler. Bu üretim ilişkileri insanların maddesel üretim güçlerinin belli bir gelişme derecesine uygun olur (tekabül eder). Bu üretim ilişkilerinin tümü toplumun ekonomik yapısını meydana getirir. Bu yapı, üzerinde hukukî ve politik yapıların yükseldiği gerçek temeldir. Belli hukukî ve politik yapılara belli toplumsal bilinç biçimleri uyar. Maddî yaşamın üretim tarzı, genellikle toplumsal, politik ve düşünsel yaşamın sürecini belirler. İnsanların varlıklarını bilinçleri belirlemez, tersine, bilinçlerini varlıkları belirler.»

Toplumbilimin ikinci temel kanununu anlatan bu metin, doğmacıların, kendiliğinden-olurcuların ve tahrifçilerin, ötedenberi bilerek bilmeyerek kötüye kullandıkları metinlerdendir. Kapitalist batı ülkeleri iyice sanayileştikten sonra, az gelişmiş ülkelere aktarılmıştır. Az gelişmiş ülkelerde, bir de metindeki «bağımsız» (indépendant) sözcüğü, «dışında» diye alınır, ekonomik temel sadece siyasal sınırlar içinde aranır, ve dinamik, tarihsel inceleme yerine statik yapı sayılarına dayanılırsa, sosyalizm yüzyıl sonra tartışılacak bir düşün haline gelir. Az gelişmiş ülkelerin sınıflar sorunu dahil hiçbir sorunu, ekonomik temel ile öteki yapılar arasındaki ilişki ve çelişiklikler iyice kavranmadan çözümlenemez. Bu bakımdan, bu konu üzerinde ne kadar durulsa azdır. Bilimsel toplumculuğu kuranlar, o zaman batıdaki kötüye kullanmaları gözönüne alarak, hiç olmazsa iyi niyetli gençleri şu sözlerle uyarmayı gerekli görmüşlerdir :

«... Tarihte belirleyici etken, önünde sonunda, gerçek yaşamın üretimi ve yeniden üretimidir. Bundan fazlasını hiçbir zaman söylemedik. Eğer bunun üzerine biri çıkıp ta, ekonomik etkenin tek belirleyici olduğunu söylemeye varacak derecede bunu zorlarsa, bu yargıyı içi boş, soyut, saçma bir cümle haline değiştirmiş olur. Ekonomik durum temeldir. Ama öteki yapıların çeşitli kesimleri -sınıf çelişiklerinin politik biçimleri ve bunların sonuçları- zafere ulaşan sınıf tarafından zaferin ertesinde bir kere konulan Anayasalar vb., hukukî biçimler ve hattâ bütün bu gerçek müca-

delelerin buna katılanların zihinlerindeki yansuları, politik, hukuki, filozofik kuramlar, dinsel anlayışlar ve bunların sistemleşen doğmalar haline varan sonraki gelişmeleri de elbet tarihsel mücadelelerin seyri üzerinde etkilerde bulunurlar ve birçok hallerde, bu seyrin biçimini öncelikle belirlerler. Bütün bu etkenler arasında etkiler ve tepkiler vardır. Ekonomik hareket sonsuz rastlantı kalabalığı (yani aralarındaki içten bağlar son derece derin yada isbatı güç olduğu için yoksayarak ihmal edebileceğimiz şeyler ve olgular) arasında kendine yol açma çaresini bulur. Böyle olmasaydı, kuramın herhangi bir tarihsel döneme uygulanması, birdereceli bir denklemin çözümünden inanın daha kolay olurdu (...) kimi zaman gençlerin ekonomik yanda gerektiğinden çok ağırlık görmelerinin sorumluluğunu (...) taşımak zorundayız. Ekonomik yanı inkâr eden hasımlarımıza karşı, onların inkâr ettikleri temel ilkeyi fazlasıyla belirtmemiz gerekiyor, bu durumda, karşılıklı etkilemelere katılan öteki etkenlere yerlerini vermeye her zaman ne vakit ne de fırsat bulabiliyorduk. Ama, tarihin bir dilimini açıklamak, yani pratik uygulamalara geçmek gerektiğinde iş değişiyordu ve yanlışlığı sözkonusu olmuyordu.»

Bizde bilimsel toplumculuğun kitaplıklar tutan kuramsal eserleri bile henüz çevrilerek yayımlanmadı. Çoğumuz kuramsal eserlerin özetlemeleriyle yetinmek zorunda kalmışızdır. Hele uygulamalarla ilgili eserler bizde yeteri kadar incelenmedi. Doğmacılık daha çok bundan geliyor. Kaldı ki, kuram iyice kavranmamışsa, uygulamalarla ilgili eserler de insanı doğmacılığa götürebilir. Çünkü, tarihin değişik dönemlerinde, değişik koşullar içinde, o döneme o koşullara uygun eylemler yada yargılar olur. İstenirse, eylemlerimizdeki yanlışlar, bu türlü eserlerden çıkarılacak cümlelerle pekâlâ doğru imiş gibi savunulabilir. Bu tür eserler, kuramdan kaçanların işine de çok yarar. Özetle, doğmacılarla kuramsızlar! Toplumcular, durmadan böyleleriyle uğraşmak zorundadırlar. Bu iş, durumları, olanakları gereği, şüphe yok ki toplumcu aydınlara düşer.

Toplumsal kuruluşların bütünlük ve sürekliliklerini sağlayan, kanun öteki yapıların ekonomik temele uyması kanunu, basit bir makine gibi işleyen kanunlardan değildir. Çelişiklikler çelişiklikler, etkiler tepkiler, dönerek etkili tepkiler, yukarki metinde belirtildiği gibi mesele, «yoksayarak ihmal edebileceğimiz şeyler ve olgular»ı eleyip, eylemlerimize dayanak olabilecek belirleyici etkenleri keşfedebilmedir.

Gene bilinç ve istem

İnsan-doğa çelişikliği, sınıf çelişikliği, doğal ve toplumsal gerçeklerle bilinç çelişikliği içinde, bilgilerimizin geliştirilmesi, doğanın ve toplumların değiştirilmesi, döner dolanır bilince ve isteme dayanır. Çalışma ve yaratma eyleminde artık bütün insanlık yeralır sözü, yalnız insan-doğa çelişikisini değil, sınıf çelişiklerini, gerçekler-bilinç çelişikisini de kapsar. Az gelişmiş toplumlar sözkonusu da olsa, toplumcu hareketlerde, bugünün koşulları içinde bütün tarih insanlık yeralabilir. Mesele bu çelişikilerin bilincine varabilmedir.

Toplumsal ideolojiler

«İnsanların toplumsal ilişkilerin bilincine vardığı anda, zihinlerinde, bu ilişkilerin bilincine varma biçimini yansıtan düşünceler doğar. Bu arada, hukuki, politik, ahlâki ve dinî, filozofik, bilimsel ve artistik fikirler de doğar. İnsanlar bu ilişkileri, bunlara dayanarak değerlendirirler. Bu düşüncelere toplumsal düşünceler, bu düşüncelerin sistemleştirilmiş bütünlerine de ideoloji diyoruz.»

Toplumsal gelişmelerde, ekonomik temele ve öteki yapılara etkili tepkisi ençok olanı, toplumsal ilişkileri asıllarına en uygun yansıtan ideolojiler olmuştur. Burjuva devrimleri de XVIII. yüzyılın bu nitelikteki ideolojilerine dayandı. Sınıflar gerçeğini, sınıflar arasındaki çelişkileri günlerinin ilişkileri içinde keşfedenler de o dönemin devrimci burjuva düşüncüleri oldu. Devrimci burjuvazi, doğa bilimlerinin temellerini atmamakla, derebeylik düzeninin ortaçağ skolastiğine karşı bunları vargücüsüyle savunmakla kalmadı. Felsefeyi, materyalist ve idealist, her iki yönde geliştirerek, bilimsel felsefenin eşğine kadar getirdiği gibi, ekonomive toplumbilimin de o dönemin gerektirdiği ölçüde, temellerini attı. Çünkü doğa kanunları da, toplumsal kanunlar da devrimci sınıfların müttefikidirler. Gerçekler sadece devrimci sınıfların işine yarar. Burjuvazi devrimci sınıf olduğu sürece gerçeklerden korkmamış, devrimci niteliğini kaybeder etmez de gerçeklerden kaçmaya, kaçınmaya başlamıştır.

Sınıflar

Daha XVII. yüzyılda, ekonomik kanunların sistemli ilk araştırmalarına geçen William Petty, derebeyleri ve derebeyliğe bağlı tabakalar için :

«Yemekten içmekten, şarkı çalmaktan, kumar oynamaktan, dans etmekten ve metafizik yapmaktan başka bir uğraşları yok» diyordu. Adam Smith, değer kavramını somut örneklerle açıklamak amacıyla :

«Toplumun ençok saygı gören sınıflarından birinin emeği (iş), uşaklar için de olduğu gibi, hiçbir değer üretmez. Bu emek, satılabilecek, işin bitiminden sonra kalmaya devam edebilecek hiç bir nesne üzerine uygulanmaz (...) Örneğin hükümdar, bunun gibi, hükümdarın emrinde hizmet bitiminden sonra kalmaya devam edebilecek hiçbir nesne üzerine uygulanmayan yüksek hâkimlerle memurlar, subaylar, bütün ordu, bütün donanma, hepsi de üretici olmayan emekçilerdir.»

der.

Klasik İngiliz ekonomistleri, ne kapitalist ekonominin, ne de sınıfların bilgisine iyice varmış değillerdi. Toplumsal ilişkiler henüz buna imkân vermiyordu. Nitekim, A. Smith yukarıki sınıf ve tabakalara, hekim ve sanatçıları eklemekte bir sakınca görmemişti. Onların meseleleri, derebeylik kurullarını ve loncaları, burjuvazinin ekonomik girişimciliğini köstekleyen merkantilist politikanın nizamlarını ortadan kaldırmaktı. Sermaye birikimini ve sanayi ve ticaretin gelişmesini sağlayan burjuvazinin bir gelişme etkeni olduğunu, çabalarının da ekonomik gelişmenin yararına olduğunu belirtmekte. Eski derebeyi sınıfının ve buna bağlı tabakaların, toplumsal emeğin ürettiklerinden bir kısmını, üretici bir iş yapmaksızın, tükettiklerini açığa vurmaktı. Bu çaba onları, üretime eğilmeye, değerini tek yaratıcısı olan «emeğe» değinmeye zorluyordu. A. Smith'in :

«Emek, bütün malların mübadele edilebilir değerinin gerçek ölçüsüdür» demesi, Ricardo'nun :

«Bir malın yada bununla değiştirilen bir başka mal miktarının değeri, üretimi için gerekli nisbi emeğe bağlıdır, bu iş için ödenen yüksek yada düşük ücrete değil»

demesi de bundandı. Ricardo, böylece, artık-değer kavramına yanaşmıştı. Şu var ki, ücretli emek neden öteki mallar gibi değeriyle ödenmiyor? sorusuna cevap veremiyordu. O dönemin koşulları bu soruyu ve cevabını gerektirmiyordu. Ama, işçi sınıfı sesini duyurup, bilimsel toplumculuk kurularak bu cevap verilince, Ricardo'nun ruhu da «komünizmin babası» olarak itham edilmekten kendini kurtaramıyacaktı. Burjuvazi emekten uzaklaşıp emeğin yarattığı değerleri

tüketmeye başlayınca, burjuva ekonomistleri de üretime eğilenleri elbet itham edecekti. Ricardo'yu komünistlikle itham eden Carey 1848 de:

«Ricardo'nun sistemi bir nifak sistemidir (...) Eğilimi, sınıflar ve milletler arasında uzlaşmazlıklar yaratmaktadır (...) kitabı, topraklara el-koyma, savaş ve yağma yoluyla iktidara geçmek isteyen demogogların gerçek bir el-kitabıdır»

diye yazacaktı.

Gelişmeler

İşçi sınıfı varlığını duyurmaya, geçen yüzyılın ilk kırk yılı içinde başlar. Bilimsel toplumculuğun kurulması 1840 lardan sonradır. 1823 de Solingen işçileri, dayanılmaz iş şartları ve yaşamaya imkân vermeyecek kadar düşük ücretler yüzünden ayaklanırlarken, bilimsel toplumculuğu kuranlar henüz ilkökul sınıflarında bile değillerdi. 1831-1834 arasında Lyon şehrindeki işçiler «çalışarak yaşayacak, yada dövüşerek öleceğiz» diye sokakları çınlattırken de henüz orta öğrenimlerinde idiler. 1836 da Londra'da ilk işçi partisi olan Şartistler partisi kurulduğu zaman da. Berlin Üniversitesinin en çok sevdikleri hocası Gans 1837 de şöyle yazıyordu :

«Saints-simon'cular, köleliğin kalkmadığını, biçimde yıkıldıysa da gerçekte tam ve eksiksiz bir şekilde devamettiğini doğru olarak gözlemişlerdir. Tıpkı bir zamanlar efendi ile köle, daha sonra patricilerle pæbler, sonra metbu ile tebaa nasıl birbirleriyle çatıştırsa, bugün aylıklarla emekçilerin karşı karşıya geldikleri görülüyor. Sağlıklarını ve yaşamın bütün zevklerini bir lokma nafaka karşılığında bir kişinin hizmetinde onun yararına feda eden kadidleri çıkmış, perişan yüzlerce erkek ve kadını görmek için fabrikaları şöyle bir gezmek yeter. İnsanı, aklıktan ölme özgürlüğünden başka birşey vermiyerek hayvanmışcasına sömürmek, köleliğin ta kendisi değil midir? Bu sefil proleterlerde manevi bilinci uyandırmak ve onları şimdi makine gibi yaptıkları işde bilinçli bir pay sahibi olmaya götürmek mümkün değil midir? Geleceğin tarihi, proleterlerin orta sınıflara (burjuvaziye) karşı mücadelesini bir kez daha yazmak zorunda kalacaktır»

diyordu.

Burjuva ayraçları

Üretim sürecine eğilmekten kaçınan burjuva toplumbilimcilerinin, ayraçlarını bölüşümde, ekonomi alanının dışında olan tüketimde ve sonunda ruhsal durumlarda aramaları tabii oluyordu. Özellikle amerikan sosyologları, gelire, eski ve yerleşmiş bir aileden olup olmamaya, kişilerin topluluk içinde gördükleri, yada görmeyi istedikleri itibara göre sınıf ve tabakalar icadetmekten bıkip usanmamışlardır. Üst-üst, ast-üst, üst-orta, ast-orta, üst-ast, ast-ast vb.. İlk yazıda adı geçen Pierre Laroque'un kitabında bu ve benzeri sınıflamalar epeyi özetlenmiştir. O da, Mournier'nin tanımlamasına uyarak sınıfların :

«Değişik itibar sahibi nisbeten kapalı gruplar»

olduğu kanısındadır. Böylelerinin kitaplarına bir gözgezdirmekle, ne olduklarını anlarsınız. Her konuda olduğu gibi bu konuda da asıl zihin karıştırıcılar, kendilerini sosyalistmiş gibi gösteren, Moch gibi, Pierre Rimbart, Georges Bourgin gibi burjuva yazarlarıdır. Moch'un tanımlamalarına ilk yazıda değinilmişti. Ötekiler, Dr. Yaşar Gürbüz tarafından dilimize çevrilen «Sosyalizm» adlı kitaplarında :

«Ücretliler işçiler, proleterler. Bu üç deyim aynı sınıfı gösterir (...) İşçiler ve proleterler deyimleri daha sınırlı bir anlama sahiptirler ve sadece fabrikalarda çalışan ücretlileri ifade ederler.»

gibi ikisi de yanlış, üstelik birbiriyle çelişen tanımlamalar yapmaktan kendilerini alamamışlardır. Kapitalistlerin baştemsilcileri direktörler ve maaşlı vali ve polislerle işçileri aynı sınıftan saymak için kullandıkları mantık ise, valileri de, işçileri de güldürebilir.

«Ücretli terimine karşı, onun, direktörü olduğu kadar işçiyi, valiyi olduğu kadar korucuyu da içine aldığı şekilde itirazda bulunulabilir. Halbuki valiler ve direktörler toplumun hukuki yapısını yıkmaya, hiç yavaşmazlar denilebilir. Bu itiraz doğru değildir, zira işçilerden de, proleterlerden de kapitalizmin hukuki yapısını yıkmak için savaşmak istemiyenler bulunur. Hatta işlerinde, direktörlerin emrine girerek (grev baltalıyıcılar) ve valilerin hizmetinde olarak (polis kuvvetleri) kendi sınıflarından arkadaşlarının hareketlerini baltalyanlar bile vardır.»

derler. Bunların üzerinde böyle ısrarla durmamız, sadece konumuzu ilgilendirdiği için değil, bilinç baltalayıcı etkilerinden sakınmak gerektiğini belirtmek içindir. Toplumcu hareketler, işçilerin ve yoksul köylülerin kendi sınıflarının bilincine varmalarıyla mümkündür.

Bilim açısından

«Belli bir dönemde devrimci düşüncelerin varlığı bile, devrimci bir Bilimsel toplumculuğun hangi koşullar içinde doğduğuna biraz yukarıda değinilmişti. Klâsik İngiliz ekonomibilimi, Hegel idealizmi, ile Feuerbach materyalizmi, ütopyacı Fransız sosyalizmi, bilimsel düşüncenin oluşumunda şüphesiz zorunlu öğeler olmuştur. Ama asıl kaynak, batının o dönemdeki toplumsal ilişkileridir, işçi sınıfının varlığıdır. Az gelişmiş ülkelerde işçi sınıfından, işçi sınıfının öncülüğünden sözcüğüyle, bu da bazı kitapları okumuş olanların yakıştırmalarına değil, işçi sınıfının önceden varlığına delâlet eder.

TANIMLAMA DEĞİL AÇIKLAMA

Kapitalist toplumların sınıf ve tabakaları, daha önceki sınıflı toplumsal kuruluş türlerine kıyasla öylesine çeşitli ve karmaşıktır ki, tanımlamalardan yararlanmaya kalkışmak, biçimciliğe sürüklenmekten, gereksiz uzlaşmazlıklar yaratmaktan başka bir sonuç vermez. Bilimsel toplumculuğu kuranlar ve geliştirenler, tanımlamalara bundan ötürü gitmemişlerdir. Bilimsel toplumcular arasında günümüzün en ünlü düşünürlerinden olan Roger Garaudy, sınıfları ve işçi sınıfı kavramlarını anlatırken, tanımlamaya benzer açıklamalardan yararlanmak istemiştir ki, denemesi kanaatimizce yeteri kadar başarılı olmamıştır.

«Toplumsal bir sınıfı belirleyen, ilkin, bir insan grubunun, belli bir toplumsal üretim içindeki yeri, toplumsal iş örgütündeki rolü ve, daha belirgin olarak, üretim araçlarıyla ilişkisidir. Örneğin proleteriyayı belirleyen, ilkin, üretim araçlarının sahibi olmamasıdır. Toplum içindeki görevi bundan çıkar: işçi sınıfı, kapitalistler, yani üretim araçlarının sahipleri yararına artık-değer üreticisidir. Proleteryanın sınıf olarak tanımlanmasının nesnel iki ögesi (üretim araçlarına sahip olmamak, artık-değer üretmek) dışında üçüncü ögesi «öznel» bir ögedir: sınıfa mensub olma bilinci ile sınıfa düşen tarihsel ödevi kavramak».

Görüldüğü gibi, kolaylıkla algılanabilir bir somutluğu, bir özelliği, bir bü-

tünlüğü olduğu için, ilk bakışta kolayca tanımlanabilir görünen işçi sınıfının bile ayırıcı ögesi, daha çok öznedir: bilinç!

Bilimsel toplumculuğu kuranlar küçük köylüleri şöylece anlatmışlardır :

«Küçük köylüler, üyeleri benzeri koşullar içinde yaşayan, ama birbirleriyle kaynaşık ilişkilerle girişmeyen geniş bir kitle meydana getirirler. Üretim tarzları, onları birbirleriyle karşılıklı ilişkilere sokacağı yerde, birbirinden ayırır. Milyonlarca aile, kendilerini öteki sınıfların yaşama tarzlarından, çıkarlarından ve kültürlerinden ayıran ve öteki sınıflarla düşmanca çelişmelere sokan yaşama koşulları içinde yaşadıkları ölçüde bir sınıf meydana getirirler. Küçük köylüler, aralarında sadece kabataslak bir dayanışma bulunduğu, çıkarlarının eşitliği aralarında birlik, milli birlik, politik örgütlenme yaratmadığı ölçüde bir sınıf meydana getirmezler.»

Burjuva sosyologlarının en zeki ve en kurnazlarından olan Raymond Aron, «Sınıflar Mücadelesi» adlı kitabında, bu metnin en açık, en ilginç olduğunu söyledikten sonra, bu noktada doğru bir yorumlamaya varır :

«Toplumsal sınıf sözkonusu olması için, büyük sayıda insanın birbirinin yaklaşık olarak benzeri bir hayat sürmekte olması yetmez. Birbirleriyle sürekli ilişkilerde bulunmaları, hepberlikte kendi bütünlüklerini ve öteki gruplara karşı olduklarını keşfederek bir birim, bir birlik meydana getirmeleri de gerekir. Sınıf, sırf milyonlarca birey arasında ortak çizgiler olduğu için değil, bütün bu bireysel varlıkların kendi yanlarından gruplaşmış öteki milyonlara karşı çıkararak, birliklerinin, bütünlüklerinin bilincine vardığı zaman vardır.»

Raymond Aron, karşıt sınıfı «milyonlara» çıkarmak kurnazlığını yapmıştır. Amacı, çelişikliği, başlıca, işçilerle kapitalistler arasında değil, bütün sınıflar arasında imiş gibi göstermektir. Ama, bu biryana, yorumu doğru.

***

İşçi sınıfı, yoksul köylüler, toplumcu aydınlar konuları ile emperyalizmi çökmeğe doğru götüren çelişimler gelecek yazımızın konusu olacak. Asıl sorunlarımızı tutarlılıkla çözümlayebilmemiz bunlara bağlı.

***

DÜZELTME

Muvaffak Şeref'in geçen sayı yayımlanan yazısında:

Sahife 17, 10 satır.

Ekonomi ve toplumbilimciler buna, ilişkilerin güçlere uymasına, toplumbilimin birinci, öncekine de ikinci uygunluk kanunu diyorlar.

Sahife 18 deki bölüm başlığı

Şemaları yerine Aşamaları.

Sahife 19, 9. satır

Bu konu bundan kırk yıl kadar önce bilginlerin dikkatini çekmişse de bugüne kadar yapılan tartışmalarla kesin bir sonuca varılamamıştır.

Sahife 21, 19. satırda Özel, Tüzel; 20 satırda şirkette, şirkete, 39 satırda u-sullerinden sonra bile gelecek.

Yazının sonundan bir önceki cümle ise :

Bizde sadece ticaret burjuvazisi değil sanayici, banka sermayecisi ve büyük toprak sahipleri de bir aracıdan başka birşey değildir. olacaktır.

Düzeltilir, özür dileriz.

İSPANYOL BURJUVAZİSİ CAN ÇEKİŞİYOR

FERNANDEZ

Çev : Demir ÖZLÜ

İspanya'lı iktisatçı Fernandez'in aşağıda okuyacağınız yazısı, İspanyol ekonomisinin gelişmesini, başlangıcından başlayarak, bugüne değin izliyerek gözler önüne seren bir incelemedir. 1936-1939 iç savaşından bu yana, İspanya dünyanın sorunu olarak bütün aydınları ilgilendirmekte, batıda her ay İspanya üzerine incelemeler yayınlanmakta. İspanyol faşizmini yaratan bu düzensiz kapitalist gelişme, aynı zamanda bu rejimin temel dayanaklarını da içinde taşıyor. İç savaştan sonra, demokratik burjuva devrimlerini yapmaksızın, toprak ağalarının, devleti ellerinde tutarak, yavaş yavaş sanayiye klamaları, devletin kapitalist büyümeyi düzenliyen otoriter özelliğini yaratan etkenlerin başında gelir. Ulusal burjuvaziye karşı tekellerin gelişmesi, bu tekellerin yabancı sermayeyle birleşen beynelmileli özellikleri de belirtilmiştir. İspanyol ekonomisinin büyümesinin, Türk ekonomisinin büyümesiyle yapı bakımından az olsa da, ekonomik politika bakımından büyük bir benzerliği var. Bu ekonomik büyümenin halk ve aydınlar için ne çeşitten bir çöküş yarattığını öğrenmek isteyen okuyucu, Fernandez'in aşağıdaki yazısıyla birlikte, genç kuşak İspanyol yazarlarından Juan Goytisolo'nun Yapraklar dergisinin Ağustos sayısında yayınlanan (Bir Yıkıntı: İspanya) adlı yazısını da mutlaka okumalıdır.

Aşağı yukarı yirmi yıldır, İspanya konusunda yayınlanmış incelemeler içinde, general Franko rejiminin çöküşünün eli kulağında olduğunu ima etmiyeni pek azdır. Oysa bugün, 1963 de, genişlikçe ve sürece etkili bir seri grevden, Münih'deki, biri dışta tutulursa tüm muhalefet güçlerinin yaptıkları birinci büyük kongreden sonra, rejim gene ayakta ve C. E. E. nin kapılarını çalıyor. Fala bakanların önceden verdikleri haberlerle gerçek arasındaki çelişki apaçık. Şunu belirtmeliyim ki İspanya konusunda incelemeler yapanlar iyi bilgiler koymuşlardır ortaya: Öyleyse gerçekte önceden verilen haberler arasındaki bu çelişki ancak belgeler incelenince anlaşılabilir; başka bir deyimle, inceleyiciler frankist rejimin esaslı bazı özellikleri konusunda yanlışlığa düştüler. Onlar bu rejimi bir ölçüde çürümüş bir diktatörlük ya da «kişisel» bir diktatörlük olarak gördüler, bu önemli bir şey söylememektir. İncelemeciler bu tanımlardan yola çıkarak, çözümlenin ipuçlarını ya da frankizmin gelecek çöküşünü bulmaya çalıştılar.

Biz bu yazıda Franko rejiminin sağlamlığının, sürekliliğinin, dayanıklılığının nedenlerini belirtmeyi deniyoruz (hoşumuza gitsin gitmesin, her şeyi olduğu gibi belirtmek gerekir). Bu amaçla, sadece general Franko'yu ve onu çeviren

«kliği» gözönünde tutmak yerine, rejimin çeşitli «dayanaklarını» incelemek daha doğrudur. Biz soruna ekonomik gelişmeler açısından yanaşmaya, devleti kontrol eden sınıfı belirtmeye, söz konusu rejime destek olan çeşitli politikaların neler olduklarını anlamaya ve geçen yılın toplumsal çalkantılarını sına-maya çalışacağız. XIX. yüzyılın sonundan günümüze kadar, ispanyol ekonomisinin gelişmesi, iyice belirli, üç döneme ayrılabilir; birinci dönem 1936 ya kadar gelen dönemdir. İkinci dönem 1939 ile 1959 arası, üçüncü dönemse 1959 dan sonra başlar. 1936-1939 iç savaşı ispanyol ekonomisinin gelişmesinde bir kesintiye deyimler ve büyümenin yürüyüşü (özellikle sanayi sektöründe) bir dönemden bir döneme farklılık gösterir; birinci dönemle ikinci dönem enflasyon dönemleridir.

Geri Çekiliş

Son sömürgeleri de yitiriş (1898 de Küba'yı, Filipinleri, Porto Riko'yu) ispanyol sermayelerini yurda döndürdü, böylece İspanya'da sanayileşme yeniden başladı. Bugün en büyük önemi taşıyan beş bankadan üçü bu dönemde kuruldu. Yeni kurulan sanayiler, çok yüksek tarifeli, gümrük korumaları istediler. Birinci Dünya Savaşı sanayi alanındaki gelişmeyi kolaylaştırdı: Yabancılarla ilgisi kopan İspanya, ithalatını, büyük ölçüde, ulusal ürünlerle karşılıyordu. Dünya savaşının sonunda, koruyucu gümrük tarifeleri daha da yükseldi: 1927 de gümrük tarifeleri Avrupa'da ikinci durumdaydılar. 1929 bunalımı gümrük korumaları eğilimini daha da arttırdı. Bu dönemde, sanayileşme, çok yükselmiş gümrük korumaları altında devam etti.

1939-1959 dönemi

1939 dan başlayarak, ispanyol gümrük korumacılığı gene vardır ama özünü değiştirir. Bu kez, İkinci Dünya Savaşı ile kolaylaşmış, gerçek bir **ekonomik kendi kendine yeterli politikası** söz konusudur. Ağır bir kambiyo kontrolü kuruldu, hemen bütün ithalat lisansa (özel izne) bağlandı, bu ithalatı ulusal ürünlerle karşılamak eğiliminin hâlâ devam ettiğini gösterir. Sanayideki özel yatırımlar sadece 1939 daki gümrük koruma kanunlarıyla artmamıştır, aynı zamanda «ulusal menfaat sanayileri» kararnamesiyle de artmıştır. (yerli sanayi gelişmesi için gerekli yabancı âletler için %50 lik bir indirimden faydalanmak hakkını kazanıyordu; hizmete giren sermayenin, en az %4ü oranında, yerim hususunda devlet garantisi; ulusal pazarda bir iş alanı garantisi; teşebbüsün ihtiyaçları için üçüncü şahıslara karşı istimlak hakkı v.s.) Ayrıca devlet, ithalat lisansları verilmesini kontrol ediyor, bu lisanslar üzerinden büyük bir pay ayırıyordu; böylece devlet, pratik olarak, bütün ispanyol sanayiini kontrol ediyordu. Öte yandan, özel yatırımlar sanayimizi ulus hizmetinde ayakları üzerine oturtmak ve finanse etmek, özellikle yurt savunmasından doğacak sorunların hâl çaresini ana amaç olarak alan, ekonomik kendi kendimize yeterliğimizin gelişmesini sağlamak ve menfaate uygun bir yatırımla sağlamak» amacıyla «Instituto Nacional de Industria» (I. N. I.) nin kurulmasına uygun olarak, kolaylaştırılıyordu.

Bütün bu kanunlar ve tedbirler sanayileşmeyi kolaylaştırdı. Bütün bu dönem boyunca, devlet müdahaleciliği, daha önceki dönemden çok daha fazlaydı: devlet, ispanyol kapitalizminin gelişmesini destekliyor ve genişlemesini (sermaye terakümü) ve sermayenin belirli ellerde toplanmasını (monopoller doğmasını) temin ediyor. Bu koşullar altında, bankalar, sermaye birikiminin ilk adımı sa-

yılmalıdır. Eğer bu ilk adımda kalınsaydı, bu dönem boyunca sanayi gelişmesi, önceki dönemden daha yoğun ve daha düzenli olacaktı.

Bu ikinci dönemde iki evreyi birbirinden ayırabiliriz. Birincisi 1950 ye kadar sürer. Ağır büyüme evresi ham madde (çimento, çelik ve demirli olmayan maddeler) ve enerji istihsalinde ağır büyüme. 1950 den başlayarak, sanayi üretiminin artış ritmi, çok daha hızlıdır, önceki dönemin büyüme hızının iki katından da fazladır (özellikle 1923-1930 arasındaki Primo de Rivera diktatörlüğü dönemine göre), temel sanayiın daha çok geliştiği görülür. Sanayiye, tarıma göre, öncelik verilmiştir. Böylece ulusal gelirin %25 ini üreten tarıma, bütün yatırımların ortalama olarak %4ü ayrılıyordu. Bu dönem boyunca tarım alanında durgunluk vardır.

Bu dönemin ilk yıllarında kurulan, hattâ daha önce varolan temel sanayi kesimlerinin gelişmeleri bir yığın kurullarla engellendi, kösteklendi: bu olgu hükümeti elinde tutan güçlerle, bu kesimleri ellerinde tutan ekonomik güçlerin ayrı ayrı olduğunu gösterir, bu yüzden devlet bu sanayi kesimlerine gereken ilgiyi göstermemiştir. Devleti kontrol eden güçler arasında iç savaştan sonra, toprak sahibi kapitalistlerin çoğunlukta olduğu anlaşılıyor. Toprak sahipleri tarafından yaratılmış olan mekanizma, sanayi alanına paralarını yatırmalarına elverişliydi, ard arda gelen evrelerle, sermaye birikimi arttıkça, bunlar, sanayi kapitalisti haline dönüştüler; bu «sonradan görmeler» yavaş yavaş, daha önce varolan sanayi kapitalizmine (büyük bölümüyle bask ve katalan) bağlandılar. Bu kaynaşma, kuşkusuz, bankaların aracılığı ile yapıldı. Böyle bir ekonomik gelişme, rejimin siyasî gelişmesini de açıklar: kendi kendine yeterli bir ekonomiden başlayarak, siyasî değişimler yapmaksızın, Ortak Pazar'a varışı anlatır. Böylece, rejimin ekonomik politik gelişmesi, onu elinde tutan sınıfın gelişmesiyle, uyuşma halindedir.

Eğer devlet büyük teşebbüslerce kontrol ediliyorsa, sistem hatırı sayılır sayıda, küçük teşebbüslerin doğmasını da kolaylaştırır. Küçük teşebbüslerin sayımı, aile teşebbüslerini gözönünde tutmadığı için, bu açıdan tam değildir.

Küçük burjuvazi, ülkenin ekonomik hayatında çok önemli bir yer tutar (küçük ve orta girişimlerin çoğu, ithal mallarını karşılayacak mallar yapmak için ortaya çıktılar). Ama küçük burjuvazinin gelişmesi karşısına iki ekonomik güç çıkar: bir yandan onun olanaklarını zorlayan tekeller (monopoller), öte yandan, kendi kullandığı işçi sınıfı. Büyük mali gurupların elinde olan devlet, küçük burjuvazinin gelişmesini engellediği için, çok normaldir ki, küçük burjuvalar bu totaliter devlet yerine daha «demokratik», yani kendi menfaatlerine daha uygun olacak bir devlet koymak istemektedirler. Küçük burjuvazi arasında, rejime, «liberal ve demokratik» bir muhalefet doğmakta, sürgündeki partiler, bu yüzden, programlarında küçük burjuvaziyi ön plânda tutmaktadırlar.

Küçük burjuvazinin, sayıca artışı devam etmeseydi, büyük teşebbüsler güçlerini büyütürlerdi: 1961 de yayınlanmış verilere göre: (Las dimensiones de la explotación industrial en España, Cerrolaza, Velarde, Ministerio del Trabajo, Madrid, 1951), 623 teşebbüs büyük sanayi el emeğinin %21 ini kullanıyor; oysa bu 623 teşebbüs toplamın küçücük bir yüzdesini (%0,15) teşkil ediyor. Sermaye birikimi, merkezleşmeyle beraber gider. Bütün sanayi sektörlerinde monopoller vardır. İşte enerji sektöründen bir kaç örnek :

YIRMİSEKİZ

— Kömür: 1957 de, 26 teşebbüs toplam istihsalin %64 ünü yapıyor, geriye kalan 492 teşebbüs, %36 yı paylaşıyor. Bu 26 teşebbüsün çoğunluğu, öteki sanayi teşebbüsleriyle ilinti halindedir; öteki teşebbüsler de bu teşebbüslerin elindedir.

— Elektrik enerjisi : 1959 da 26 teşebbüs, 263 öteki teşebbüse göre, istihsalin %83,62 sini elinde tutmakta, bu 26 arasında da ilk 5, bunun %46,81 ini elinde tutmaktadır. Ayrıca, enerji üretiminin yanı sıra, kaçınılmaz bir biçimde ona bağlı olduğu için, taşıma ve dağıtım işleri de aynı ellerce yapılmaktadır.

— Demir sanayii: 1957 de, ham demirin %92,7 sini altı teşebbüs elde etmekte, gene aynı teşebbüsler çeliğin %48,39 onu çıkarmaktadır. Geri kalan ürünün %7,3 ünü ve çeliğin, %51,61 ini 120 teşebbüslerinde tutmaktadır.

— Çimento: 18 teşebbüs (ortaklaşa mali guruplar ve yöneticilerle) kapasitenin %68 ini, ve ürünün %70 ini elinde tutmakta.

— Gübre sanayisi: 4 teşebbüs 1959 da istihsalin %82 sini elinde tutan bir şirket kurdular: «Fertilizantes Nitrogenados Nacionales».

Bu birkaç örnek ispanyol sanayiindeki tekellilik (monopolcülük) üzerinde bir fikir verir. Bağdaştırıcı öge (unsur), bankalardır; teşebbüsler arasındaki yarışmayı da ortadan kaldıran bankalardır; çünkü bu teşebbüslerle bankaların menfaati ve ilgisi vardır; denebilir ki bankalar bu görevlerini bilinçle yerine getirdiler. 1939-1959 döneminde bankalar, ispanyol sanayiinin... ve tekellerin yaratılmasında, yabancı sermayenin yerini tuttular. İspanyol bankaları karma bir özellik gösterir, birikme yeri ve yatırım özellikleri, bu özellikleri onların kendi aralarındaki tekellilik davranışlarını da açığa vurur. 1958 de 109 bankadan 12 si, kaynakların %80 ini elde tutuyordu; bunların arasında 5 banka bu toplamın %62 sini topluyordu. Bankaların sanayi üzerindeki egemenliği tamdır ve bilindiği gibi, banka kapitalizminin egemenliği, aşağı yukarı, yarışma kapitalizminin tekellilik kapitalizme dönüşümüyle birlikte gider; bu kapitalist gelişmenin bir geçiş evresini deyimler.

Özet olarak diyebiliriz ki, ikincidönem, büyüyen enflasyon aracıyla, kendi üzerine kapalı bir çember gelişmesi gösterir; bu dönemde devlet zenginliği iyi ayarlamayı herşeyden önde tutar. Gelişme kargaşalı ve düzensiz oldu. Bir yandan bir yığın küçük teşebbüsün, öte yandansa birkaç tekelin ortaya çıktığı görülür. Sanayi dallarının yapısını ilgilendiren, genellikle 2 ya da 3 teşebbüs vardır ve bu teşebbüslerden herbiri ispanyol pazarının gereksinmelerine karşılık verecek kapasitededir. Örneğin: penisilinde 3 fabrika çalışıyor, her fabrika kapasitesinin üçte biriyle çalışıyor, hepsi ortak bir mali guruba bağlanmışlardır.

Bütün bu dönem boyunca, produktivite hiç iyi nitelikte değil; enflasyondan doğmuş olan küçük teşebbüsler, üretim sürecinde, hemen hemen küçük zanaatlar özelliğinde, geri üretim araçlarıyla, kapalı bir produktivite olarak yaşadılar. Büyük mâlî gurupların egemenliği altındaki teşebbüslerin produktivitesine gelince, onların da produktivitesi iki ana nedenden ötürü artmadı: önce fiatları tesbit etmek olanağı (kendi kendine yeten pazar, devleti elinde tutan büyük teşebbüslerin tekellilik özellikleri dolayısıyla); sonra ücretleri tesbit etmek olanağı (devletin kontrolü, işçilerin ve patronların sendikalarını devletin kontrol etmesi). Her ne kadar devlet müdahaleciliği, sendika ve fiatların tesbiti sisteminde tuttuğu yalın yoldan ötürü, kapitalizm için uygunsa da, kapitalizmin büyümesi için gerekli, daha başka, uyarıcı etkenleri ortadan kaldırır: bu uyarıcı etkenler, demokratik kapitalist ülkelerdeki değişken ücret nisbetleri, üretim kuralları, yeni-

den düzenlenmiş çalışma teknikleri gibi insanın insan tarafından sömürülmesini kolaylaştıran yöntemlerdir. Böylece «özgür, sendikaların yokluğu, piyasanın sert kurallara bağlı oluşu, işçi sınıfının kolaylıkla sömürülmesi, sermaye birikimini engelliyerek, Avrupa düzeyinde yarışamayacak bir sanayinin doğmasına yol açar. Fiatların kontrolü kadar, devlet sendikalarının da kontrolü, öbür yandan da sık sık enflasyon oluşu ücret artışını, dolayısıyla da fiatların artışını doğuruyordu, oysa bu sırada üretim az artıyordu; ülkenin potansiyel ekonomik gücü büyüdükçe, bu çok saf ve şematik olan sermaye birikimi sistemi, onu birçok biçim değiştirmelerine yol açan, çelişkiler ve sorunlar doğuruyordu. Böylece onların arasında ilgi çekici bir çelişki doğdu: yoğunluğu değişken bir sermaye birikimi sisteminde, sermayeler eksik gelmeye başlar! Gerçekten, sanayi geliştikçe, o her defasında, daha yüksek, başka bir deyişle: organik uyumlu yüksek bileşik sermayeli, yatırımlar gerektiren, yeni temel üretim tesisleri ister. Bu dönem boyunca prodüktivite koşulları, böyle yüksek sermayeli tesislerin kurulmasını önlediğinden, sermaye yatırımları, sermayesi de tehlikesi de az olan küçük birimler halinde yapıldı. Bu sermayelerin eksikliğinden ötürü değildi, ama ekonomik sistem onların, önemli yatırımlar içerisinde yığılımına engel oluyordu. Tüm olarak sermaye sayısı yükselmisti ama, sermayeler dağınık bir biçimdeydi. Bizzat sistemin kendisi onların birikimini engelliyordu.

Kredi kolaylaştırılarak bu durum örtbas ediliyordu.

Bu sistem artık son sınırına varmıştı, kısmi çözümler yeterli değildi. Kazanılmış şeyi korumak için değişmek ve büyümeyi sağlamayı sürdürmek, gerekiyordu.

Üçüncü Dönem: 1959-1962

Konumuzda, kazanılmış üretici güçleri elde tutmak ve geliştirmek için, ekonomik politikayı, Marx'ın deyişle «ticaret biçimini» değiştirmek gerekiyordu. Fakat değişme, bütün ispanyol burjuva dünyasıyla uygun düşmüyordu. Büyük teknelci malî guruplar için, en çok ilerlemiş sanayiler için bu değişiklik kuşkusuz zorunluuydu, ama «ulusal burjuvazi» diye adlandırılan küçük burjuvazi için değişiklik, önemli bir güç olarak olanağını yitirmesi anlamına geliyordu. Eğer gerçekten, tekellerle, emekçiler arasındaki konumu yüzünden, küçük burjuvazi devleti kontrol eden sınıf, sınıflar arasında dengeyi koruyan organ olabilseydi, ülkenin elverişli ekonomik büyümesi, iktidar yarışında onu başa geçiren bir değişme gerektirecekti. Bu yüzden 1959 un başlangıcından beri, küçük burjuvazinin en etkin öğelerinin harekete geçtiğini görüyoruz: onlar, bir yandan bütün güçleriyle sürgündeki partilere yaslanmaya çalışıyorlar, öte yandan ülkenin içinde doğan partileri canlandırmaya, sonunda ekonomik değişmeye engel olmaya uğraşıyorlar: bütün bu çalkalanmalar aynı yılın temmuz ayı için genel grev çağrısında toplanır. I. D. C. (Solcu Hıristiyan Demokratlar), A. D. (Demokratik Eylem), F. L. P. (Halk Kurtuluşu Cephesi), D. C. (Hıristiyan Demokratlar)ın bazı öğeleri, bazı kıralcılar ve P. C. E. (İspanyol Komünist Partisi) arasında bir çeşit anlaşma kendini gösterir; gazeteler, bültenler, gösteriler başlar, birçok küçük emekçi propogandaya sadece manevî olarak değil, para da bağışlayarak yardım ederler.

Ne yazık ki, Stabilizasyon Plân'ı ve ilk ekonomik tedbirler, hemen bazı somut sonuçlar ortaya çıkarmıştı (1): belli bir sayıda teşebbüsün kapanması ve

iflâs, bir çok başka teşebbüsün etkinliğinin azalması, zorunlu olarak işsizliği arttırıyordu. İşsizlik ve işsizlik tehdidi bu başarısızlığı güzelce açıklıyordu. Bu zamanda grevleri yürütme işi sadece grev düzenleyicilerine düşüyordu, onlar da işsizlik sorununu hiç görmediler Haziran 1959 barışçıl ulusal grevinin nedenini gördük: Stabilizasyon Plân'ı bir dış yardımı gerektirdiğinden İspanya'nın siyasî kararsızlığını göstererek bu yardıma karşı gelmek, aynı zamanda yardımın ve ekonomik değişimin gelmesini önlemek söz konusuydu. Grevin başarısızlığı dış kapitalizme tersini gösterdiği gibi, ayrıca rejimin politik açıdan sağlam olduğunu da ortaya çıkardı. Gerçekte, grevden faydalananlar sadece küçük burjuvazi, ulusal burjuvaziydi. İşçilerden yardım istemesi, bize burjuvazinin süreci frenleyebilmek için kendini yeter ölçüde güçlü duymadığını ve başka bir sınıfın yardımına gereksinmesi olduğunu gösteriyor. Tek bir sözle, küçük burjuvazi gerçek bir güç, özgür bir sınıf değildi. 18 Temmuz grevi başarısızlığa uğruyor, aynı ayın 21 inde Stabilizasyon Plân'ının çıkışında olduğu gibi, yayınlanan bir kararnameye dış yardım da gerçekleşti: F. M. I., O. E. C. E. (İspanya onun üyesi oluyor), A. B. D. hükûmeti, Kuzey Amerika'nın özel sermayeleri dış yardımı temin ettiler. Bir seri tedbirler kabul edildi: bazı mübadele serbestisi, yeni peseta kurları, kredilerin kısıtlanması, yabancı sermayeye serbestlik... bütün bu tedbirler toplumsal ve ekonomik atmosferi değiştirdiler.

Küçük burjuvazi ile küçük teşebbüsler üzerinde, bu tedbirler derhal, tesirlerini gösterdi: kredi tahdidleriyle çok boğulmuş durumdaydılar, yürürlükte olan sendika kanunları gereğince «licencier de personel» olma hakları yoktu, sadece teşebbüsün iflâs durumunda buna izin veriliyordu. Bunun içindir ki teşebbüsler, yaşayabilmek için, teşebbüs olarak, bütün işçilerini kullanmak zorunda kaldılar, bu devlete, istihdam seviyesini küçük teşebbüsler aleyhinde tutma, olanağını veriyordu. Küçük burjuvazi auto-digestion aracılığıyla borçlanıyordu: bu borçlanma ya iflâs yoluyla teşebbüsün yok olması ya da büyük teşebbüslerin eline geçmesiyle kendini gösteriyordu. Küçük burjuvazi, toplumsal sınıflar arasında oynadığı bu tampon rolden böbürleniyordu. Bu rolünü etkili oynuyor, ama rol tam umduğu gibi gerçekleşmiyordu.

Plân'ın işçi sınıfı üzerindeki etkileri doğrudan doğruyaydı, bunu, başarısız grevin incelenmesi sırasında gördük, bir işsizlik doğurdu. Stabilizasyon Plân'ı ekonomik faaliyeti daraltırken, bu daraltma bir yandan işsizliği arttırıyordu. Özellikle iş saatlerinin azaltılması sonucu, ekonomik faaliyet daraltılıyor; böylece de talep iniyor; eğer istihdam belirli bir seviyede durulursa, alınan ücretler azalıyor, dolayısıyla Stabilizasyon Plân'ının yükünü doğrudan doğruya işçi sınıfı taşıyordu. İşsizliğin varlığı ve sürekli olarak işten çıkarılma tehdidi bir «toplumsal duraklama» meydana getiriyor. İşçi sınıfı stabilizasyon plânının ilk evresinde eyleme geçemez, kötürümleşmiş durumdadır. İki etkenin payı var bu durumda: 1. devletce vad edilen iş bulma umuduna kavuşma. 2. yabancı ülkelere çalışmaya gitme olanağı (dışarıya işçi akımı 1960 la 1961 deki kötü ürün yüzünden en son haddine vardı).

Bu el emeği göçünün üç sonucu oldu: 1. işsizlik azaldı; 2. göçmen işçiler ücretlerinin bir bölümünü İspanya'ya gönderiyorlardı, bu ülkeye döviz girmesi demektir; 3. işçiler avrupa sendikalarıyla temasa geldiler, bu onların, bir ölçüde, bilinçlenmeleri demektir.

Bu dönem boyunca İspanyol kapitalist ekonomisi önemli bir yapısal değişiklik geçirdi. 1954 de en önde gelen tekstil sanayisi idi. 1955 de tekstil, yerini inşa-

ata bıraktı. 1960 da onlar, gelişmiş ülkelerin özelliğini belirten (makine, kimya, maden sanayisi gibi) sanayilerle yer değiştirdiler. 1954 de üçüncü yeri tutan gıda sanayisi, 1960 da altıncı sıraya düştü. Bütün bunlar ispanyol sanayisinin yapısında, öze değgin, bir değişmeyi göstermektedir. Başa geçen sanayiler, tekelci mali gurupların sanayileriyle. Bu klâsik sanayilerin (tekstil ve gıda gibi), daha modern öteki sanayilerle (petrol kimyası, makine, demir, kimya) yer değiştirmesi, ulusal burjuvazinin zararına, tekellilere yardım eden ve onları modernleşmeye elverişli kılan, yabancı sermayenin yardımlarıyla hızlandı.

Böylece 1961 Nisan'ında 101 yatırım tasarısı ispanyol resmî makamlarına verildi: 40,8 milyon dolar tutan 83 yatırım, doğrudan doğruya, petrol kimyası, elektrik sanayisi, maden sanayisi gibi sanayilere yöneltildi: petrolkimyası, petrol rafinajına, demir ve kimyaya yönelmiş, 100 milyon dolarlık 18 tasarı henüz inceleme konusudur. Bu yatırımların ispanyol ekonomisi içindeki önemini, sanayiinin, düşük gelişme seviyesi içinde tutarak değerlendirmek gerekir: eğer ispanyol üretimi, fransız üretimyle karşılaştırılırsa, İspanya 7,7 defa az çelik, 3,6 defa az kömür, 3,3 defa az elektirik enerjisi, 2,3 defa az çimento üretir. Ulusal gelir, 1957 de, fransız ulusal gelirinin %31 idir. Raşitlik bir ekonomide, yabancı sermayelerin enjeksiyonu, hızlı bir büyüme yaratır, özellikle tekelci mali gurupların elinde bulunan üretim dallarında büyüme daha hızlı, daha göze çarpıcıdır. Öbür taraftan dış yardım alınınca mali gurupların bağımlı teşebbüsleri sermayelerini arttırdılar; böylece 1960 da, küçük burjuvazi teşebbüslerinin yaşamak için çabaladıkları bu zamanda, «Altos Hornos de Vizcaya» teşebbüsü 450 milyon pesetalık bir değer için yeni aksiyonlar çıkarıyor ve Krupp'dan 35 milyon DM (aşağı yukarı 500 milyon peseta) yardım alıyor: «Iberduero» teşebbüsü (elektrik) sermayesini 4.972 milyon pesetadan, 7.459 milyon pesetaya çıkardı, «Papelera Espanola» şirketi 378 milyondan 536 milyon pesetaya çıkardı.

Bütün Stabilizasyon Plân'ı dönemi boyunca, teşebbüsler, bu yıllardaki üstün payları bölüşen, mali guruplara bağıdırlar.

Bu ikili hareket (tekelci gurupların güçlerini arttırması ile ulusal burjuvazinin zayıf düşmesi) siyaset alanına yansır: 5 ile 6 Haziran 1962 de, Münih'te, Avrupa hareketi kongresi toplandı; başlıca siyasi partilerin başkanları (bu partiler yasa dışıdır) kendi adlarına orada bulunuyorlardı: İspanyol Birliği (kralcı), Hıristiyan Demokratlar, Demokratik Eylem, Halk Kurtuluşu Cephesi, içi temsil eden partiler; sürgündekiler de Sosyalistler, Basklar, Cumhuriyetçiler'ce temsil edildiler.

Kongre İspanya'nın durumu konusunda bir önerge yayınladı: İspanya'nın Ortak Pazar'a girmesinin ve ispanyol rejiminin demokratlaştırılmasının zorunlu olduğu biliniyordu, Hıristiyan Demokrat başkan Gil Robles'in dediği gibi bir «ihtilâlden kaçınan evrim» yolu, barışçı bir yol zorunlu görünüyordu. Münih'deki toplananların genellikle ulusal burjuvazinin temsilcileri olduğudur; Hıristiyan Demokratlar, Solcu Hıristiyan Demokratlar ile Demokratik Eylem Avrupa'nın birleşmesini mümkün gibi gösterdiler. Burda bir sorun ortaya çıkmaktadır: ulusal burjuvazinin avukatlarının temsil eder gözüktükleri sınıfın menfaatlerine aykırı bir politikaları vardı, ya da onlar ulusal burjuvazinin menfaatlerini içine almayan bir düşünce akımının temsilcileriydiler. Gerçekte, Münih'teki Ortak Pazar öncesi bildirimleriyle, bu «liberaller ve demokratlar», ulusal burjuvaziyi temsile niyetlenmiyorlardı; fakat bütün bunların ulusal burjuvazinin yaşama düzeyiyle

ölçüştürülebilir bir yaşama düzeyleri vardı; diyeceğim, üretim araçlarına sahip olmayan ücretli aristokrasininin kalifiye işçiler, teknisyenler) ile serbest meslek sahiplerinin (avukatlar, doktorlar, mühendisler) ekonomik politikaları, yaşama biçimlerinde taklit ettikleri toplumsal sınıfın ekonomik politikasıyla uygun değildir. Bunlara ücretlerine bağlı bir hayat seviyesi verilmiştir; bunlar da, kendilerine hayat seviyelerini arttırmak olanağını sunan büyük tröstlerin ekonomik politikalarını, kendi politikaları yaparlar. Bu toplumsal sınıf, ulusal burjuvazininin siyasî ideolojisinin ve yaşama ideallerini taşır, öte yandan da büyük tröstlerin ekonomik programını kabul eder: gelişme plânı ve avrupa ekonomisinin gelecekteki birliği, Münih politikacılarının gelecek seçimdeki müvekkili, büyük bölümüyle «orta» sınıflarca, küçük bir ölçüde de büyük tröstlerin buyruğu altına düşerek, plânın etkilerine karşı koyan, gerçek «ulusal burjuvazi» tarafından yaratılmış bir müvekkil olacaktır.

Öyleyse ulusal burjuvazininin büyük ekonomik kaybı, onun büyük siyasî kaybını da yansıtıyor, Ulusal burjuvaziyi, temsil zorunda kalmış olan profesyonel politikacılar, terk ediyorlar onu.

Eğer Münih toplantısı, politik plânda, ulusal burjuvazininin kendi kendine yeten bir güç olarak yitişini gösteriyorsa, 1962 grevleri, başka bir sınıfın yaşayan bir güç olarak göze çarptığını ortaya koyuyor: işçi sınıfı. Grevler, tepki yapan kesimlerde (kömür ve madencilik) kendini gösteriyor; bu grevlerin Stabilizasyon Plân'ının başarısıyla doğrudan doğruya bir tutarlılığı var. Grevler kendiliğinden doğuyor; bütün siyasî partileri şaşırtıyor, baskın çıkıyor onlara. Grevlerin ekonomik ve sınıfsal bir özelliği var: patronla emekçiyi karşı karşıya getiriyorlar. Grevler, resmî (devlete ait) sendikaların, işçi sınıfını çerçevelemediğini gösteriyor. Bu grevlerin, herşeyden önce, işçi sınıfını, bugünkü durumda, kimsenin «çerçevelemediğini» açıkça göstermek erdemi var.

Stabilizasyon Plân'ı, ispanyol ekonomisinin yapısını geriye dönülemez bir biçimde değiştirdi: o tekcelci gurupların güç-üstünlüğünü sağlamaştırdı, onların politikalarını kesimleştirdi. İspanyol kapitalizminin aldığı dönemeç, Avrupa ile birleşmeye ve tekellerini, beynelmil tekellerde eritmeye götürüyor onu. «Ulusal burjuvazi», bir kez, siyasî güç olarak elendiğinden, kapitalistlerle emekçiler karşı karşıya kalıyor. Sermaye için siyasî yol bulunmuştur: iktidarı elinde tutmak ve Avrupa birliğinde kendi yerini yapmak. Fakat onun bu ameliyatı iyileştirebilmesi, herşeyden önce, emekçilerin takınacağı tavra bağlı olacaktır. Emekçiler için iki olanak olduğu apaçktır: boyun eğmek ve kendilerini patronluğun özgür ellerine bırakmak ya da yönetici sınıf olmak için çalışmak.

(1) Stabilizasyon Plân'ı, devlet gelirlerine, paraya ve ticaret değgin, amerikan yardımının artmasıyla ve mali geleneklere geri dönüşle ilgili, bir dizi deflasyonist tedbir alıyor; enflasyonun yapısını yaratan kökleri birdenbire kesmeyi deniyordu. Bu, bir ölçüde, saptanmış amaçlara varmaya elverişli, genel bir plândır. O kararlaştırılan tarihte başladı, ama daha önce, 1956-1957 den beri, bir dizi kısmî tedbir enflasyonu durmayı denedi; bu tedbirler işi kökten çözümlenecek tedbirler değildi bununla beraber Stabilizasyon Plân'ının yolunu açtılar. bir tekeller ihtilâli olmadı denebilirse, şöyle diyebiliriz: Stabilizasyon Plân'ı yapılarak, burjuvazininin başkaca kesimleri zararına tekellerin işini kolaylaştıran bir politik ekonomik değişim yapılyordu.

BASIN ve HABERALMA ÖZGÜRLÜĞÜ ÜSTÜNE NOTLAR.....

«Söz hakkından yararlanabilmek için
para, çok para gereklidir; oysa bizler
yeterince zengin değiliz.
Yoksullar susmalıdır!»

Lamennais 11.7.1848

Yazan : HÜSEYİN BAŞ

Basın ve haberalma özgürlüğü genellikle Demokrasilerin temel koşulu sayılmalarına, Anayasaların her seferinde en baş köşelerine yerleştirilmelerine rağmen, ilk elde ayaklar altına alınması olmaktan kurtulamamıştır. Sömürücü takımının alabildiğine at oynattığı, en iğrenç yollardan vatandaş soymanın, insan tüketmenin, kıyasıya değer çığnemenin geçerli olduğu toplumlarda Basın Özgürlüğü göstermelik ve boş bir deyim olmaktan öte gidememiştir.

Laruy'nün 1947 de «Tems Présent» da ileri sürdüğü «Basındaki yozlaşma bir bakıma toplumun kendi yozlaşmasıdır» düşüncesi toplumların lâıyk oldukları «Basın'ları vardır yargısını güçlendirmektedir. Günümüzde adı «İleri» ye çıkmış toplumlarda bile «O biçim Basın» yukarıda sözü edilen yozlaşmanın aynası olmaktan kaçınmamış çıkar ortaklıklarına da en verimli bir biçimde yararlı olmuştur.

Gerçekte bu «kullanılma» bir çıkar dayanışması şeklinde düşünülmelidir. Toplum «yanılma» da insanın yabancılaşmasını sağlamada kullanılan yöntemlerin çeşitliliği, sapıklığa varan «inceliği», «belli olmazlığı» karşısında dehşete düşmeden edilemez. Ne var ki bu sömürme kompleksinin oluşumunu, yöntemini, işleme düzenini, tarihsel gerçeklerin de ışığı altında değerlendirmek, başka bir deyimle meseleyi yerine koymak, o komplekse karşı açılmak istenilen savaşın başarı şansını geniş ölçüde artıracaktır.

Çağımızda devlet arasındaki çatışmada yere serilen gazete sayısı şaşırtıcı rakamlara erişmektedir. Örneğin 1. ci Dünya savaşının başlarında Paris'te çıkan günlük gazete sayısı 49, 2. ci Dünya savaşının ilk günlerinde 33, sonunda 28, şimdi ise hemen 13 tür. Böylece yalnız Fransa'da 40 yılda 35 yıkıntı. Bu acıklı bilânçonun nedenleri üstüne eğilmek Dünyanın herhangi bir yerindeki bu tipte bir meselenin anlaşılmasında önemli yararlar sağlayabilir. Bu bakımdan ufak tefek ayrıntılara rağmen mesele bir bütünlük ve değişmezlik niteliği taşımaktadır.

«Yıkıntı»ların nedenini «tutmadı» ya bağlamak gerçeğe sirt çeviren bir kolaylamadır. Gazete bir fikir taşıyıcısı olduğu kadar kapitalist bir düzende bir «iş» te sayılmaktadır. Kasa boşaldığında, ya da iş gerektiğince kâr sağlamadığında «Baskı» yı durdurmak zorunludur. Oysa günümüzde modern bir gazete çok pahalıya malolmaktadır. Yalnız ortaya çıkmak ve hele ortada kalmayı başarmak milyonlarca paraya bağlı kalmaktadır. Para'nın «Kral», para'nın herşey olduğu bir toplumda düşünce ve fikirlerini basıp yaymak lüksü en çok parası olanın hakkıdır.

Eğer bu gün Paris-Match (1.600.000 tiraj) çok gelir sağlayan bir «iş», bir ticaret haline gelmişse bunu bir raslantı olarak almak yanlıştır. Paris-Match haftalık dergisi ortaya çıkışında yüzlerce milyon frank'ı eritmiştir. Bu da elbette herhangi birinin gözden çıkaracağı bir para değildir. Örnekleri alabildiğine çoğaltmak mümkündür ve hemen hepsi de düşünce ve fikirleri basıp yaymanın ne derecede büyük paralar gerektirdiğini ortaya koymaktadır.

Diğer yanda her gün işyerlerinde, fabrikalarda, şantiyelerde çalışan emekçi yoksul halk yığınları, çalıştıkları sürece sömürdükleri yetmiyormuş gibi, kendilerinin sandıkları tatil zamanlarında da yine aynı işverenin finanse ettiği gazeteyi satınalarak habersizce sömürülmeye, uyutulmaya, yanıltılmaya bir kere daha hedef olmaktadır.

Yaymakta yarar gördükleri yalanlar, gizledikleri gerçekler, yarattıkları boş umutlarla bu türlü basın, kamu oyunu efendileri yararına yanıltmakla görevli kılınmışlardır. Bu yalanlar koalisyonunu kırmak, parçalamak, gerçekten özgür bir basına kavuşmak için ne yapmalıdır sorusu üstüne eğilmek yazımızın amacıdır.

Tarihçe

Flavius Josephus, Babil'de olayları günü gününe tespit etmekle görevli insanların varlığından söz ediyor. Berose'unda Kalde tarihinde (milattan önce 3. yüzyıl) bu yazıtlardan yararlandığı ileri sürülmektedir. Voltaire'e göre ise (bunun ne kaynağı ne de kontrolü mümkün olmuştur) Çinde çok eski zamanlarda bile gazete vardı. Atinalıların haberleşmesiyle ilgili tarihi bir bilgiye sahip değiliz. Anlaşılan onlar bu işi sözle yapmışlar, ancak hiçbir zaman haberleri tespit etmek lüzumunu duymamışlardır. Roma yüzyıllar boyunca «Annales des Pontifes» denilen haber kaynağıyla yetinmiştir. Papa yılın önemli olaylarını toplar sonra da evinde halka sergilerdi; Halkta böylece, olup bitenden haberli olurdu. Ama İmparatorluk genişlediğinde sadece merkezde geçen olayların tespiti yeterli olmaktan çıkmıştı. Yeni vilâyetlerde kamu oyunu yuğurmak, şekillendirmek gerekiyordu. Bu gerekçeyle «Acta Publica» kurumu ortaya çıktı. Bu günümüzdeki resmî gazetelerin ecdadıdır. Daha sonraları bu gelişme hızlandı. Sezar Senato'nun günlük toplantı tutanaklarının da tespitini istedi. Böylece Annales (yıllıklar), «Acta Diurna» yani günlük olaylar halini aldı. «Acta Diurna»larda en önemsiz olaylara bile yer verildi. Örneğin «Cenaze törenleri» yangınlar, iflâslar, çok uzun yaşayanlar, bir batında en çok çocuk dünyaya getiren kadınlar v. b. İmparatorluk, gazeteler de kayboldu.

Baskılı gazetenin doğuşu :

15. ci yüzyılla birlikte İngilterede «elle yazılan haberler»e büyük çapta rastlanmaya başlıyor. İkiyüzyıl sonra bu tür haberleşme Almanya ve İtalyada da geniş kullanıma alanı buluyor. Asiller «elle yazılmış» haberlere önemli paralar vermekte birbirleriyle yarışıyorlar. Özellikle Venedik'te bunlar «avvisi» diye adlandırılıyor. Fransada 1409 dan 1449'a kadar görünen «Journal d'un Bourgeois de Paris», dedikodulardan, skandallardan kıssalı hikâyelerden ve hattâ hava durumundan bile söz eden türde bir gazetedir.

1436 da önemli bir buluş, haber yaymayöntemini kökünden değiştirmiştir. Bu matbaanın ortaya çıkışıdır. Bu arada ilk sansür'den söz etmek yerinde olacaktır.

Gerek sözle, gerekse el yazması haberleşme yapanlar 16 ıncı yüzyılla birlikte ciddi bir şekilde kontrol edilmeye başlandılar. Böylece Basın Yayına karşı alınan ilk tedbirler I inci François ile II inci Henri arasındaki din kavgaları sıralarına raslar. İlk sansür koyucu ise Reclus rahibi Mellinde Saint - Gelais olmuştur. Bu rahip I inci François'nin kütüphaneci başısı idi. Basına karşı alınan

tedbirler hiç bir zaman 16 cı yüzyıldakiler kadar sert olmamıştır. Zira cezalar ölüm cezasına kadar gidiyordu. Ne var ki bu ceza, hiç bir zaman uygulama alanı bulamamıştır. Sansür'e karşı çıkışlar el altından haberler yaymakla olmuştur. Bu tür haberleri yayanlar «menanti» diye adlandırılmaktadır ki Papa 5 inci Pie, 13 üncü Gregoire'in emirleriyle sıkı kovuşturmaya uğramışlardır.

Fransada gazetenin doğuşu :

15 inci yüzyıla kadar Fransa'da bölgeler arasında bağlantı pek azdı. Bu yüzyılın sonlarına doğru patlak veren din savaşları bölgeler arası yakınlaşmayı sağlamıştır. İşte gerçek anlamda gazetede bu sıralarda ortaya çıktı. Okuyucuların ilgisini çekebilecek niteliği olan haberlerin ayrı kâğıtlar üzerine basılıp çok küçük paralar karşılığında dağıtılması ve yayılması giderek yaygın bir hâl almaya başlaması o günlerde olmuştur. Böylece hemen aynı anda, Fransa, İngiltere ve Hollanda'da ilk gazete görünmüş oldu.

Theophraste Renaudot'nun «Gazette»i :

İlk Fransız gazetecisi Renaudot 1585'te Loudun'de doğdu. Montpellier'de Tıp öğrenimi yaptı. 1612'de Paris'e gelerek tanıdıklarının da yardımıyla kıralın doktoru oldu. Bir süre sonra kıraldan «küçük ilânlar» yapmak imtiyaz ve iznini aldı ve bu isim altında bir büro açtı. Büro bir alım-satım ve reklâm merkezi halinde idi. Alıcılar ve satıcılar birbirlerini burada buluyorlardı. Renaudot merkezde olup bitenleri yazarak ziyaretlerine gittiği hastalarına dağıtıyordu. İlginç hikâyeler, haberlerdi bunlar. Sonra haberleri, belli bir para karşılığında hasta olmyanlara da dağıtmaya karar verdi. Böylece 30 Mayıs 1631 «La Gazette»de doğmuş oldu. (Gazette kelimesinin Venedikte, Türklerle yapılan savaş haberlerini öğrenmek üzere ödenen bir küçük paranın adı olan «Gazetta»dan geldiği ileri sürülmektedir.)

Renaudot'nun «Gazette»i zamanla sarayın yarı resmî organı haline geldi. O kadar ki 13 cü Lui tarafından yazılan, ya da düzeltilen bir çok yazı bu gazetede yayınlanmıştır.

Bir süre sonra Renaudot'nun «Gazette»i yanında bir çok gazete daha ortaya çıktı. Bunlardan 1672 de ilk politik ve edebî haberler veren (Mercure Galant) yine 1665 te kurulan «Journal des Savants» sayılabilir.

Bir eski zaman özlemi :

Eski zamanlarda Basın özgürlüğü boş bir sözcükten ibaret değildi. Günümüzde ise milyonlarınız varsa (kaybedecek) bu özgürlükten nasibiniz olur. Aksi halde bu özgürlükten yararlanamama özgürlüğüne sahipsinizdir. Bu yalnızca Fransa'ya özgü değildir. Örneğin İngiltere'de günlük gazete çıkarmak için 1,5-2 milyar frank, Amerika'da ise (80 sayfalı gazeteler çok yaygındır.) 2-3 milyar frank gerekmektedir.

Bu olgu, sözde demokrasilerde halka tanınan özgürlüklerin, gerçekte erişilmez özgürlükler olduğunu somut bir biçimde kanıtlamaktadır. Bu durum karşısında davranışımız ne olmalıdır? Elbette sorunların temelini inmek, mekanizmanın işleyişini öğrenmek olmalıdır. Bu arada yukarıda belirttiğimiz gibi, Basın özgürlüğünün lâfta kalmadığı zamanlarda olmuştur. Bir buçuk asır önce ilk gazete ortaya çıktığında her burjuva bu haktan yararlanabilirdi. Bir metin ya da bir mektubu (ki bunlar taşradan ya da yabancı ülkelerden gelen haberler olurdu.) Bir matbaaya götürmekle iş sonuçlandırılırdı. Giderler ağır değildi. Tirajın ise hiç önemi yoktu. 1789 un hemen sonrası, yüzü aşkın bu türlü gazete ortalığı kapladı. Aralarında büyük isimler de var. Marat'nın «Halkın Dostu» Mirabeau'nun «Taşra Haberleri» Condorcet'nin «Paris Kronikleri» André Chenier'nin «Journal de Paris»si gibi. Gazetelerin küçük sayıda satışı bile baskı ve yayma gi-

derlerini karşılıyor, talihsiz durumlarda da kaybeden çok şey kaybetmiyordu. 80 yıl Basın küçük el sanatı niteliğini kordu. 1848 de «La Liberte»nin çıkması -Journal à un sou- (çok küçük bir paraya satılan örneğin- 1 kuruş) önemli bir olaydır ve büyük tirajlı gazetelerin öncüsü sayılmaktadır. Fiyatının çok düşük olmasına rağmen gazete'nin tirajı 100.000 i aşamadı.

1867 de rotatifle birlikte Büyük Basın dediğimiz Basın'da doğdu. Daha önce düz baskı yapılmaktaydı. Bu ise baskı hızını kısıtlıyordu. Yine, bu tarihten 20 yıl sonra başka bir buluş baskı tekniğinde köklü değişimler yaratacağı.

Linotype (Otomatik dizgi makinası) Bir gazete sayfasını doldurmak için 50.000 harfin gerektiği düşünülürse Linotype'nin bu alanda sağladığı yararın önemi daha da iyi anlaşılır.

Teknik Gelişmenin sonuçları :

19 ncu yüzyılın sonlarında meydana gelen bu iki buluşun etkileri hemen kendini gösterdi. Dizgi'nin ve Baskı'nın büyük bir hızla yapılması (rotatifler saatte 100.000 sayı basabilir.) Okuyuculara taze haber vermek olanaklarını geniş ölçüde arttırdığı gibi sayfa adetlerini çoğaltmak ve fiyatları da indirmek mümkün olmuştur. Böylece okuyucu sayısının artması gazeteleri de bir takım değişimler yapmaya zorlamıştır. Örneğin, fazla yazı, günlük haberler, genel nitelikte haberler, spor, sanat gibi yeni konular...

Sayfaların artması yazı kadrolarının artırılmasını gerektirdi. Yabancı ülkelerde muhabirler, foto muhabirleri, ressam, dessinatör kadroları gittikçe genişliyordu. Sonra yeni bir eleman devlet arası çatışmanın sonucu oldu: «Haber avı» Bu çok pahalı tekniklerin kullanılmasını gerektiriyordu. (Uluslararası telefon, radyo-photo-telegraf-teletype) v, b,

Bütün bu değişimler çok paralara bağlıydı. Bir rotatif, 300 milyon franga, bir Lynotype 3-4 milyon arasındaydı. (Bir gazeteye 20 lynotype gerekiyordu) 500.000 basan bir gazetenin 2 sayfalık kâğıdı da yılda 130 milyon frankı buluyor. Öte yanda yabancı başkentlerdeki devamlı muhabirlerin her biri birkaç milyon masraf demektir. Büyük bir reportajda milyonlara maloluyordu. İyi, kaliteli desenler, karikatürler de ucuz değildi. İlginç fotoğraflar da öyle. (Krucef'in Fransa gezisinde barda içki içerken çekilmiş fotoğraflarına «Paris Matin» milyonlar vermiştir. Başkan Kennedy'nin öldürüşünü bir raslantı sonucu filme alan bir amatöre ise teklif edilen paralar binlerce lirayı bulmaktadır.) Böylece Basın kısa zamanda büyük bir endüstri halini almıştır. Kapital sahiplerinin bir gazeteyi ya da bir gazeteler zincirini kontrolleri altına almalarının birçok biçimi vardır. Hiç bir kanun gazetelerin muhasebesine el atamaz, hiç bir kanun para'nın nereden geldiğini soramaz, yine hiç bir kanun gazetelerin kazançlarını açıklamayı zorlayamaz. Çünkü bu yapıldığında iplerin kimin tarafından çekildiği, o bir türlü basının kimler yararına hizmet ettiği anlaşılacaktır. Bu da çoklarının işine gelmemektedir.

Yoksul gazetelerin kaderi :

Teknik gelişme, en çok, para bulmakta zorluk çeken «Küçük Basın»ı çökertmiştir. 1892 de Fransa da günlük gazete sayısı 414 tü. Günümüzde 135 civarındadır. (Özellikle spor ve at yarışlarında spesyalize olanlar dahil) 1914 teki 269 günlükten de 123 ü kalmıştır günümüzde. Paris'te aynı şey: İkinci dünya savaşından önce 28 şimdi 13. (1)

Bu niteli kFransaya özgü değil yalnızca. 1910 da Amerikada günlük sayısı 2500 den 1750 ye düşmüştür. Bunun da çoğu aynı finans grubuna aittir. Bugün Amerikada 14 gazete sahibi bütün tirajın 4 te birini elinde tutmaktadır. (2) Bu gazeteler zincirinin en önemli isimleri arasında Scripps-Howard, Hearst, Mac

Cormick, Du Pint, Rockefeller sayılabilir. İngilterede de durum başka değil: sa-
bah gazeteleri 25 yılda %50 oranında düşmüştür.

Amerikalı yazar Lowell Melett'in sözlerinin doğruluğu böylece bir kere daha
ortaya çıkmaktadır: «Basın özgürlüğünü elinde tutanlar mı? Bunlar gazete sa-
hipleridir. Basın özgürlüğü bir özel mülkiyettir.»

Öyle bir mülkiyet ki yalnız milyonerler sahip olabilir. Yalnız onlar bu öz-
gürlükten yararlanabilir. Yüzyıl önce Lamennais «konuşma hakkını kullanabil-
mek için çok altın gereklidir, diyordu. Günümüzde ise «Yoksul»a sen «Sus» de-
nilmektedir.

Baskı metotları :

Çıkar grupları aradabilir birbirlerini çoğu zamanda hür basını susturmada deği-
şik metotlar uyguladılar. Akla ilk gelen gazeteyi okuyuculardan etmektir. Bütün
okuyucularını almak gerekmez. Küçük bir okuyucu kitlesinin başka yanlara ak-
tarılması kat'i ve kaçınılmaz sonucu sağlar. «Le monde gazetesine karşı çıkanlar
on yıl boyunca büyük paralar dökerek 20.000 ya da 30.000 okuyucuyu bu ga-
zetenin elinden almak böylece de onu yere vurmaya istemişlerdir. Örneğin ya
«Temps de Paris» adında le monde tipi bir gazete çıkarmışlar ya da le monde'la
yarışan bazı gazeteleri paraca desteklemişlerdir.

Ne var ki bu iki deneme de boşa gitmiştir. Le monde 220 bin okuyucu ile
ayaktadır. Yalnız bir noktayı gözden ırak tutmamalı. Le monde denemesinin bo-
şa çıkması bu sistemin tüm başarısızlığı sayılmaz. İşverenlerin en ileri teknikle
donattıkları, en iyi haber kaynaklarından yararlanarak çıkardıkları bir sürü
sözde «Haber» gazetesi okuyucuları büyük sayıda kendine çekmektedir. Bu ge-
lişme fikir gazetesi denilen gazete türü zararına olmuştur. Okuyucu kendisine en
çok avantaj (bu avantajlar temelsiz ve yararsızca olsa) sağlayana koşmaktadır.
Bilinçsiz bir davranış, kötü bir alışkanlık, bir kördövüştür bu. Sonunda da
«herkes lâıyk olduğu gazeteyi alır». Ama gazetelerin okuyucu elde etme yarışları
her zaman belli ahlâk kuralları içinde gelişmez. Temps de Paris çıktığında çok
ince hesaplanmış trafik tikanıkları sürekli olarak gazeteyi dağıtan motosikletle-
re engel olmuş dolayısıyla de gazetenin dağıtımını geniş ölçüde aksatmıştır.

Yine garip bir raslantı olarak gazeteleri kiosklara ve satıcılara dağıtan
«Nouvelles Messageries de la Presse Parissienne» işlerinin beklenilmeyen bir grev-
le aksadığını görmüştür. Eğer bu dağıtım ajansının Hachette tröstü tarafından
kontrol edildiği, Hachette'in de aynı zamanda «France Soir» in sahibi olduğu ve
nihayet «le temps'in» France-Soir'i baltalayabileceği bilinirse bu mesele kendili-
ğinden aydınlığa kavuşur. Yani dağıtım ajansı, France-Soir'a bir tehlike teşkil
etmesin diye grev yapmakta hiç bir sakınca görmemiştir.

Başka bir başka silâhi -Reklâm-

Bir gazeteyi susturmak için daha ince ve sessiz metotlarda da var Gazetenin
Reklâmlarını azaltmak.

Günümüzde gazete ekonomisinde Reklâmın yeri çok önemlidir. Amerikan
gazetelerinde ilân ve küçük ilânlar gelirin %70 ini, Fransada, örneğin France,
Soir, gelirinin %60 ını, Figaro %45 ini, Le monde %42, taşra gazeteleri ise %30
ilâ %40 ını arası geliri ilândan sağlamaktadır. Bu önemli gelir kaynağında yapı-
lacak herhangi bir kısıntı kısa zamanda sonuç verebilir. O kadar ki çoğu zaman
gazeteler bunu önlemek için her türlü fedakârlığa razıdırlar.

1957 de André Vuillermoz Pariste 300.000 basan ve 15 frank'a satılan bir ga-
zetenin beher nüshasının 18.30 frank'a çıktığını hesaplamıştır.

Kâğıt	5.30
Baskı	3.20

Yazı işleri	1.30
İdare ve diğer giderler	1.36
	<hr/>
	11.16
Dağıtım giderleri	7.14
	<hr/>

TOPLAM 18.30 frank

Beher nüshadaki kayıp 3.30 frank'a karşılık salt günlük reklâmdan gelir nüsha başına 4.50 franktır.

Sonuç: Beher nüshada 1.20 frank kazanç görülüyor ki reklâm gazetesinin kaçınılmaz kaybını kapatmakla kalmamakta, kâr'a geçmesini, başka bir deyimle, ayakta durmasını da sağlamaktadır. Bu olgu reklâm'ın önemini kesin olarak ortaya koymaktadır. Bu yüzden gazeteler tabu sayılan konulara değinmekten kaçınırlar. Bu yüzden gazeteler arasında, ilân sahiplerini elden kaçırmamak için gerektiğinde politik eğilimlerini değiştirenler oldukça yaygındır. Genel olarak, gazetelerin canalcı ve zayıf noktalarını, ilân şirketleri pek iyi bilmektedirler. Çoğunlukla gazetelere dediklerini yaptırımalarının gerçek nedeni budur. Bu konuda verilecek somut bazı örnekler etki mekanizmasının anlaşılmasına yardım edecek.

1955 te Le Monde Rumen petrolü alınmasını öneren bir yazı yayınlamıştı. Rumen petrolü, Amerikan petrolüne nazaran daha ucuz ve frank'la da ödenebilmek kolaylığına sahip ti. Rafinajı ise Fransadaki Amerikan rafinerilerine empoze edilebilirdi. Üç gün sonra büyük bir Amerikan petrol şirketi Le Monde'la olan ilân kontratını feshetmiştir. Gazetesinin zararı 1,5 milyon franktır. Yıllık reklâm bütçesi milyonlara varan Fransız Demiryolları, bu eli açık davranışı karşılığında gazetelerden Demiryolu kazalarında «Tahta Vagon» ların varlığından asla söz etmemelerini istiyordu. Savaş öncesi tahta vagonların kazalar sırasında «ayrıca» sebep olduğu can kaybı ürkütücü rakamlara erişmektedir.

1953 te ise Patriote de Nice bir sendikanın bildirisini yayınladığı için 6 hafta sinema reklâmı yapamaz olmuştur. Görülüyor ki, ilân sahipleri ve onları yönetenler işlerine gelen basına bol ilân vererek kalkındırabilir, işlerine gelmiyeni de ilânını keserek batırabilir.

Bu hiç te küçümsenmeyecek bir kuvvettir. Örneklerin daha da çok eğlence- li olanları Amerikada: «Vall Street Journal» General Motors'un piyasaya yeni süreceği bir otomobil modeline ait «Zamansız» açıklamaları yaptığından ilânlarının kesildiğini görmüştür. Diğer büyük sabun firması da gazetelerinde «Evden nasıl sabun yapılır» konusunda yazı yayınlayanlara ilân vermekten kaçınmıştır.

Haber ajanslarının görünmez sansürü :

Gazeteleri etkileyen unsurların salt yukarıda sözü edilen iki etkileme aracıyla yetindikleri sanılmamalıdır. Daha gizli-kapaklı, daha ince, ilk bakışta sezilmesi pek güç olan başka bir etkileme aracı da «Haber Ajanslarıdır». (3)

Haber ajansları, bir bakıma gazetelerin «haber» yönünden, yaşamasını sağlamaktadır. Buna karşılık, gazetelerin doğru haber verme sorumluluğu ve namusluluğu büyük ölçüde haber ajanslarının «insafına» kalmaktadır. Yüzlerce gazetesinin hergün, milyonlarca nüsha basarak yaydığı haberlerin salt birkaç haber ajansından gelmesi, Basın özgürlüğünü pamuk ipliğine bağlamaktadır. Okuyucunun pek az tanınmasına rağmen Haber ajanslarının görünmez sansürü etkili ve kesin bir biçimde alabildiğine işlemektedir. Çoğunlukla, Batı Demokrasilerinde haberlerin hiçbir sansüre uğramaksızın dağılıp yayıldığı sanılmakta-

dir. Gerçekte ise, üç beş haber ajansı binlerce haberi «süzgeç»lerinden geçirdikten sonra bütün dünyaya yaymaktadır. Bu «süzgeçlerin» oluşumu öylesine girift, değişik yönlerden gelen baskılar öylesine çeşitlidir ki sonunda ortaya atılan «haber»in gerçeğe uzaktan yakından hiçbir ilgisi kalmaz.

Bir gazete, ne derece doğru haber vermeye kararlı olursa olsun, haber dünyasının tümünü kavrayacak olanaklardan yoksundur. İngiliz, Amerikan, Fransız Basın zincirleri, ellerindeki sonsuz maddi olanaklara dev örgütlere rağmen yine de haber ajanslarına başvurmak zorundadırlar. Geçen yıllarda yapılan anketler Amerikadaki günlük gazetelerin %70 inin tek bir Haber ajansından yararlandıklarını ortaya koymuştur. Yine Batı Demokrasilerinde çıkan 250 gazetenin yayın direktörleriyle yapılan başka bir anketin sonucu da oldukça ilginçtir. Sözü geçen gazeteler haber ajansları kanalıyla elde ettikleri haberlerin %95 ini «aynen» yayınlamışlardır.

Sonuç olarak şunu söyleyebiliriz: Batı Dünyasında milyonlarca okuyucu haberlerini en büyük üçü Amerikan olmak üzere, beş büyük haber ajansından almaktadır.

Ajansların diledikleri «süzgeçlerden» geçirerek yayınladıkları haberler halk yığınlarını istenilen biçimde yağurmakta, en uygun yönlere yöneltmektedir. Bunun günümüzdeki adı «Haber alma özgürlüğüdür» (1)

Lobbies'ler ve gazete avı :

Amaç yine özgür Basını susturmak, istenilen yine «haber»leri halk yararına yorumlayan basını baltalamaktır.

Lobbies'ler (4) kendi çıkarlarına hizmet edecek haberlerin yayınlanmasını, işlerine gelmeyenlerden de hiç sözü edilmemesi için gazeteleri, özellikle gazetecileri türlü yollardan «elde etmek»le görevlidirler. Bu yolda harcadıkları paranın toplamı meselenin önemini ortaya koymaktadır. (Yılda 2000 milyon frank). Lobbie'lerin başvurdukları metodlar ünlü Şikago gangsterlerine parmak ısirtacak kadar çeşitli ve gözüpüktür. Ziyafetler... hediyeler, rüşvet, kadın, tehdit, Lobby'lerin ustalıklı kullandıkları silâhlar arasında sayılabilir.

Sosyalist Basını belirleyen nitelikler :

Yazımıza başlarken metodumuzun önce meseleyi önermek -açmak- sonra da bir sonuca bağlamak olacağını söylemiştik. Şimdi - yerimizin izin verdiği ölçüde bir takım açıklamalar yapıldı sanıyorum. Bu durumda ne yapmak gerekiyor? Hür Basın ulus çıkarını, halk sevgisini herşeyin üstünde tutan, bilincini eylemlere değerlendiren hür basın, hür okuyucunun yapması gereken nedir? İşte bu sorunun cevabını araştıralım. Perspektifte iki süreç var.

Birincisi memleket sorunlarının bilincine varmış basını hem para hem de moral yönünden desteklemek ona yardımcı olmak o basını tutmak, kısaca ilerici basından yana olmak. İkincisi, gelecekte basının kamu yararına ama yalnız onun yararına çalışmasını sağlayacak tedbirleri almak.

Örneğin, Fransada «Presse du Coeur» denilen «Gönül Basını» deli saçmalarıyla 6 milyon sayı tüketirken Sendika gazeteleri 100.000 civarında satmakta Liberation 6 sayfasıyla 120.000 satarak ayakta kalmaya çabalmaktadır. Diğer yanda Parisien Libéré; Figaro, Aurore gibi gerektiğinde aşırı sağı tutan gazetelerin tirajı 1.700.000 i aşmaktadır. Block Dassault'un Jours de France'i ile Prouvost'un Paris matin'inin tirajları iki milyon bulurken, haftalık dergilerin en mükemmellerinden biri olan ve on yıldır faşizme, gizli orduya, silâhlanmaya karşı koyan France-Observateur haftalık dergisi 100.000 satmaktadır.

Paranın nereden geldiğini sormak,

Gazetenin kimler tarafından yönetildiğini bilmek :

Fransada kurtuluştan sonra bu konuda tedbirler alınmıştır. Pariste ancak «Le monde» yıl sonu hesaplarını açıklamaktadır. Aurore okuyucusu gazetesinin sahibinin tekstil kralı Boussac olduğunu bilmesinde fayda vardır. (Uzun etek modası - Boussac stoklarını eritmek için kontrolündeki moda evlerini harekete geçirir ve gazetesinde de bu kampanyayı destekler sonuç : stoklar erir).

Hür basının başlıca 3 görevi olması lâzımdır. Haber ulaştırmak, yargılamak (yorumlamak) ve forme etmek.

Haber vermek - bu halk yığınlarına doğru ve eksiksiz haber vermek anlamında olmalıdır. Yorumlamadan, halka yolunu seçmede yardımcı olmak onu çıkarının gerektirdiği yola koymak anlaşılmalıdır. Forme etmek ise Basının öğretici niteliğidir. Basın, okula, öğretilere yardımcı olmalıdır.

Bilimi basitleştirerek halka indirmek, ekonomik, kültürel ve sanat alanlarında halkın forme olmasına çalışmak yerine adaleli erkek resimleri ya da çıplak kadın fotoğrafları yayınlamakla halka hizmet bağdaşamaz. Bu türlü basın yozlaşmış, gerçek hedeflerinden ayrılmış bir basındır ve yöneticilerinin ceplerini doldurmaktan başka da amaçları yoktur.

Basında iki temel prensip

Basın, kamu hizmeti ve yazıda özgürlük

Birinci prensibe göre, son derece etkili olan Basının ticari bir iş olması reddedilmektedir. Basın okulun bir devamı sayılmalı ve kamu hizmeti olmalıdır. (5)

Vatandaşın haber almak hakkıdır. Basın 4 üncü kuvvet se eğer, halkın hizmetinde olması tabiidir. Demokrasilerde hükümler halkındır. Halka haber vermek özel teşebbüsün eline bırakılamaz. Devlet bu sorumluluğu yükümlenir.

Yalnız bu prensibi başka bir prensiple tamamlamak gerekiyor. Devlet bu kuvvetten halka isteklerini kabul ettirmekte yararlanamaz. Kanımızca, kâğıt üzerinde kusursuz duran bu prensipler kötü idarelerde totalitarizme dönüşmekte, basın özgürlüğü de geniş ölçüde zedelenmektedir.

Bununla birlikte yukarıda sözü edilen prensip 3 ayrı biçimde uygulanmıştır.

Fransız uygulaması :

1) Gazetelere devletçe yardım yapmak, Agence France-Press'e olduğu gibi ki bu kredi'lerin parlamentodaki eğilimlerin etkilerine göre dağıtılabileceği tehlikesini doğurmuştur. Sonra yardımın miktarını tayin etmekte sıhhatli ölçüler güçlüğü vardır.

İngiliz uygulaması :

2) Savaş öncesi «Political and economic Planning» komitesi baskı araçlarının kamu sektörüne ait olmasını, ve bunları bir büronun gazetelere kiralaması düşünmüştür. Fransada kurtuluştan sonra uygulanan sistem aşağı yukarı budur. Burada da mesele bu kiralaların değerlerinin tayininde çıkmaktadır. Kira ucuz olursa o takdirde söz konusu büroya devlet yardım edecektir. (Birinci şıktaki sakıncalar) kira yüksek olursa eskisinden farklı olmayacak yine paralı borularını öttüreceklerdir.

Blum ve sistemi :

Blum, Devletin gazetelerin kârından ve zararından sorumlu olmasını ister. Devlet matbaayı verir, gazeteyi dağıtır, satışını ve reklâmını kontrol eder. Ne var ki, Blum, gazeteleri kontrol yetkisini partilere vermektedir. Sistemin de yalnız «Fikir gazeteleri»nde geçerli olmasını istemektedir.

Haber gazetelerinin sistem dışı bırakılması finans gruplarına haber gazetesi adı altında siyasal amaçlarını gerçekleştirilme olanakları vermektedir. Blum.

sisteminin bu ikinci olumsuz yanı da «Haberverme de Devlet'e geniş yetkiler tanimasıdır ki bunun da «kötüye» dönüşme olasılığı her an mevcuttur.

Emekçilerinin yürüttüğü kamu hizmeti mi?

Çıkar yol, ya da çıkar yollardan biri olarak kamu yatırımı ile oluşan ve kamu yararına işleyecek Basının yönetiminin «Çalışanlarına» verilmesi öne sürülebilir. Gazete direktörlerinin kamu hizmeti Basının en iyi şekli de işleminde, gazetenin bütün çalışanlarının sorumluluğunu taşımaları bakımından, çıkarları vardır. Ayrıca Devlet tarafından Basına yapılacak «Baskı»lara karşı tutumları, başka bir deyimle, «direnmeleri» herhangi bir patron yanında çalışan «memur»dan daha etkin ve güçlü olacaktır. Sistemde korporatizm eğilimi belirgin görünmektedir. Ne var ki özel çıkarın saf dışı bırakıldığı bir Basın rejiminde gazete direktörleri bir bakıma kamu oyununun doğal temsilcileridir. Gazetenin satışındaki başarı, gizli kapaklı ticarî oyunların sonucundan çok, halkın, çıkarını en iyi kollayan gazeteyi tutmasının sonucudur. Gazetenin satışı iyi ise, gazetenin halk oyundaki durumu da iyi demektir. Yani gazete direktörü kamu hizmeti «gazetesini» okuyucularının adına yürütmekte yeterlidir. Sistem ayrıca Parlâmento yada geniş yetkiler tanımaktadır. Basın emekçileri kuruluşlarına gazete yönetimlerini Parlâmento verecek, gerektiği gibi işlemini de denetliyecektir.

Sonuç :

Önemli olan, hengün, küçük bir para karşılığı, kolaylıkla satın aldığımız «yazılı kâğıt parçasının» yaşamamızda oynadığı son derece etkin rolün farkına varmaktır.

Basın özgürlüğü adına yoksul halk yığınlarından mutlu azınlık yararına «yoksulluklarının, devamı istenmekte, sosyal adalet yolunda en haklı direnişler kırılmakta, ileri atılan her adım kösteklenmektedir. Bu yüzden yoksul halk, mutsuz emekçi, fakir köylü sesini duyurmak olanaklarından yoksundur.

Günümüzde bir takım Basın vardır. Bu basın, emekçi yoksul halk yığınlarına «boş yol» göstermekte, onu kendine daha da çok «yabancılaştırmaya» bütün gücüyle gayret etmektedir.

Emekçi halk yığınlarını bilince kavuşturacak, onlara gerçek çıkarlarını öğretecek Basın'ın kurulmasına, işleminde en somut biçimiyle yardım etmek, aydın her insanın, yaşama, insan olma sorumluluğudur.

1) — Mort d'une Liberté-Jacques Kayser (PLON)

2) — The New Republic-Raph Goldman

3) — Gazeteleri, dolayısıyla da kamu oyunu etkilemede haber ajanslarının rolü çok önemlidir. Haberlerin seçilmesi, değerlendirilmesi, yayılması ilk elde bu ajanslarca yapılır. Ve çoğunlukla yöneticilerin ya da belli politik çevrelerin direktifleri bu işlemleri geniş ölçüde etkilerler.

Günümüzde 6 büyük haber ajansı haber dünyasını paylaşmışlardır. Üç Amerikan (Associated Presse, United Presse, International New Service) bir İngiliz (Reuter) bir Fransız (Agence Presse) bir Sovyet (Tass). Bu ajansların hemen bütün dünya başkentlerde haber toplama ve yayma büroları vardır.

4) — Lobbie = Belli iş gruplarının «çıkarlarını» savunan birlik-

5) — Georges Lavau «KAMU HİZMETİ BASIN YAYIN»

«Le Service public de l'information» thèse à la faculté de Droit 1948.

EĞİTİMDE HALKÇILIKTAN NASIL UZAKLAŞILDI

Aydos TOROS

Ulusal eğitim savaşımızın bugün içinde bulunduğu durum, Cumhuriyetimizin ilk kuruluş yıllarındaki «Ulusal ve çağdaş eğitimi vatanımızın en uzak köşelerine dağıtmak» ülküsü önünde ne gibi özellikler göstermektedir-

Bu sorunun karşılığını bulmak için, 1923 sonrası Eğitim çabalarının sonuçlarını belgelerin ve sayıların ışığı altında öğrenmek gerekir. Aydos Toros, bu yazısında hem bu incelemeyi yapmış, hem de Eğitim savaşımızdaki çöküntüleri yaratan nedenleri belirtmiştir.

Konuyu sınırlamak ve bir tanımını yaparak incelemeye başlamak, Cumhuriyet eğitimininde halkçılıktan nasıl uzaklaşıldığı hakkında daha aydınlık yargılara varmamızı kolaylaştıracaktır.

Halkçı eğitim : Vatandaşların eğitim kurumlarından yararlanma konusunda, yasalarda ve uygulamada salt (mutlak) eşitliği sağlayan, her ne biçimde olursa olsun ayrıcalık götmeyen, çağdaş eğitim ve bilim verileriyle düzenlenen, Devlet kurumlarının bu ilkelere uygun yönetilmelerini sağlayan kişi ve meslek birliklerinin mutluluklarını gerçekleştirmeye çalışan eğitimidir.

Konuyu böylece ortaya koyduktan sonra tanımın unsurlarını birer birer ele alabiliriz.

İlkin, vatandaşların eğitim kurumlarından yasalarda ve uygulamada eşit olarak yararlanıp yararlanmadıklarını inceleyelim. Bizde eğitimde halkçı görüşler ulusal kurtuluş savaşı yıllarında belirlemeye başlar. Nitekim daha savaş yılları içinde Millî Eğitim Bakanlığı 10 mayıs 1920 tarihli genelgesinde; «Batınm köle etmek isteyen sömürgeci saldırısına uğramış olan vatan ve milletimizin ne korkunç bir bunalım karşısında olduğu biliniyor. Din ve milletimizin hayati tehdit altındadır. Bunun için siz İlköğretim Müdürleri (maarif memurları) milletin en aydın katı ve ilk yüksek sınıfı olduğunuzdan bu konuda milleti aydınlatmak zorundasınız.» Diyor.

Halkla başlayan Ulusal Kurtuluş Savaşı halkla yürütülüp başarılacaktı. Yeni kurulacak Devlet de bir halk Devleti olacaktı. Arkada kalan Devlet kurumları ise kişilerin ya da ayrıcalığı olan sınıfların çıkarlarına işliyorlardı. Bundan böyle ege-menlik halkın olmalı yönetim halka verilmeliydi. Yeni yetiştirilecek kuşaklar halk Devletinin ülküsünü gerçekleştirecek biçimde yetişmelilerdi. Bunun için ilkin ulusal hükümetin belli bir eğitim siyaseti olmalıydı. «Sulhün kararlaş-tırılması, kültür ve uzmanlık ocaklarımız ile uğraşmamıza elverişli bulunduğu anda çalışmalarımızı ivedilikle birbirleriyle dayanışma içinde olan üç amaca yöneltmek zorundayız. Eğitim öğretim, uzmanlık. İlk amacımız, ulusal ve çağdaş eğitimi vatanımızın en uzak köşelerine dağıtmak olacaktır.» (1923.) İşte eğitim siyaseti buydu. Bu siyasetin uygulama alanına girmesiyle, 1924 yılında, Tevhidi

KIRKÜÇ

Tedrisat Kanunu, Orta Tedrisat Öğretmenleri Kanunu, Üniversitenin tüzel kişiliğini gerçekleştiren kanunlar çıkarılmış, köy ilkokulları açmak gene bu yılda Bakanlığın görevleri arasına girmiştir. 1924 yılına değin köy okullarının açılması yaşıatılması il özel idarelerine aitti. Köy okullarının cılız il bütçeleri ile yürütülmeleri köy topluluğunun eğitim haklarından yoksun kalmalarını sağlıyordu. Köylünün eğitimde eşitlik kazanmamış olması da sürekli olarak şehirlerde yaşayan ve ayrıcalığı bulunan kimselerin çocuklarının Devlet düzeninde yer alması sonucunu doğuruyordu. Öte yandan köylü kendini soyan kimselerle savaşacak bilgi ve de görgü gücünü bulamıyor, geçim kaynaklarını ilkel biçimde işletip duruyordu. Yeni Devlet hem insan, hem de yeraltı, yerüstü zenginlikleri değerlendiremediği için hazine yoksul köylü de açtı. Cumhuriyet eğer yaşamak istiyorsa bunların tümünü yemek ve mutlu insanlar cumhuriyeti olmak zorundaydı. Ayrıca Kurtuluş savaşına katılanların yüzbinlercesi özgürlüğümüz yoluna canlarını vermişler, ölmeyenlerin çoğu da organlarından bazısını yitirerek çalışamaz hale gelmişlerdi. Bunların çocukları her vatandaşın öte okuma ve eğitim görme haklarına sahip idiler. Bunlar yetiştikleri ve halkın yönetiminde yer aldıkları zaman halk Devleti ayakta duracaktı.

İşte bunun içindir ki ilkokulu bulunmayan köylere okullar yapılıyor. Küçük köylerin çocuklarının okumaları da düşünülerek yatırı okulları açılıyor ilkokulu bitiren ve yeterli olan çocuklar orta, lise ve öteki okullarda Devlet adına okutuluyorlardı. Yoksul kimselerin çocuklarının eğitim görmeleri için yasama alanında da bir hayli çalışmalar yapılmış 1926 yılında yayınlanan 915 sayılı kanunla orta ve liselerde okuyacak yoksul çocuklar için Millî Eğitim Bakanlığına geniş yetkiler verilmiştir. Kanunun birinci maddesi: «Millî Eğitim Bakanlığı lise ve ortaokullardaki ücretli öğrencinin yarısını geçmemek üzere parasız yatılı olarak öğrenci almaya yetkili olup her öğretim yılı başında alacak öğrenci sayısı basın yoluyla duyurulur.» Diyor.

Devlet o yıllarda bu kitlelerin eğitimi konusu üzerinde o denli eğilmiştir ki, 1928 yılında 1237 sayılı, 1932 de 1967 sayılı kanunlarla Devlet adına alınan ve okutulan çocukların okuldaki ve hayattaki hak ve borçları yasalarla güvenlik altına alınmıştır. 1237 sayılı kanunda sayılan nedenler dışında bu çocukların okuldan uzaklaştırılmalarının önüne geçilmiş, günün birinde kötü düşünen uygulamacıların etki alanları daraltılmıştır.

Halkçı eğitimin, Cumhuriyetin ilk yıllarındaki on yıllık uygulaması da eğitim siyaseti ve yasalara paralel olarak gelişmektedir. Örnek :

Yıl	okul sayısı	öğrenci	öğretmen	yüzde okul	artış oranı öğrenci	öğretmen
1923-24	5062	358.548	12.437	100	100	100
1928-29	6754	517.286	18.273	133	144	146
1931-32	6891	575.068	19.848	136	160	159

Üniversite ve yüksek okulların dışında bu sayıca gelişmelerin 1950-1960 arasında çok çok gerisinde kaldığını biraz sonra nedeni ile birlikte göreceğiz.

Düşünü, yasalar ve sayıca gelişmeler yanında çağdaş eğitim ve bilim verilerine göre de halkın eğitimini gerçekleştirmek amacıyla batıdan uzmanlar (1924 de J. Dewey, 1925 de G. Kerschensteiner, Kühne, 1927 de Omer Buyse) yurda çağırılıyorlar. Uzmanların her birisi Bakanlığa birer rapor vererek dönüyorlar. En ünlüleri, Amerikalı Eğitim uzmanı, J. Dewey iki rapor veriyor. Bu raporun ilkinde: eğitimle ilgili eserlerin dilimize çevirilmesi öğretmenler arasında inceleme ve tartışma birlikleri kurulması okullarda, öğretim sırasında, öğrencinin kendi kendine kullanacağı ders araçlarının kullanılması, öğrencilerin kendi kendilerine okuyacakları ders kitaplarının hazırlanması, okulların, köyde ve kentte, okuma

merkezleri haline getirilmesi, okul binalarının çağdaş eğitim yöntemlerini (metot) uygulayacak biçimde yapılması, ortaokulların iyileştirilmesi ile ortaokula devam etmeyen öğrencilere ait okullar açılması, öğretmen okullarının eğitim merkezleri haline getirilmesi gibi konularda öğütlemeye bulunuyor. Burada yeri gelmişken bir konuya da değinelim: Prof. Dr. J. Dewey raporlarının birinde; «ben Türkiye'ye eğitim sistemini ıslaha gelmedim. Eğitim ve öğretim biçimlerinin bir memleketin isteklerine ve denemelerine dayanarak gelişmesi gerekir. (1950 yılından sonra yurdumuza çağırılan ya da gönderilen Amerikalı eğitim uzmanlarının kendi düzenlerini bize zorladıkları üzerinde düşünmeliyiz. Neden aynı ulusun uzmanları ağız değiştirdiler.) Eğitim ve öğretim usullerinin halkın gerçek ihtiyaçlarına uyması zorunludur. Benim amacım Türkiye'deki durumu iyice kavradıktan sonra Türk eğitimcileriyle birlikte, bilimsel temellere göre, toplumsal gerekleri gözönünde tutarak bir öğretim programı saptamaktır.» demiştir.

Dünya ekonomik bunalımı ve Millî Eğitim Bakanı M. Necati'nin 1929 da ölümü ile Türkiye'de eğitimin halkçı niteliğini yitirmeye başladığını görüyoruz. Bu gerileme uygulamada hemen etkisini gösteriyor. 1928-29 öğretim yılında çalışan okul sayısı, 6754 iken 1929-30 yılında 6720 ye, öğretmen sayısı 18.273 den 18.159 a, öğrenci sayıları 517.351 den 511.134 e ve okullarını bitirenlerin sayıları 30.999 dan 25.551 e düşüyor. Bu duraklama ve halkçılıktan uzaklaşma 1935-36 öğretim yılına kadar devam ediyor. Bu süre içinde öğretmenlerin birlikleri dağıtılıyor. Bugün olduğu gibi, aydın öğretmenlerin arkasına casuslar takılıyor, yazar öğretmenler sindirilmeye çalışılıyor. İlk öğretim müfettişleri öğretmenlerin arkadaşı ve yardımcıları olmaktan çıkarak onların açıklarını gözleyen birer umacı haline geliyorlar. En kötüsü de gene bugün olduğu gibi Millî Eğitim Bakanlığı ile öğretmenlerin araları açılıyor. Çevreden gelen eğitim uygulama ve düşünceleri ile beslenemeyen eğitimörgütü de yavaş yavaş kurumaya başlıyor. Başarısızlıkların gizlenmesi için ceza makineleri çalıştırılmaya başlanıyor.

Halkçı eğitim tavsamış, özellikle ilköğretimin yayılması, kaçınılmaz hale gelmiştir. Büyük Atatürk, 1936 B. M. M. açış nutkunda millet vekillerinin dikkatlerini çekerek: «İlk tahsilin yayılması için, sade ve pratik tedbirler almak yolundayız. İlk tahsilde hedefimiz bunun bir an önce umumî olmasını tahakkuk ettirmektir... Milletın başca işi olarak bu mevzuda ıstar etmeyi lüzumlu görüyorum.» diyor.

C. H. P. ulusal eğitimde esas dustur olarak; «Eğitim siyasamızda temel taşı, bilgisizliği gidermektir. Kültür işinde, her gün daha çok çocuk ve yurttaş okutup yetiştirecek bir program güdülecektir.» ilkesini benimsiyor.

Bu yıllarda Halk evlerinin çalışmaları dikkate değer. 631 avukat, 1068 doktor, 7.733 öğretmen, 6.826 ticaret adamı, 19.505 işçi, 8.429 çiftçi, 3.556 güzel sanatlar uzmanı, 6.960 memur ve hizmetli toplam 49.976 bayan 54.668 bay halkevlerinde görev almış bulunuyorlardı. Bu görevlilerin çalışmaları ile: 106.551 kitaptan 624.724 kişiye kitap okutulmuş, aynı yıl 103 halkevinde, 294.500 kişiye gösteri, 137.048 kişiye konser, 295.736 kişiye sinama, 321.418 kişiye konferans verilmiş. Gene bu çatılar altında 40.144 çift evlenme ve nişan töreni yapmışlardır. Halkevleri köylere kadar yayılmış ya oralarda örgütleri ya da kentlerden giden ekip-leri yardımıyla halkın eğitimine yararlı olmaya çalışmışlardır. Bu arada, 146.468 kişiye ders verilmiş 495 köy gezisi yapılmış, köylerde çeşitli temsiller verilmiştir. 623.065 kişi ile türlü kutlamalar yapılmış, düzenlediği eğlencelere de 397.808 kişi katılmıştır.

Görülüyor ki halk eğitimi halkı benimsiyen bir açıdan ele alınmış, aydını

işçisi kucak kucağa bu kurumlarda çalışarak uluslarının ayakta kalmalarına yararlı olmuşlardır. Halkevleri çevrenin tarihini, coğrafyasını yazdırmış, folklorünü toplamış, yeraltı eserlerini buldurmuş, çevrenin kültürünün gelişmesi için küçük dergiler çıkarmış ve bu dergilerde bugünkü ünlü yazarlarımızın kalem hazırlıklarını sağlamıştır. En önemlilerinden birisi, ulusal kültür değerlerini meydana çıkararak Devletin halka dayanmasının zorunluluğunu bir kere daha ortaya koymuşlar ve yüz yıllardan beri süregelen aydın ya da varlıklı aristokrasisini kesin olarak ortadan kaldırmaya çalışmışlardır.

Atatürk'ün ölümü, Devletin halk Devleti niteliğini yitirmeye başlamasıyla, halkevleri de eski görevlerini yerine getiremez olmuştur. Bunda II. Dünya savaşının da etkisi olmuşsa da asıl önemlisi; I. Cumhuriyetin kuruluşundan doğan kurumlar halka yararlı olamadan eskimeye başlamışlar, halk güçlenerek kendi Devletine sahip çıkma işini başaramamıştır. Bir süre sonra halka karşı olanlar Devleti ele geçirmeye başlamışlar ve halkın anayasa ve eğitim hakları da böylece unutturulmuştur. Bundan böyle Halkevleri B. M. M. ne giden uğrak yeri haline gelerek eylemli bir biçimde politika yuvaları haline gelmişlerdir.

Çok partili hayata girişimizle de, Köy Enstitüleri, Halk Eğitim Kursları gibi kapılarına kilit asılmış, bunların yerine Cumhuriyetle birlikte sindirilmeye başlanan kara güçlerin sesleri duyulmaya başlanmıştır. Yurdumuzdaki kara güçlerin bazılarının sandıkları gibi sadece okuma-yazma bilmeyen insan yığınlarına değil, toprak ağalığına, sanayi ağalığına, ithalât, ihracat, sigorta ağalıklarına, büyük memur aristokrasisine dayanırlar. Eğer Cumhuriyet siyasi alanda başardığı işleri ekonomik ve kültürel alanda da başarabilseydi kuşkusuz olarak, halkın eylemli egemenliği tavsamayacaktı.

Halkevleri çalışmalarının yavaşlamaya başladıkları sırada halk yığınlarının eğitimlerinin yeniden ele alındığını görüyoruz. Eğitim kurslar ve Köy Enstitüleri çalışmaları bunlar arasındadır.

Köy Enstitüleri ve eğitim kursları ile halkçı eğitime yeni baştan bu kez bir bütünlük içinde dönülmektedir. Ancak bu dönüşün nedenlerini açıklarsak, Köy Enstitüleri yeniden kurulmalı diyenlerin iyi dileklerinin nedenli gerçekleşebileceğini de ortaya koymuş olabiliriz.

Köy Enstitülerinin kurulmalarını sağıyan etkenleri ikiye ayırmak olanağı vardır. İç etkenler, dış etkenler.

İç etkenlerin başında, bizce politik olanlar gelmektedir. Yönetim yerlerini ellerine geçirmiş olanlar halkın yardımı olmadan memleketteki, dünya bunalımı ile gelen, iktisadi sıkıntıları yenememişler Yürütmeye çalıştıkları hükümetler için gerekli elemanları bulamamışlar. Cumhuriyet ilkelerini halka benimsetememişler. Devrimler dolayısıyla de yöneticilerle bir kısım halkın arası açılmış. Devletçi sanayi politikası dolayısıyla tarım ürünlerinin artırılması, pamuk, buğday şeker üretiminin çoğaltılması (C.H.P. nin üç beyaz politikası) zorunluluğu ortaya çıkmıştır. Daha önemlisi, Devlet yatırımları için ulusal gelirin yetersizliği gibi nedenlerle köylü halkın yeniden aydınlatılmasına karar verilmiştir. Bazılarının sandığı gibi Köy enstitülerinin açılma nedenleri, nüfusumuzun çoğunun köylerde oturması, köylerin alabildiğine dağınık olmaları, köy insanının eğitim haklarından yoksun olmaları, üretimci sınıfın ilkel üretim araçları kullanmaları, değildir. Bu karşı olduğumuz nedenler Köy Enstitüleri Kanununun gerekçeleri arasında da sayılmışsa da bunlar gerçek nedenler değildirler. Asıl temel nedenlerin başında, halkın bir süre Devleti ele geçirenlere gerekli olmasıdır. Bu gerekli olmayı dış nedenler de ivedi olarak zorlamaktadırlar.

Yıl 1935. I. Dünya savaşından yenik olarak çıkan Japonya doğuda, Alman-

ya ve İtalya Batıda yeni bir sömürge savaşına hazırlanmaktadırlar. Böylece Rusya-Japonya, Almanya-Fransa ve İngiltere ile karşı karşıya gelmeye başlamışlar. İtalya da bu ortamdan yararlanarak bir sömürge savaşı için durmadan hazırlanıyor. Türkiye'nin ve onun yöneticilerinin batılı ve doğulu hiç bir dış dostları kalmamıştır. Üstelik, İtalya Türkiye'ye bile saldırmayı aklından arasıra geçirmektedir. Devletin halkından başka dayanacağı ve de güveneceği hiç kimse kalmamıştır. İşte bu yalnızlık ve iç güçlükler, içeride, yeni bir ulusal kurtuluş savaşına girmeye kaçınılmaz hale getirmişlerdir. Savaş kararı bir yöntem (metot) bulmanın gerekliliğini ortaya koymuş ve Köy Enstitüleri düzeni dedığımız eğitim düzenide böylece doğmuştur. Yoksa hiç bir zaman ne kitlelerin bilgisizlikleri ne de öğretim düzenimizde uygulanan kötü yöntem yerine iş eğitimi yöntemi uygulanması ve ne de sınıf öğretmeni yerine köye öğretmen ilkesi Köy Enstitülerini doğurmamışlardır.

Eğer, Köy Enstitüleri Kanununun gerekçeleri, adını saygı ile andığım, İ. H. Tonguç'un İlköğretim Kavramı adlı kitaplarından aldığımız yukarıdaki gerekçeler, Köy Enstitülerinin kurulma nedenleri olsalardı Köy Enstitüleri kapatılmazlardı, Zira yukarıda sayılan nedenlerin tamamı daha güçlü olarak memleketimizde bugün de vardır. Demek oluyor ki, köyün, köylünün, ulusal gelirin durumları ana nedenler değil, yardımcı nedenlerdir.

Bu yargılardan sonra Köy Enstitülerinin yeniden açılıp açılmayacaklarına ilişkin bir karar vermek kolaylaşır. Köy Enstitüleri, halkın eğitim haklarını veremeyenlerin, iç ve dış baskılar, daha önemlisi İkinci Dünya Savaşının baskısı ile bir an için farkında olmayarak, kendi çıkarları uğruna halkın eğitimine razı olmalarıdır. Nitekim bunlar Savaş bitip dış yardımlar almaya başlar başlamaz Köy Enstitülerinin temellerinde ilk dinamit de patlatılmıştı. Bu gerçeği, sayın İnönü'nün, savaş yılları içinde İ. H. Tonguç ve H. A. Yücel'i köşküne çağırarak : «banh 40 tane daha Köy Enstitüsü açacaksınız. Savaş bittiği zaman bunların bir tekini bile bize açtırmazsalar», demesi de ayrıca doğrulamaktadır.

Bu istenmeyen doğumun halkçı eğitime neler getirdiğini ilkin sayılarla arkasından da düşünüyü ve uygulama alanında inceleyelim :

Resmî Bütün İlkokulların Öğretmen, Öğrenci ve Diploma Alanlar Sayısı

Yıl	Resmî İlkokullarda				Şehirlerde	
	Köylerde		Öğretmenli		E	K
	Eğitmenli	Öğretmenli	Öğretmenli	Öğretmenli		
	Öğretmen Sayısı					
	E	K	E	K	E	K
1940-41	5.010	14	5.702	1.158	3.591	4.212
1944-46	7.341	19	7.232	1.880	3.737	4.594
1949-50	6.652	2	14.449	2.681	4.604	5.456
1954-55	3.108	2	19.349	2.720	6.566	7.219
1959-60	2.726	1	23.894	2.781	11.188	9.595
	Öğrenci Sayısı					
1940-41	108.344	48.074	313.637	107.937	236.430	132.272
1944-45	131.774	71.628	411.749	203.103	252.720	161.456
1949-50	72.724	42.445	658.808	359.951	264.380	178.694
1954-55	27.531	17.356	776.885	422.102	353.167	253.812
1959-60	18.782	11.834	102.615	533.605	554.439	400.588
	Diploma Alanlar Sayısı					
1940-41	18.238	7.744	24.660	3.887	28.166	13.553
1944-45	24.432	9.109	35.408	7.478	30.537	15.815

1949-50	20.171	10.148	67.247	21.272	32.592	19.636
1954-55	7.887	4.793	80.032	26.177	40.757	26.808
1958-59	5.940	3.756	105.501	34.727	64.939	43.958

Yukarıya aldığımız sayıları incelediğimiz zaman 1940-41 öğretim yılında 7800 ü aşkın öğretmenin şehirde 6.860 öğretmenin de köylerde görevli olduklarını görürüz. 1940 sayımına göre, 17.820.950 olan nüfusumuzun sadece 4.5 milyonunun şehirlerde yaşadıklarını gözönüne alırsak eğitimde halkçılıktan ne denli uzaklaşıldığını, köy topluluğunun sayısı ile oranlı olarak eğitim görme haklarına sahip olmadığını anlamakta geçikmeyiz.

Tüm yapısı ve çalışmaları ile halkçı eğitimi gerçekleştirmeyi amaç bilen Köy Enstitülerinin etkin oldukları (1940-1951 yıllarında) zamanlara bakarsak (1949-50 öğretim yılında) öğretmen sayısının köylerde 17.130 çıktıklarını görürüz. 1950 nüfus sayımının 18.790.000 olduğu ve 14. milyonu köylerde yaşadıkları hesaba katılırsa öğretmen sayısının nüfusun çok olduğu köylerde, birden bire bir artış gösterdiği gözden kaçmaz. Bunun anlamı, köy enstitüleri ile halkçı eğitimin uygulanmaya başlanması, yıllardan beri anayasa hak olarak kalan ilköğretim mecburiyetinin gerçekleşme alanına girmiş olması değil midir?

Sayıları incelemeye devam edersek aynı yapıyı öğrenci sayısında da görürüz. Nitekim, 1940 yılında 421.724 köylü öğrenciye karşılık 363.702 şehirlil öğrenci vardır. Nerdeyse 4.5 milyonun çocukları ile 12.8 milyonun çocukları aynı sayıdadırlar. Halkçı eğitimde ise bunların sayılarının köye göre 1/4 oranında olmaları gerekir. Köy Enstitülerinin etkin oldukları yıllarda köyde okuyan çocukların sayıları, 1.018.759 (1950 de) ulaşarak okuma oranı nüfusun çoğunu teşkil eden köylü tarafında yükselmeye başlamıştır. Bunu köy çocuklarının ilkokulu bitirmelerinde de görüyoruz.

Köy Enstitüleri ile, yüz yıllardan beri el atılmayan köy kadınının eğitimi de ele alınmış, üç binin üzerinde köy kızı öğretmen olma, 250 binin üzerinde köy kızı da ilkokula kavuşma olanağını elde etmişlerdir. Burada bir gerçeği daha ortaya koymak istiyoruz: Köy Enstitülerinin ilk ürünlerini vermeye başladıkları 1944-45 öğretim yılında 180.000 köy kızı ilkokula yazılmışlardır. Aradan bir yıl geçmeden, 1946 yılında, çok partili düzene girer girmez bu çocukların sayıları 60. bin birden azalmıştır. Bu azalışın nedenlerini, çıkar kavgasında olan, oy avcılarının halkımıza karanlık yollar salıklamalarında buluyoruz. Zira karanlık kötü kişilerin özlemini duydukları tek ortamdır. Orada bütün gözlerin önüne perdeler inmiştir. Bakar ama asla göremez. Oy avcıları da bunu istiyorlardı, başardılar. Dünyanın her yerinde yıldan yıla okuma yazma bilmeyenler azaldığı daha çok kimselerin orta, teknik ve yüksek okullara gidenler de çoğaldığı halde yurdumuzda bunun tam karşıtı olmaktadır.

Köy Enstitüleri ile sadece sayı yönünden eşit eğitim görme olanağı sağlanmamış, Türk eğitim düzenine bir canlılık ve yaratıcılık da kazandırılmıştır. Orada yetişen kimselerin bugünkü durumları bu canlılığın en özlü örneğini verir. Köy Enstitüleri, eğitimi bir amaç değil mutlu yaşamak için bir araç sayan kurumlardır. Köy Enstitüleri, insan eğitimini yaparak, yaşayarak, sevinerek gerçekleştiren kişiye bitmez tükenmez araştırma ve öğrenme alışkanlıkları kazandıran kurumlardır. Köy Enstitüleri ile yaşamakta olan yönetim örgütleri de yenileşmeye zorlanıyordu.

İşte bir yandan bu zorlama, öteyandan savaş sonrasının bağımlı dış kredi olanakları, üretim düzenimizin dışarıdan etkilenmesi, yöneticilerin kendileri dışında kimselerden sorumlu olmama ve fedakârlıklarda bulunamamaları Türkiye'nin ulusal yapılarına çok uymuş olan bu kurumların dağıtılmalarını hazır-

ladı. Yoksa Köy Enstitüleri ne komunist yuvaları olduğu ne de kötü düşüncelerin burada eğitimi yapıldığı için kapatılmadılar. Köy Enstitüleri sadece hakim sınıfın çıkarlarını baltaladıkları için bu karaçalmalara hedef oldular. Onların yetiştirdikleri insanlar bilgisiz de değillerdi, olanakları oranında. Asıl bilgisizleri, kitapsız profesörler arasında, üniversitede ve yüksek okullarda aramalıdır. Köy eğitmeninin, köy öğretmenin bilgisizliklerinin zararını köy çeker. Üniversite ve yüksek okulu öğretim üyelerinin bilgisizliğinin cezasını ulus çeker.

Söz yüksek okullarımıza gelmişken bu okullarımızın halkçı eğitimin girmedikleri yerler olduklarını söylemeliyiz. Yüz yıllardan beri belli bir insan topluluğunun çocukları burada eğitim görmekte halk çocukları yüksek öğretim olancağından yoksun kalmaktadır. Toplumumuz sorunlarını çözebilmek için bilim adamı diye kıvrırken her kurumdan bir ya da iki kişi dışında hiç bir öğretim üyesi sorunlarımıza yüzünü bile döndürmek istememektedir. Bu gibileri ünlü Amerika bilim adamı Paul Baran şöyle anlatıyor: «Yetişileri ve siyasal hayatta yükseliş tarzları nedeniyle, az gelişmiş ülkelerin üst sınıflarının mirasçısı oldukları durumlarından ve oldukça önemli ayrıcalıklarından en küçük bir fedakârlık yapmalarına ileriye göremeyişleri ve kendini severlikleri engell olur. Bu sınıflar kalkınma yönündeki bütün çabalara inatla karşı koyarlar. Her zaman ilerleme yolundaki çabalar arttıkça baskılar büyüdükçe tutucu elemanların birleşmeleri perçinlenir, bütün köklü dönüşüm çabaları toplumun temelini yapmış saldırılar olarak kötülenir.»

Öğretim üyelerimizi yönetici ortaklığı ve hakim sınıf dışında düşünme olanağına sahip olmadığımız için, Paul Baran'ın yargılarının doğruluğu kanısındayız.

Şimdi de Üniversite ve liseye dayalı yüksek okullara girme yönünden halk çocuklarına uygulanan düzeni sayılarla inceleyelim :

Millî Eğitim Bakanlığında halkçı bir genel müdür (Kemal Yılmaz) arıyor, tarıyor ve sonunda görüyor ki, dün yasalarla yoksul kimselerin ve şehit çocuklarının yararlanmaları öngörülen Devlet adına parasız yatılı okuma hakkını da bazı varlıklı kimseler düzme belgelerle kullanmaktadırlar. Yoksul kimselerin çocukları, devde kulak biçiminde, kendilerine ayrılan olanaklardan bile yararlanamamakta bunun yerini varlıklı kimselerin çocukları doldurmaktadır. Bunu Bakana da anlatıyor ve Bakanın şu mektubu yazmalarına aracılık ediyor. Bakan :

«915 sayılı kanun gereğince lise ve ortaokullara 1928-29 ders yılında alınan parasız yatılı öğrenci sayısı 1300 dır. Aynı ders yılında ortaokul ve liselerimizde okuyan bütün öğrenci sayısı, 20.165 olduğuna göre parasız yatılı olarak okutulan öğrenci oranı %6,4 dır. 1963-1964 yılında lise ve orta-okullarımızda okuyan öğrenci sayısı ise, 448.589 dur. Okullarımızda öğrenci sayısının büyük bir artış göstermesine karşın parasız yatılı öğrenci sayısı hemen hemen hiç artış göstermemiştir. Bugün için okutulan 1500 öğrencinin oranı %0,3 dır.»

Bu mektupla Bakan, varlıklı oldukları halde çocuklarını Devlet adına okutan velilerden çocuklarını kendiliklerinden parasız yatılı halden çıkarmalarını istiyor. Öğrendiğimize göre 1500 veliden 300 ünün durumu kendi çocuklarına öğretim yaptıracak güçte. Bu gerçek ortaya çıkıyor. Çıkıyor ama genel müdür Kemal Yılmaz'a da 24 saat içinde görevinden ayrılma dilekçesini Bakana getirmesi söyleniyor.

Halk çocuklarının Devlet yönetimine, eylemli olarak, katılmalarının yasalara karşı nasıl uygulama bulduğunu bir görelim :

Yıl	İlkokulu Bitirenler	Devlet Adına Okuyan				Fakülte ve Y. Okulda	
		Ortaokulda		Lisede		Devlet	ve Kurumlar Adına
		E.	K.	E.	K.		
1953-54	180.967	128	142	687	167	3302	545
1954-55	188.508	242	93	626	129	3834	644
1955-56	198.249	374	144	1058	118	4127	853
1956-57	211.985	360	124	-616-	163	5061	1096
1957-58	226.337	297	122	575	210	5640	1136
1958-59	266.802	307	105	607	219	6305	1477
1959-60	343.115	247	89	687	157	7094	1501

Ortaokul ve liselerde kendi adına okuyan öğrencilerin %50 sine kadarını 915 sayılı kanun Devlet adına okutma yetkisini Millî Eğitim Bakanlığına veriyor. Bu kanunun emri uygulansaydı 200 binin üzerinde yoksul kimselerin çocuklarına yüksek okulların kapıları açılmış olacaktı. Öğrencilerin 448.559 fakülte ve yüksek okullarda okuyanların da 54.069 oldukları düşünülürse Devlet, resmî ve özel kurumlar adına ancak %15 okuma ve eğitim görme şansına ulaşan olduğu görülür. Öte yandan orta ve liselerde bu oranın %0,3 olduğunu ilgililer söylemektedirler.

Şu sayıların incelenmeleri de gösteriyor ki; Cumhuriyetin ilk yıllarında çıkarılan ve o yıllarda oldukça iyi uygulanan kanunların, ulusal bütçenin büyük sayılara ulaştığı zamanımızda bile uygulanmaları yeterli değildir. Yukarıdaki yıllarda Millî Eğitim giderleri genel bütçenin %8 inden başlayarak %12 sine yükselmiştir. 1929 yılında Devlet adına 1300 öğrenci okuduğu zaman Millî Eğitim Bakanlığı Bütçesi 8.100.009, Genel Bütçe de 220.408.481 liradır. Aynı Bakanlığın 1960 yılı bütçesi ise 770.556.843 otuz yıl öncesinin, neredeyse, 100 katı.

Bakanlığın 1960 yılı bütçesi ise 770.556.843. otuz yıl öncesinin, neredeyse, 100 katı.

1929 ve onu kovalayan yıllardaki içinde bulunulan ekonomik bunalımlar da sayılırsa, bugünkü halkın eğitime ve halkçı eğitime gösterdiğimiz ilgisizliği ne para değerinin düşmesi ne de eğitim hizmetlerinin çoğaldığı gerekçesiyle özürle gösterebiliriz. Bugün yoksul ve başarılı çocukların Devlet adına eğitim ve öğretimlerinin her dereceli okullarda sağlanmasından başka çıkar yol kalmamıştır. Nitekim Anayasamız da «Devlet, maddî imkânlardan yoksun başarılı öğrencilerin en yüksek öğrenim derecelerine kadar çıkmalarını sağlamak amacıyla, burslar ve başka yollarda gerekli yardımları yapar,» diyor.

Bugün Devlet adına yoksul ve başarılı öğrencileri okutmak konusunda 34 yıl önceki oranı bile koruyamamış, halkçı eğitime zararına olmak üzere, gerilemişiz. Eğer, oranı yükseltme değil 1928-29 öğretim yılındaki %6,4 oranını koruyabilseydik 26.800 yoksul ve başarılı çocuğa orta ve lise dolayısıyla yüksek okulun, üniversitenin kapılarını açık bulunduracaktık. Ve bu çocuklar ilkin içinden çıktıkları insanların yaralarını saracaklar ulusumuz mutlu insanların ulusu olacaktı. O zaman demokrasicilik oyununa da gerek kalmıyacak bununla birlikte bir çok sorunumuz çözülmüş olacaktı.

Eğitim düzenimizin çağdaş eğitim ve bilim verilerine göre işleyip işlemedikleri de halkçı eğitim tanımı içine girer. Buna Eğitim düzenimiz ulusçu mudur? bu sorunun cevabını da katabiliriz. Gelecek yazımızda bu iki konuyu incelemek istiyoruz.

KAYNAKLAR :

- 1 — İstatistik yıllığı: yayın no: 380
- 2 — Köyler İstatistiği. 1963, Ankara
- 3 — Muallim yıllığı. 1928
- 4 — İlk Öğretim Kavramı. İ. H. Tonguç. 1946
- 5 — Amerikan Heyeti Raporundan: Maarif işleri: 1939. Devlet Basımevi.
- 6 — Kültür Bakanlığı Dergisi. Sayı: 20-21. 1937
- 7 — Türkiye Maarifi Hakkında Rapor. John Dewey. Maarif Vekilliği Ana Programı Hazırlıklar Serisi: B No: I. Yayın. 1939
- 8 — Eylem Dergisi. Paul Baran. Sayı: 6. 1964
- 9 — Devlet Adına Okuma Hakkı, Aydos TOROS.
- 10 — Milli Eğitim Bakanlığı 1500 Sözleşmesini Bozuyor mu? İsmail Bardakçı. Yeni Tanın 12/7/1964.

SAMİM KOCAGÖZ'ün

yeni romanı

BİR KARIŞ TOPRAK

5 Lira

TÜSTAV
NEVZAT ÜSTÜN
YAŞAMA DUVARI

3 Lira

ATAÇ KİTAP EVİ

ELLİBİR

TÜRKİYENİN TOPRAK REFORMU MESELESİ

Türkiye'nin Ziraî bünyesindeki bozukluklar ve bunların çözümleri nedir? Osmanlı arazi mülkiyet politikası ve Toprak mülkiyet dağılışındaki elverişsizlik ne gibi sonuçlara neden olmuştur? Bir Toprak Reformuna neden zorunluyuz?

Bu en önemli sorularımıza karşılık arayan bu yazı Siyasal Bilgiler Fakültesi Profesörü Reşat Aktan'ın Ekonomik ve Sosyal Etüdler konferansında yaptığı konuşmadan alınmıştır.

Prof. Reşat AKTAN

GİRİŞ

Türkiye'nin Arazi Tasarruf ve Mülkiyet Meselelerini ele almadan ve bunların halli üzerinde bazı mütalâalar ileri sürmeden önce, toprağın ve arazi politikasının genel olarak millî ekonomiler için arzettiği önem üzerinde bazı umumî izahlar vereceğim ve Toprak Reformu mefhumunu kısaca açıklayacağım.

Arazinin ve Arazi Mülkiyet Politikasının Önemi

Ziraî istihsale katılan temel faktörlerin birisi olarak toprak tarih boyunca yalnız nazari iktisatçılar tarafından değil, fakat politikacı ve devlet adamları tarafından da en fazla alâka gören, üzerinde en çok münakaşalar yapılan bir faktör olmuştur. Bir çok memleketlerde özel bir alâka ile ele alınmış, arazi meselelerini yoluna koyma işi devletlerin en önemli bir faaliyetini teşkil etmiştir.

Şüphesiz ki insan topraksız yaşayamaz; toprak insan hayatının kaynağıdır. Artan nüfusa karşılık elde bulunan toprakların miktarı nisbeten kıt bir hâle gelince toprak, mülkiyeti üzerinde ferdin fertle, milletin milletle mücadele ettiği kıymetli bir unsur haline gelir. Böylece tedricî olarak bir toprak davası ortaya çıkar ki bu davanın toprak mülklerinin dağılışı, mülkiyetin mahdut eilerde temerküzü, arazi vergileme, tapu ve kadastro kayıtları, ve nihayet toprağın kullanılışı ve araziden faydalanma gibi pek çok çeşitli veçheleri vardır. Bütün bu meseleler insanın kalben bağlı olduğu çok hassas ve önemli konulardır ve âzamî itina ile ele alınması gerekir.

Bir memleketin arazi mülkiyet ve tasarruf sistemi ve politikası, ziraî istihsalın teşkilâtlandırılmasını, millî hasıla ve fertler arasındaki dağılışı yakından ilgilendirir ve bunlar üzerinde ciddi tesirler yapar. Ziraî işletmelerin büyüklükleri ve bu işletmelerde kullanılan metodlar memlekette cari olan arazi mülkiyet ve tasarruf rejimi ile yakından alâkalıdır. Hattâ bu rejim sosyal yapıyı ve memleketin siyasî kuruluşunu bile tesiri altında bırakabilir.

Bütün bu sebepler yüzündendir ki devletler arazide mülk edinme hakkına zaman zaman müdahalelerde bulunmuşlardır. Tarih boyunca, arazide devletin hiç bir müdahalede bulunmadığı mutlak ve hudutsuz mülkiyet ve kullanma hakkı bir kaide olmaktan ziyade bir istisnadır.

Çoğalan nüfusun, miktarı sâbit olan arazi üzerindeki tazyiki bir çok mesele-

leler doğurur. Bir taraftan miras yolu ile ve nüfusun artması sebebiyle ziraî arazi mülkleri gittikçe küçük parçalar bölünürken, diğer taraftan bunun aksine arazi temayül doğmakta, iktisadi ve sosyal nüfuz ve kontrol kazanmak arzusuyla arazi edinmeğe çalışan kimselerin veya müesseselerin ellerinde toprakların biriktiği görülmektedir. Bilhassa teşkilâtla ziraî kredinin mahdut bulunduğu memleketlerde köylüler ve küçük çiftçiler topraklarını bir irad sahibi sınıfına kaptırmak ve sonunda onların istismarı altında ezilmeğe mahkûmdurlar. Ziraatla meşgul ve geçimlerini ziraatten kazanan kimseler buldukları yere bağlı, son derece hareketsiz insanlar olduklarından, ve bunların iktisadi faaliyetleri kadar hayat tarzları da geniş mikyasta sosyal müesseseler tarafından tayin olduğundan, yukarıda bahsi geçen birbirine karşı bulunan kuvvetler iktisadi ve sosyal meseleler yaratır. Zamanla daha vahim hale gelen bu gibi toprak meselelerini önlemek, veyahut hiç olmazsa bunların zararlarını hafifletmek için neticede devletin arazi mülkiyet meselelerini tanzim edici ve plânlayıcı müdahalesi zarurî bir hale gelir. Bu yol gösterici müdahale bazen kanunî bir çerçeve içerisinde yerleştirilmiştir ve zaman içerisinde tekâmül ettirici bir şekilde tesirlerini gösterir. Mülklerin haddinden fazla büyük ve aşırı derecede küçük parçalara bölünmesini önlemek, tabii kaynakların âdil, müessir, bütün halinde ve genel olarak tatmin edici bir şekilde kullanılmasını, böylece insan ve tabiat kaynaklarının daha iyi bir tarzda birbirine uydurulmasını sağlamak maksatlarıyla nüfusun bir bölgeden diğerine naklolunmasını temin ederek tedricî bir yol takip eder. Veyahut devlet müdahalesi devrimci tiptedir ve bir reform hareketi şeklinde tatbik olunur.

Devletin zamanında ve iyi bir şekilde müdahale etmemesi halinde ıztırap çeken içtimai sınıfların ayaklanması neticesi olarak toprak meselesi bir ihtilâl hâll olunur. Osmanlı İmparatorluğunun ve diğer bazı Avrupa memleketlerinin ziraî arazi ile ilgili özel mevzuat ve tedbirleri ve dünyadaki bir çok toprak reformu hareketleri devlet müdahalesinin iyi örnekleridir. Diğer taraftan, Büyük Fransız İhtilâli böyle bir müdahalenin gecikmesi halinde ne olabileceğinin misalidir.

Toprak Reformu Mefhumu

Konuşmanın bu noktasında Toprak Reformunun kısa bir tarifini vermek ve konu ile ilgili bazı özelliklerine işaret etmek yerinde olacaktır.

Geniş bir mânada alındığı takdirde toprak reformu, arazi ile onu işleyen insan arasındaki münasebetleri ıslâh etmek gayesiyle devlet tarafından alınan her türlü tedbirleri ve yapılan icraatı içerisinde alır. Bu faaliyetler ve tedbirler aşağıdaki şekilleri alabilir: büyük arazi mülklerinin umumiyetle kamulaştırılma sonunda parçalanması ve arazinin bunları işleyenlere dağıtılması; ziraî arazi üzerinde veya yakınında oturmadan buna sahip olma imkânının ortadan kaldırılması; toprakların işleyene mal edilmesini teşvik ve kiracı - ortaklığı, bu kimseleri arazi sahibi yapmağa çalışarak azaltmak; devlet arazilerinin topraksız veya az topraklı çiftçilere dağıtılması; devlet arazisi veya yeniden ıslâh suretiyle kazanılan ziraî arazi üzerinde plânlı yerleştirmeler yapılması; küçük parçalara bölünmüş ve ufalanmış arazi mülklerinin toplulaştırılması ve birleştirilmesi; mevzuat tedvini suretiyle müessir büyüklükteki ziraî işletmelerin yaratılması ve bunların idame ettirilmesi; ortakçılık ve kiracılık şartlarının ıslâhı, kira ve ortakçılık paylarının ve kiralama usullerinin düzenlenmesi; ve nihayet, kadastro ve tapu kayıtlarının teşviki, bunlara ilâveten, ziraî kredinin, vergile-

me, ziraî işçi ve pazarlama şartlarının ıslâhı, ve kooperatifler kurulması genel olarak toprak reformu hareketlerinin yardımcı ve tamamlayıcı unsurları sayılırlar.

Genel olarak ifade etmek icap ederse, toprak reformu çok muğlâk ve hassas bir meseledir. Çeşitli menfaat guruplarının itirazları ve karşı tepkiler sebebiyle, bu harekette başarı elde etmek pek kolay değildir. Bundan dolayıdır ki toprak reformu iyi bir şekilde tertiplenmeli ve teşkilâtlanmalı, memleketin özel ihtiyaçlarına ve sosyal ve ekonomik şartlarına uydurulmalıdır. Her ne kadar diğer memleketlerin tecrübelerinden faydalanmak mümkün ise de, bir memleket hazır elbise alır gibi bir toprak reformunu diğer bir memlekette aynen alamaz. Bu sebeple, münasip bir reform mevzuatının hazırlanması ve bu tedbirlerin tatbiki konularında devlete düşen vazifeler pek büyüktür, ve hiç bir suretle kaçınılamaz. Bu bakımdan toprak reformu ile ziraatte teknolojik gelişme arasında bir benzerlik vardır. Zira teknolojik yeniliklerin meydana getirilmesinde olduğu kadar bunların tatbiki konusunda da belirli nisbette devlet teşvik ve desteğine ihtiyaç vardır. Toprak reformu ve teknolojik terakki programlarının birleştirilmesi, özellikle bu suretle bu iki hareketten birisinin veya her ikisinin birden müessiriyeti arttığı takdirde, doğru ve yerinde olur.

Teknolojik ilerlemelerin çiftçiler tarafından benimsenmesinde ve tatbik edilmesinde toprak reformu tedbirleri bir çok yollardan yardımcı olabilir. Birinci olarak, toprak reformunun genel olarak getirdiği daha fazla iktisadî ve sosyal güvenlik çiftçilere değişiklik yapmak hususunda teşvikler sağlar. Bir çok teknik yenilikler, istikbaldeki faydeleri, bu yenilikleri başarmak üzere iktisadî kaynaklarını ve enerjilerini risk altına sokanların elde etmelerini garanti eden mülkiyet ve tasarruf emniyetini şart koşarlar. Keza bu değişiklikleri yapabilmesi için bir çiftçinin arazi ve diğer kaynakları serbest bir şekilde kullanma hakkına sahip olması da gereklidir. Arazi mülkiyet ve tasarruf sisteminde bozukluklar bulunduğu hallerde çiftçiler ne bu emniyete, ne de serbestiye sahip değildirlir ve bu çiftçilerin daha iyi ziraat tekniği kullanabilmeleri iyi bir toprak reformunun tatbik edilmesine bağlıdır. Bu bakımdan toprağın, onu işleyen mülkiyetinde bulunması en iyi bir haldir; iyi tanzim edilmiş mukavelelerle idare edilen kiracılık hali çoğu zaman buna yakın bir durum sağlayabilir. Bu sonuncu halde, mukavele müddetinin yeter uzunlukta olması ve kiracılık şartları hakkında basit ve açık hukukî hükümler konulması, hem mal sahibinin, hem de kiracının menfaatleri ve hakları iyi bir şekilde korunmalıdır. Bu hükümler arasında, kiracının tekniği ıslâh gayesiyle yatırım yapmasına imkân veren ve mukavele sonunda, kiracının yatırımlarından faydelenmediği kısım için mal sahibinin âdil bir tazminat vermesi mecburiyetini koyanlar teknolojik gelişmeler bakımından çok önemlidir.

Bir çok memlekette kazanılan tecrübeler göstermiştir ki iyi tedvin ve tatbik edilmiş toprak reformları ziraî istihsalin müessiriyetini artırır ve yekûn ziraî hasılayı çoğaltırken ziraatla meşgûl nüfusun gelirini de artırmıştır. Yükselen gelirler, çiftçilerin daha fazla tasarruf ve yatırımlar yapmalarına imkân vermiştir. Bu yatırımların bir kısmı kendiliğinden veyahut iyi bir ziraî yayım servisinin tavsiyeleri sayesinde teknolojik terakkilere akabilir. Bu suretle toprak reformu vasıtası olarak teknolojik terakkiye yardım etmekte ve bu terakkinin süratini artırmaktadır.

Bozuk toprak mülkiyet rejimlerinin özelliğini teşkil eden ziraî arazi mülklerinin küçük parçalara bölünmesi ve ayrıca bu parçaların ufalanıp dağılması hâdisesinin genel olarak elverişli istihsal ve koruma metodlarının tatbik edil-

mesine imkân vermediği bilinen bir vaki'dir. Bu aksaklıkları izale ettiği ve iş-letme arazisinin büyüklüğünü ve kuruluşunu ıslâh ettiği nisbette toprak reformu daha iyi ziraat metod ve vasıtalarının kullanılması için muhiti hazırlar ve bu işi kolaylaştırır. Bu da toprak reformunun teknolojik terakkiye yardım ve faidesinin diğer bir yolunu teşkil eder.

Dünyanın bir çok ziraat topluluklarında kültür geriliği, hâlen mevcut hayat şartlarının ıslâhı hususunda bilgisizlik ve isteksizlik düzgün olmayan arazi mülkiyet rejimleri ile yakından ilgilidir ve birlikte görülmektedir. Toprak reformu bu sosyal hastalıkları iyi ettiği nisbette her türlü terakki için ve bu arada teknolojik gelişme için daha müsait bir muhit yaratılmış olacaktır. Tecrübeler göstermiştir ki başarılı bir toprak reformu ziraat topluluklara daha az kaderci, ananelere daha az bağlı, fakat istikbal hakkında daha fazla umut dolu bir düşünüş getirmektedir; bu düşünüş tarzı da terakki için teşvik ve destek sağlar.

Bu kısa izahat, toprak reformunun ziraat gelişme için lüzumlu temeli nasıl hazırlayacağı, ziraatte yeni teknik metod ve vasıtaların tatbikine nasıl yardım edeceği hususlarında bilgi vermektedir. Buradan, arazi mülkiyet rejiminin bozuk olduğu bir ziraat cemiyette toprak reformunun kalkınma için zarurî bir ön şart olduğu neticesi çıkmaktadır.

Ziraat bir ekonomide müsbet değişikliklere tesir etmenin en iyi yolunun sanayi ve hizmetler sektörlerinin geliştirilmesi olduğu bilinen bir vaki'dir. Bununla beraber ziraat istihsalin hâkim olduğu ekonomilerde, tarım topraklarına yatırılan sermaye ve insan iş gücünün istismarı bu istikamette bir gelişme elde etmekte en önemli manialardır. Bu durumda yapılacak toprak reformu ile sermaye ve iş gücünü serbest bırakmakla işe başlamak gerekir. Hattâ ziraat prodüktivite seviyesinde bir yükselme elde etmek için bile toprak reformu lüzumlu ve faidelidir. Makûl olmayan ve iyi ayarlanmamış bir arazi mülkiyet sistemi altında çiftçiler ziraat istihsalini artırmak için bir ilgi duymıyacakları gibi, arazi kullanma şekillerinde bir ıslâhat yapmak imkânlarına da sahip değildirlir. Ziraat bir cemiyette, sosyal ve politik istikrar, ziraatçı gurupların hayat standardlarında bir yükselme, ve netice olarak bir iktisadî kalkınma elde etmenin tek yolu arazi reformu yapılmasıdır.

TARİHİ BİLGİLER

Bugün Türk ziraatine ve arazi mülkiyet ve tasarruf durumuna hâkim bir çok meselenin kökleri tarih içerisinde. Bir çok hallerde bu meseleler dünün sosyal, ekonomik ve politik kuruluşlarının tali'siz bakiyeleridir. Bu sebeple, yakın ve çok yakın geçmişin arazi mülkiyet rejimini kısaca gözden geçirmek yerinde ve faideli olacaktır.

Osmanlı Arazi Mülkiyet Politikası

Osmanlı İmparatorluğu tarihi boyunca ziraat arazisi en önemli millî kaynak olarak telâkki edilmiştir ve arazi mülkiyet ve tasarruf meselesi her zaman devletin özel alâka ve dikkatini üzerine çekmiştir. Ziraat arazisinin mülkiyeti ve tasarrufu her zaman Türkiyenin ziraat ve hattâ iktisadî politikasının en mühim meselesi sayıldığından daha İmparatorluğun başlangıcından itibaren yazılı veya yazılı olmayan özel mahiyetteki kanunlarla idare olunmuştur.

O zamanda ziraat faaliyetlerinin halkın büyük bir ekseriyeti için başlıca gelir ve istihdam kaynağı teşkil ettiği, aynı zamanda devlet için önemli bir varidat kaynağı olduğu gözönüne getirilirse, ziraat arazide mülkiyet ve tasarruf meselesine için bu kadar fazla önem verildiği kendiliğinden anlaşılır. Bundan maada,

İmparatorluk üç kıt'a üzerine yayılmıştı ve çeşitli arazi rejimlerine tabi çok geniş sahaları içerisine alıyordu.

Daha ilk yıllarından itibaren İmparatorluk belirli ve orijinal bir arazi politikası gütmeye başlamıştı. İmparatorluk genişledikçe, bu politikayı tedricî bir şekilde ve yavaş yavaş yeni elde edilen memleketlerde de tatbik etmeye başladı. Ancak bu arada daima zamanın ve mekânın şartlarını gözönünde bulundurması ve arazi politikasını bunlara göre ayarlaması hiç unutmadı. Böylece Osmanlı İmparatorluğu bugün sosyal ve ekonomik hayat, hattâ devlet idaresi sert ve değişmez İslâmî kanunlara tâbi iken, ziraat arazisi için her zaman ayrı, an'anevî ve aşağı yukarı elâstikî arazi mevzuatına sahip bulunuyordu.

Selçuklularda olduğu gibi Osmanlı an'ane ve hukukunda, ziraat arazisi teorik bakımdan devletin malıdır. Arazide mülkiyet hakkı iki unsurdan müteşekkildir: birincisi, rakabe denilen devletin elinde bulundurduğu nihai kontrol veya çıplak mülkiyet; ikincisi, belirli şartlar altında fertlere terkedilen araziyi kullanma ve ondan faydalanma hakkı. Bu durum aslında ziraî arazinin bir mânada «millileştirilmesi» demek oluyordu ve araziyi kullanan kimseler devletin devamlı ve mirasla nesilden nesile intikal eden kiracıları haline gelmekte idiler. Böyle bir düşüncenin istinad ettiği hukukî prensip, ziraî arazinin, milletin sosyal ve ekonomik hayatı bakımından çok büyük bir önem taşıması, bu sebepten dolayı, bütün olarak cemiyeti temsil eden devlete bu önemli kaynak üzerinde fertlerden üstün ve onlara tercih edilecek bir mülkiyet hakkının tanınması şeklinde ifade olunabilir. Bu hukukî görüş mülkiyet hakkında tahdit tanımayan ve mutlak mülkiyeti savunan Roma hukukunun düşünüş tarzı ile tam bir zıddiyet halindedir.

Yeni bir memleket işgal olunduğu zaman, dikkatle tetkik olunur, köyleri, nüfusu, halkın meslekleri, işlenebilir ve mer'a arazileri, istihsal ve gelirler sayıma tabi tutulur ve defterlere kayıt olunarak tesbit edilirdi. Sonra, köyler veya köy gurupları sağladıkları varidata göre timar, zeamet ve has olarak sınıflara ayrılırdı. Bu üniteler, arazi üzerinde ve toplanan varidatla geçinen, sulh zamanında mahallî idare fonksiyonlarını icra eden devlet memurlarından kurulu bir hiyerarşi vasıtasıyla idare ediliyordu. Bu kimseler hiç bir suretle feodal derebeyleri değildi; arazi ve bu araziyi işleyen köylüler (Reaya) üzerindeki hakları devlete karşı ifa ile mükellef buldukları fonksiyonlarla tahdit edilmişti. Kendi bölgelerinde devletin ziraat, maliye ve iktisat politikalarını onun adına yürütmekte idiler. Ziraî araziye dikkat ve itina göstermeleri, onu ıslâh etmeleri ve verimliliğini artırmaya çalışmaları tabii idi, zira, arazi verimlendikçe vergi varidatı artmakta ve bundan da Sipahiler faydalanmakta idi.

Bu arazi mülkiyet ve tasarruf rejimi, mali, askerî, idarî ve ziraî üstünlüklere sahipti. İmparatorluğu ziraî sahada mutlak olarak değişmeyen İslâmî veraset kanunlarına tabi olmak mecburiyetinden kurtardı ve düzenlenmiş bir ziraat istihsal politikası ve sosyal nizam tatbik etmek imkânlarını bağısladı.

Bu arazi mülkiyet ve tasarruf sistemi asırlar boyunca çok faydeli bir şekilde tatbik olundu; veraset yolu ile büyük arazi mülklerinin bir kaç elde birikmesi önendi ve çiftçiler tasarruf hakları bakımından emniyet içinde idiler. Fakat onyedinci asırdan başlayarak aksaklıklar görülmeye başlandı ve sistem çözülmeye yüz tuttu. Nihayet 1826 yılında lağvolundu. Meşhur Osmanlı Arazi Kanunnamesinin 1858 yılında tedvini tarihine kadar arazi rejiminde bir boşluk ve karışıklık hâkim oldu.

Timar sisteminin ilgası ile yeni meseleler ortaya çıktı ve devletin malî ve idarî organizasyonunda bazı değişiklikler yapmak zarureti hasıl oldu. Arazi Kanunnamesi, devleti mirî toprakları işleyen çiftçilerle doğrudan doğruya temas

haline getirdiği ve onlara arazinin kullanılması bakımından daha geniş serbestlikler tanıdığı ve bu suretle memleketin ziraî arazi rejiminde esaslı değişiklikler yaptığı için bu kanunî bir mânada bir toprak reformu mevzuatı saymak mümkündür.

Fakat ziraî arazinin kullanılmasını uzaktan devlet memurları vasıtasıyla kontrol etmekte karşılaşılan güçlükler sebebiyle ve ıslâhat taraftarları daha fazla hürriyet ve garplılaşma istediklerinden dolayı bu kanun iyi bir şekilde ve başarı ile tatbik olunamadı. Bu tatbiklere dahilî ve haricî menfaat guruplarının şikâyetleri de ilâve olunca Devlet Kanunnamesinin esas hükümlerinde bir çok değişiklikler yapmak zorunda kaldı ve bir çok sert hükümler yumuşatıldı. Arazi mülkiyetinde ve tasarrufundaki daha fazla serbestlikler, ziraî mülkleri büyük erkek evlâdın parçalanmadan tevarüs etmesini sağlayan prime geniture prensipinin, mevzuatımızda mevcut olmayışı ve miras hukukunun pek karışık hüküm ve usuller ihtiva etmesi sebepleriyle ziraat arazisinin pek büyük bir kısmı küçük mülkler halinde parçalanmıştır. Bu küçük çiftlikler genellikle gayri iktisadî bir büyüklükte ve yeter sermaye teçhizatından mahrum bir durumda bulunmakta idiler. Bunun neticesi olarak sahipleri ekseriya borç içinde bulunan küçük çiftçilerdi. Borcunu ödeyemeyen köylünün arazisi murabahacı tarafından gasbolunmakta, bu suretle çiftçi aynı arazi üzerinde ortakçı veya işçi durumuna düşmekte idi. Tâdil edilmiş şekli ile 1858 Arazi Kanunnamesi yakın zamanlara kadar yürürlükte kalmıştır.

Cumhuriyetin İlk Devreleri

Cumhuriyetin başlangıç senelerinde Osmanlı İmparatorluğunun hukukî düzeni hâlâ yürürlükte bulunuyordu. Arazi mülkiyet ve tasarrufunu düzenleyen bir kaç kanun ve emirname mevcuttu. Özel ziraî araziler ve bunlardan yapılan sahih vakıflar şer'î (İslâmî) Medenî Kanun demek olan Mecelle ile idare olunuyordu. Diğer taraftan, rakabesi devlete ait olan mirî arazi, umumun istifadesine terk olunmuş bulunan metruk arazi, işe yaramıyan topraklardan müteşekkil mevat arazi, ve mirî araziden yapılan gayri sahih vakıflar 1858 arazi kanunnamesine ve bunu tâdil eden diğer kanunlara ve emirnelere tabi idiler.

1926 yılında yeni Medenî Kanun kabul olununca otomatik olarak Mecelle yürürlükten kaldırılmıştı. Fakat Arazi Kanunnamesinin ve bununla ilgili kanunların Medenî Kanuna aykırı olmayan ve özellikle bir kanunla lağvolunmamış bulunan hükümlerinin mer'iyette kaldığı hususunda bir çok hukukçular ittifak etmekte idiler.

Medenî Kanun ziraat arazisinin mülkiyet ve tasarrufu ve kullanılması bakımından memleketin ihtiyaçlarına cevap veren yeter hükümlere sahip değildir. Ziraat topraklarının özel mahiyetini nazarı dikkate almamaktadır. Ziraat topraklarını diğer gayri menkullerden farklı bir muameleye tabi tutmamaktadır. Ziraî mülklere ait iki özel madde kanunun İsviçreden alınması sırasında hariç bırakılmıştı. Ayrıca, o tarihten itibaren kanunun orijinali üzerinde yapılan tâdiller ve ıslâhat takip ve naklolunmamıştır. Bu sebeplerle, ziraî arazinin mülkiyet ve kullanımına ait özel problemleri halledecek elverişli mevzuata ihtiyaç vardı.

Daha evvel işaret olunduğu gibi, an'anevî timar sisteminin ziraî arazi mülklerinin parçalanmasını önlemek üzere konulmuş hükümleri zaman içerisinde yavaş yavaş tedricî bir şekilde gevşetilince, nesiller boyunca arazi mülkleri gittik-

çe daha küçük parçalara bölünmüştü. Bu durum, yetersiz, standard altı çiftlik ünitelerinin doğmasına ve ayrıca, arazilerin dağılıp ufalanmasına sebep oldu. Bu iki türlü parçalanma ve ufalanma istihsalin müessiriyetini azaltmaktadır, ve ziraat ekonomi veya teknoloji bakımlarından hiç bir suretle tasvip olunamazlar.

Cumhuriyetin ilk 20 senesi zarfında tedvin olunan bir kaç kanun arazi mülkiyet, tasarruf ve kullanması ile ilgili bazı hükümleri ihtiva etmekte idi. Bunlardan bir kaçına misal olarak işaret edelim.

1929 yılında çıkarılan 1505 sayılı kanun, siyasi sebeplerle doğudan batıya naklolunan kimselerin arazilerini istimlak ederek topraksız çiftçi, göçebe ve göçmenlere dağıtma hususunda hükümete selâhiyet vermekte idi. 1937 tarihli Orman Kanununa göre, özel şahıslar tarafından tesahül olunacak ormanın âzamî genişliği bin hektarı (2,471 acre) geçemez, özel ormanlar her birisi 200 hektar (495 acre) dan küçük parçalara bölünemez ve fertler devlet ormanına bitişik özel ormana sahip olamazlar. 1924 yılına ait Bütçe Kanunu, hükümetin devlet arazisini topraksız çiftçilere takdir edilecek bir fiyat üzerinden ve on senelik taksitlerle ödenmek şartıyla satmak selâhiyetini hükümete tanıyan bir madde ihtiva etmekte idi. 1934 tarihli İskân Kanunu göçmenleri ve göçürülenleri toprak sahibi yapan hükümleri ihtiva ediyordu.

Son olarak bahsolunan kanunlar vasıtasıyla Cumhuriyetin ilk on beş senesi zarfında bir milyon hektarlık ziraat arazisi dağıtılmıştır. Buna ilâveten, Maliye Bakanlığı tarafından daha bir miktar arazi dağıtılmış ve bir kısım vakıf araziler halka satılmıştır.

TÜRKİYENİN ZİRAİ BÜNYESİNDEKİ BOZUKLUKLAR

Bir memleketin ziraat bünyesi bir çok hastalıklarla bulaşır ve bu yüzden ziraat istihsal geri kalır ve azalır ve bu bünye bozuklukları bu sektörde islâhat yapılmasını önleyen hakiki manialar haline gelirse, toprak reformu için bir ihtiyaç ve talep doğar. Türkiye ziraatında mevcut bu bünye bozukluklarından önemlileri aşağıdaki sahifelerde hülâsaten izah olunmaktadır.

Toprak Mülkiyet Dağılışındaki Elverişsizlikler

Türkiyede Kadastro haritaları tam olarak mevcut bulunmadığından ve tapu kayıtları ziraat arazilerinin hakiki son durumunu göstermediğinden arazi mülkiyet ve tasarrufu üzerinde maalesef pek az istatistik bilgiler elde bulunmaktadır. 1950 ziraat sayımında toplanan tafsilâtlı malûmat, soru kâğıtlarına verilen cevaplarda pek çok çeşitli ölçü birimleri kullanılması ve bunların müşterek bir üniteye çevrilememesi yüzünden tasnif olunamamıştır. 1963 ziraat sayımının neticeleri ise henüz alınamamıştır. Elde mevcut mahdut miktardaki pek de yeni olmayan rakamlara göre, 1950 deki 2.3 milyon çiftçi ailesinin takriben 1.7 milyon (%72.6 sı) kendi mülkü olan araziyi işlemekte; yarım milyon çiftçi işlediği arazinin bir kısmına sahip, diğer kısmını kiracılık veya ortaklık ile tasarruf etmekte; ve yüzbinden fazla çiftçi aile hiç bir toprağa sahip bulunmamakta idi. Bu duruma göre, 1950 yılında, dörtte birden fazla (%27.4) çiftçi işlediği arazinin tamamını veya bir kısmını kiralamış veya ortaklıkla kullanmakta idi; buna ilâve olarak 300 bin daimî veya mevsimlik ziraat işçisi başkalarının arazisinde çalışmakta idi.

1952 yılında yapılan diğer bir ziraat anket arazi mülklerindeki eşitsiz dağılışı ve bunun neticesi olarak büyük çiftçi topluluklarının yeter büyüklükte araziyi işleyemedikleri hususuna ışık tutmaktadır. Anket, arazinin mülkiyet durumunu dikkate almadan işletme büyüklükleri ve sayıları hakkında bilgi vermektedir.

Arazi mülkiyet durumunu açıklayan daha iyi bilgiler mevcut bulunmadığından işletme anketi mülkiyet dağılışı hakkında bir karine vermektedir. Her ne kadar ziraat işletmelerinden bazıları birden fazla mülk üzerinde kurulmuş iseler de, daha çok sayıdaki küçük işletmelerin bir çoğu bir tek büyük arazi mülkü üzerinde kurulmuş bulunmakta idiler. Bundan dolaydır ki realitedeki ziraat mülk dağılışı eşitsizliğinin aşağıdaki cetvelin gösterdiğinden çok daha fazla olması pek muhtemeldir.

T A B L O
Ziraat İşletmeleri Büyüklükleri, 1952 Sonbahar Anketi

İşletme büyüklüğü (Dekar olarak)	Çiftçi sayısı	İşlenen yekûn arazi		İşletme başına ortalama büyüklük	
		Yüzdesi	(Hektar olarak)	Yüzdesi	(Dekar)
1 — 20	773.000	30.6	836.000	4.3	10.3
21 — 50	797.000	31.5	2.790.000	14.3	35.0
1 — 50	1.570.000	62.1	3.626.000	18.6	23.0
51 — 75	336.000	13.3	2.097.000	10.8	62.4
1 — 75	1.906.000	75.4	5.723.000	29.4	30.0
76 — 150	384.000	15.3	4.023.000	20.7	104.8
151 — 500	199.000	7.8	4.880.000	25.1	245.2
500den fazla	38.000	1.5	4.826.000	24.8	1.270.0
Yekûn	2.527.000	100.0	19.452.000	100.0	77.0

Tabloda görüleceği üzere, Türkiyedeki çiftçilerin üçte birisine yakın kısmı ziraat arazisinin yüzde beşten daha azını işlemekte, çiftçilerin hemen üçte ikisi yekûn ziraat topraklarının beşte birden daha azını işlemektedir. Çiftçilerin dörtte üçünden fazlasının işledikleri toprakların yekûnu bütün ziraat arazisinin yüzde 30 dan daha azını ancak teşkil etmektedir. Diğer taraftan, yekûn çiftçilerin dörtte birden daha azı ziraat arazilerinin yüzde 70 inden fazlasını işlemektedirler. En büyük işletme büyüklüğü gurubu olan 500 dönümden büyük işletmelerin sayısı ancak 38.000 (yekûn işletmelerin %1.5'i) olduğu halde bunların yekûn yüz ölçüsü 5 milyon hektara yaklaşmakta (yekûn sahanın %24.8'i) dir ki mülkiyet dağılışındaki elverişsiz durumu bariz bir şekilde göstermektedir.

Yukarıdan beri verilen kısa izahat, memleketimizde bir toprak açlığı mevcut bulunduğunu, geçimleri ve istihdamları için ziraate dayanan takriben bir milyon kadar ailenin ya hiç topraksız veya az topraklı bulduklarını açık bir şekilde göstermektedir. Her sene ziraat sektörüne en azından yüz bin yeni aile katıldığına göre, bu anketin yapıldığı tarihten beri geçen on iki sene zarfında toprak açlığı şiddetlenmiş ve arazi mülkiyet ve tasarruf durumu daha da fenalaşmıştır. Arazi üzerinde artan nüfus tazyiki işlenen arazi üzerinde güç ve muğlak mülkiyet meseleleri yaratmakta, buna ilâveten toprak, orman, me'alar gibi tabii kaynakların tahribine sebep olmaktadır.

Türkiyede görülen diğer önemli bir ziraat bünye bozukluğu, ziraat mülklerin çok sayıda ve ekseriya birbirinden uzak yerlere dağılmış küçük parçalara ufalanmış olmasıdır. 1950 ziraat sayımına göre, çiftçi ailelerden yalnız yüzde 5 inin ziraat işletmesi bir tek parça halinde idi. İşletme başına düşen ortalama tarla sayısı 7 idi ve takriben Türkiyedeki işletmelerin üçte birisi 13 veya daha fazla sayıda tarladan müteşekkildi. Ziraat arazilerinin parçalanması hususunda hiç bir tecrübe mevcut bulunmadığından ve o zamandan beri nüfus artmakta devam ettiğinden şüphesizdir ki durum şimdi daha bozuk bir hale gelmiştir. Böyle bir ufalanma durumu değerli ziraat arazisinin yollar, hudutlar, sulama ve kurutma kanalları ve diğer ıslâhat tesisleri yüzünden israf, ve kaybolmasına; insan, hay-

van ve makine enerjisinin zayı olmasına; rasyonel ve müessir bir işletme kurulumasına; modern alet ve makinelerin kullanılmamasına; arazi ihtilâflarının artmasına; ve nihayet, ziraî ıslâhatın güçleşmesine ve geri kalmasına sebebiyet vermektedir. Bundan dolayıdır ki bu kötü durumu düzeltmek Türkiyede ziraî reform hareketinin önemli bir gayesi ve kuvvetli bir saiki olmuştur.

Absentizm ve Ortakçılık

Arazi mülkiyet dağılışındaki elverişsiz durumun tabii bir neticesi olarak Türkiyede, özellikle doğu, batı ve güneyde, fakat aynı zamanda Orta Anadolu bazı büyük, hattâ pek büyük ziraat arazileri mevcuttur. Bunların sayısı beş bin ile on bin arasında tahmin olunmaktadır. Bunların kapladığı saha, Türkiyedeki işlenen arazilerin dörtte birisini veya daha fazlasını tutsa gerektir. Bu büyük ziraî mülklerin takriben 25 ilâ 30 tanesi devlete aittir ve Tarım Bakanlığı idaresinde tohum üretme veya damızlık hayvan yetiştirme çiftliği olarak bütün çiftçilerin hizmetinde kullanılmaktadır. Geri kalanlardan pek azı sahipleri tarafından düzenli büyük çiftlikler halinde işletilmektedir. Türkiyedeki büyük arazi mülklerinin büyük çoğunluğu, küçük parçalara bölündükten sonra ortakçı ve yarıcılara ve nadiren kiracılara işlettirmek suretiyle istismar edilmektedir. Bir çok hallerde bu ortakçılar arazi sahibine ağır borçlar altında bağıdırlar. Ortakçılar, asgarî sermaye yatırımı ile, en iptidai alet ve vasıtalar kullanarak ziraatte bulunurlar. Ortakçılık sisteminin diğer mahzurları, mal sahibinin arazisinin başında bulunmayıp şehir veya kasabalarda oturması (absentizm), mukavele şartlarındaki emniyetsizlikler, arazinin ıslâhı hususunda ne ortakçının ne de mal sahibinin alâka ve gayret göstermemesi şeklinde hülâsa edilebilir. Neticede, ziraî istihsalde prodüktivite seviyesi düşmekte, tabii kaynaklar ve ortakçılıkla geçinmeğe çalışan insanlar fizik ve moral bakımdan yıpranmakta ve bu gurup insanlar düşük bir hayat seviyesi sürmeğe mecbur kalmaktadır. Ortakçılık, sermayenin teşebbüs kabiliyeti, enerji ve bilginin ziraate akmasını önlemekte, bu suretle her türlü gelişme imkânlarını kapamaktadır.

Ortakçılar tarafından sağlanan iş gücü en ucuz olarak sağlanan bir iş gücü tipi olduğundan, ve ortakçıların hayat standartları, sahip buldukları kuvvetli pazarlık durumları dolayısıyla mal sahipleri tarafından en düşük seviyelere kadar indirilebildiğinden, arazi sahiplerinin çoğu topraklarını ücretli işçiler ve makineler vasıtasıyla bizzat işlemek yerine ortakçılar eliyle işletmeyi tercih etmektedirler. Aynı ödemede bulunma usulü mal sahibi için ziraat mahsullerinin fiyat dalgalanmalarına karşı bir garanti de teşkil etmektedir. Memleketin nisbeten iptidai sosyo-ekonomik ve teknolojik şartları altında bu arazi işletme şekli, toprak sahiplerine âzamî geliri sağlamaktadır. Büyük mülklerin sahipleri çoğu zaman arazilerinin bulunduğu yerde yaşamazlar; şehir ve kasabalarda oturur ve arazilerini kâhya ve çiftçibaşı gibi ücretli kimseler eliyle işletirler. Bazen de arazi mülkü bütün olarak bir şahsa kiralanır veya ortakçılığa verilir ve diğer ortakçılar bu şahısla mukavele yaparlar. Malsahibinin şehirde oturması yüzünden arazinin geliri şehirlere akar ve ıslâhat ve idame masrafları için araziye tekrar dönmez. Bu durumda ziraat toprakları devamlı olarak zayıflar ve inbat kuvvetini kaybeder.

Ortakçılık ve kiracılık yalnız büyük mülklere mahsus değildir; hattâ orta veya küçük mülklerin sahipleri şehir ve kasabalarda oturduğu zaman bunlar da kiracı veya ortakçıya verilir. Bir çok kimse, şehir ve kasabalarda oturduğu ve başka işlerle meşgûl olarak asıl gelirlerini bu kaynaklardan sağladıkları halde, sosyal prestij temini gayesiyle veya devamlı olarak sürüp giden enflasyona karşı bir kıymet sağlama vasıtası olarak ziraat arazisine sahip olmağı tercih eder-

ler. Bu gibi kimselerin devamlı olarak arazilerini işletebilmeleri ancak kiracı ve ortakçılar eliyle olabilir.

Memleketin batısından doğusuna doğru gidildikçe ortakçılık şartları ve ortakçı-malısanıbi münasebetleri gittikçe kötüleşir, iktisadi olduğu kadar sosyal manialar artar, ve ortakçıların rızık emniyeti ciddi bir mesele halini alır. Bu şekil ile ortakçılık ilkel ve hattâ zararlı bir arazi işletme şeklidir. Bu sebeplerdir ki, böyle kötü ve zararlı usullerle işletilen büyük arazi mülklerini parçalayarak bu arazileri nesiller boyunca işlemekte olan ortakçılara dağıtmak, Türkiyedeki arazi reformu hareketinin en önemli saiklerinden birisi olmuştur. Bu suretle, bir taraftan, iptidaî ve zararlı bir arazi işletme şekli tasfiye edilecek ve kendi arazisini işleyen serbest çiftçi aileler yaratılmış olacak; diğer taraftan, araziler daha iyi bir şekilde, işlenecek, toprağın verimliliği korunacak, hattâ arttırılacaktır.

Arazi İhtilâfları ve Tapu Meselesi

Türk ziraatinin en ciddi meselelerinden birisi, arazi ile ilgili sayısız ihtilâflarla dolu oluşudur. Bu ihtilâflar fertler arasında, fertlerle köy, mahallî idare veya merkezi hükümet gibi bir amme teşekkülü arasında, köyler arasında, ve nihayet köy hükmi şahsiyeti ile mahallî idare, merkezi hükümet arasında olabilmektedir. Salâhiyetli kimseler tarafından bildirildiğine göre, yılda açılan dört milyonu aşkın dâvanın yarısından fazlası doğrudan doğruya, diğer bir kısmı ise dolayısıyla ziraat arazisi ile ilgilidir. Zamanla arazi ihtilâfları sayı itibariyle artmakta, daha muğlak hale gelmekte, halli seneler sürmekte ve hattâ bazan bir türlü hâl olunamamaktadır. Her yıl arazi ihtilâfı yüzünden fertler arasında, köyler arasında, hattâ bir gurup insanla devlet otoriteleri arasında silâhlı mücadeleler görülmektedir. Bir müddet evvel Türkiyedeki hapishanelerde yapılan bir araştırma, katil vak'alarının yarısından fazlasında cinayet sebebi arazi ihtilâfının olduğunu göstermiştir. Bir çok hallerde çiftçi ihtilâfı bizzat kaba kuvvet kullanarak halletmek yoluna gitmektedir. Bu durum arazide mülk emniyetini zayıflatmakta, bundan da ziraî istihsal zarar görmektedir. Çoğu zaman ihtilâflı arazideki mahsul iki taraftan birisi eliyle tahrip olunmakta, böyle topraklara bakılmamakta, hattâ boş bırakılmaktadır. Bunlara ilâveten, insanlar arasında düşmanlık hisleri ve dolayısıyla sosyal huzursuzluklar doğmaktadır.

Bu ihtilâfların başlıca sebebi ziraî arazide kadastronun yapılmamış olması ve tapu kayıtlarının yetersiz bulunuşudur. Gerçekten, ziraat arazisinin pek küçük bir kısmının kadastro haritaları tamamlanabilmiştir ve bu iş pek yavaş bir sür'atle yürümektedir. Uzmanların tahminlerine göre, memleketin kadastro haritalarını bitirme işi, bugünkü teşkilât ve iş sür'ati ile 50 ilâ 100 hattâ 200 sene sürebilecektir. Kadastro konusundaki asıl güçlük ölçme ve haritaları yapma gibi teknik hususlar değil, fakat mülkün sahibini tesbit etmekte ve ihtilâfları halletmektedir.

Ziraat mülklerinin pek büyük bir kısmının ya hiç tapu kaydı yoktur veya yetersiz ve yanlış tapu senedi vardır. Tapu senedi mevcut olanlar da bile çoğu zaman bu senedin intikalleri yaptırılmamıştır, hâlâ eski sahipleri, ecdad üzerine yazılıdır; senetlerde verilen bilgiler, mesaha, hudutlar, kıymet hakikata uymamaktadır. Bundan dolayıdır ki bu senetlerin hiç bir hukukî veya pratik kıymetleri yoktur. Her ne kadar gayrimenkul satışları ancak tapuya tescil ettirmek şartıyla muteber olursa da çoğu zaman köylüler arazilerini yazılı gayri resmî ara senetleri ile, hattâ şifahî anlaşma ile alıp satmaktadırlar. Böyle usullerin kullanılması karışık ve bozuk tapu kayıtlarını ilânihaye devam ettirmektedir. Bu tehlikeli durumu düzeltmek ve düzenlemek, her ne kadar büyük gayretler isteyen muazzam bir iş ise de, pek zaruridir.

TÜRKİYEDE ZİRAİ BÜNEYİ İSLÂH GAYRETLERİ

Bu bölümde, evvelâ Türkiyenin ilk toprak reformu denemesi kısaca anlatılmakta, sonra da 1960 İnkılâbından beri devam eden yeni gayretler açıklanmaktadır. Bu arada, elde bulunan toprak reform tasarısının esas hükümleri ve reform karşısında umumî efkârın tutumu da izah olunmaktadır.

Toprak Reformu Konusunda İlk Deneme

Cumhuriyetin ilk yıllarında sosyal ve ekonomik hayatın bir çok cepheleri oldukça kökten değişikliklere uğradığı ve arazi mülkiyet sisteminde Osmanlı hukukunun ve an'anelerinin bakiyelerini tasfiye etmek gerektiği halde toprak hukukunu yeni baştan tanzim hususunda hiç bir teşebbüs yapılmadı. Bununla beraber, büyük iktisadî buhran yıllarında topraksız çiftçilerin topraklandırılması ihtiyacı bir sosyo-ekonomik, hattâ politik mesele halini aldı. İlk olarak 1930 yılında Dahiliye Vekâleti «Arazi ve İskân Kanunu» adlı bir tasarı hazırladı, fakat bu tasarı diğer Bakanlıkların ve Devlet Şûrasının tasvibini görmediğinden Büyük Millet Meclisine sevk olunamadı. O zamanki yegâne siyasî parti olan Cumhuriyet Halk Partisi tarafından ve Sağlık, Tarım Bakanlıklarınca bu konuda yapılan diğer çalışmalar maalesef tatmin edici neticeler doğurmadı. Aynı devrelerde bazı mebuslar da kanun teklifleri hazırladılar, fakat hiç birisi yeterli görülmedi.

Bu sırada Anayasanın istimlâk ile ilgili maddesine bir fıkra eklendi ve çiftçinin topraklandırılabilmesi için yapılacak istimlâklar özel şartlara tâbi tutulmak suretiyle toprak reformu için müsait bir durum hazırlandı. Gerçekten, eski şekli ile 74 cü madde, her hangi bir mülkün istimlâk edilebilmesi için kamu yararına kullanılacağı hususunun tesbit edilmesini, piyasa fiyatının peşin olarak ödenmesini şart koşuyordu. Bu hükme göre, başkalarına dağıtılmak üzere arazinin istimlâk edilmesi gayri mümkün halde idi; aynı zamanda istimlâk yapmak güç ve pahalı idi. Bu maddeye 1937 yılında eklenen fıkra şöyle demektedir.

«Çiftçinin topraklandırılması ve ormanların devletleştirilmesi için yapılacak istimlâkların bedelleri ve ödeme şekilleri özel kanunlarla tesbit olunur.»

Büyük Millet Meclisini açış nutuklarında Cumhur Başkanı Atatürk Meclisten bu meselenin halledilmesini istedi ve aşağıdaki gibi bazı direktifler verdi :

«Her Türk çiftçi ailesinin geçim ve çalışmasını sağlayacak büyüklükte bir araziye sahip olması mutlak olarak zarurîdir. Memleketin sağlam temeli ve kalınması bu prensibin tahakkukuna bağlıdır.

«... Millî Ekonomimizin temeli ziraattir. Bundan dolayıdır ki, ziraat kalkınmaya büyük önem vermekteyiz. ... Her şeyden evvel, bu memlekette topraksız hiç bir çiftçi kalmamalıdır. Bundan daha önemli olanı ise, çiftçinin geçinmesine yeter büyüklükte olan toprağı hiç bir suretle parçalanmamalıdır. Büyük çiftçilerin işleyecekleri arazinin büyüklüğü bölgelerin nüfus kesafeti ve toprak verimliliğine göre tahdid olunmalıdır.»

İkinci Dünya Savaşından sonra 1945 yılında Tarım Bakanlığı diğer bir toprak reform tasarısı hazırladı ve «Toprak Dağıtma ve Çiftçi Ocakları Kurulmasına dair Kanun» başlığı altında Büyük Millet Meclisine sevketti. Tasarı Mecliste çok kuvvetli bir muhalefetle karşılaştı ve Çiftçi Ocakları kurulmasına ait bölümü, millî an'anelerimize uymadığı mülâhazasıyla tamamen tasarıdan çıkarıldı. Diğer bazı hükümlerinde de önemli değişiklikler yapıldıktan sonra bu tasarı «Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu» adı ile kanunlaştı.

Bu kanun genel olarak toprak reformu mevzuatında görülen iki önemli esaslı ihtiva ediyordu. Bunlar da topraksız ve az topraklı çiftçilere toprak dağıtmak

ve bu kimselere kredi, mâlzeme, teçhizat ve teknik yardım sağlamak suretiyle onların verilen araziler üzerinde işletmeler kurmalarını teşvik etmek hükümleri idi. Bununla beraber, kanunda, ufalanmış arazilerin toplulaştırılması, ortakçı ve kiracıların durumlarının ıslâhı ve şartlarının düzenlenmesi, işe yaramıyan boş arazilerin ıslâhı ve dağıtılması, yeni olarak meydana gelen küçük çiftçileri işbirliği ve kendi kendilerine yardım esası üzerine teşkilâtlandırmak, ziraî yerleşim, ve saire gibi diğer reform tedbirleri yer almamıştı.

Aynı yıllar zarfında Türkiye tek parti sisteminden çok partili bir siyasi rejime geçti. Bu hâdise çiftçiyi topraklandırma kanununun değiştirilmesine, hükümlerinin kısmen ve yavaş bir şekilde tatbik olunmasına sebep oldu. Keza kanun iyi bir şekilde halka izah ve takdim olunamadı, hattâ ondan en çok faydalanacak olan topraksız çiftçiler tarafından bile tam mânasiyle, hakikî hüviyeti ile kavranamadı. Politik mülâhazalarla kanunun ancak devlet arazisinin dağıtılmasıyla ilgili hükümleri ve kısmî olarak tatbik olundu. Çok sayıda köylüyü faydalandırmak gayreti ile bu arazilerden de küçük parçalar verildi, ve bu suretle mevcutlara ilâveten yeniden az topraklı çiftçiler yaratıldı. Özel şahıslara ait araziden pek az istimlâklar yapıldı. Kanunun kredi vesair yardımlar yapılmasına ait hükümleri hemen hiç tatbik olunmadı ve böylece topraklandırılan çiftçilerin işletme kurmaları sağlanmadı. 1947 ile 1962 yılları arasındaki 15 senelik devrede 18 milyon dönüm ziraat arazisi 360 bin aileye dağıtılmıştır. Bu arazinin ancak 750 bin dönümlük kısmı mahallî idarelerden, vakıflardan ve özel şahıslardan yapılan istimlâklara aittir ve geriye kalan çok büyük kısmı devlet arazisidir.

Bu suretle Türkiyenin ilk toprak reformu denemesi (her ne kadar bu hareketi ifade için toprak reformu tabiri kullanılmamış ise de) fazla başarılı olmadı ve hemen yirmi sene süren gayretler memleketin ziraî arazi mülkiyet durumunda hissedilir bir değişiklik yapılmadı. Topraksız ziraat işçilerinin, ortakçı ve kiracıların yaşama ve çalışma şartları ve maddî refahları fazla ıslâh olmadığı gibi ziraat topraklarındaki parçalanma ve ufalanma da durmadı. Bundan maada, milyonlarca çiftçinin uzun seneler süren ümit ve emelleri tahakkuk etmedi ve pek çok samimî reformcular ve idealistler acı bir şekilde hayal kırıklığına uğradılar.

Toprak Reformu Konusundaki Son gayretler

Millî Birlik Komitesininin 1960 yılında iktidarı ele alması üzerine kurulan hükümet iş başına geçtiği zaman Türkiyede ziraî arazinin mülkiyet ve tasarruf ve kullanılması ile ilgili durum her zamankinden daha âcil ve müzmin bir halde idi, hattâ eskisinden bozuk bir durumda idi denilebilir. Aradan geçen yıllar zarfında ziraî nüfusun artması ve modern makinelerin, bilhassa traktörün ve demir pulluk gibi âletlerin kullanılmaya başlanması sebepleriyle ziraat sahası marjinal, hattâ marjinal altı kalitede toprağa sahip bulunan, kurak, dalgalı mer'a arazilerine doğru genişledi. Bu suretle toprak serveti çok ciddi ve süratli bir erozyona maruz tutuldu. 1950 yılından itibaren başlayan süratli ve kesif ziraî makineleşme hareketi memleketin bir çok kısımlarında ortakçıları yerlerinden etmek suretiyle memleketin mülkiyet durumunda bazı huzursuzluklar doğurdu ve eskilerine eklenecek yeni meseleler ortaya çıkardı.

Ziraî istihlaldeki durgunluk ve düşük seviyede devam eden prodüktivite yanında sür'atle nüfusun artması 1950 nin ikinci yarısında ziraî gelirleri her zamankinden daha az seviyelere indirip ve şehirle köy arasındaki yaşama seviyesi uçurumunu daha da derinleştirdi. Açık, gizli ve mevsimlik işsizlerin sayıları arttıkça köylerde kuvvetli bir itme kuvveti doğdu. Her ne kadar şehirlerde buna tekabül eden bir çekme gücü mevcut bulunmamakla beraber tatmin olmıyan

köylü kitleleri şehirleri doldurmakta birbiriyle yarış etti. Böylece Gecekondu kuşaklarıyla sarılan şehirlerde bir çok iktisadî, sosyal, idarî, hukukî ve hattâ politik meseleler ortaya çıktı.

Ağustos 1960 tarihinde İnkılâp Hükümetinin ilk tasarruflarından birisi Tarım Bakanlığına bir toprak reformu kanun tasarısı hazırlama vazifesi vermesi idi. Üniversitenin de yardımı ile ilgili Bakanlıkların temsilcilerinden müteşekkil bir komisyon hemen bir seneye yakın bir çalışma sonunda bir tasarı hazırladı. Hükümetce kurucu meclise takdim olunan bu tasarı zaman kıtlığından bu Meclis tarafından kanun haline getirilemedi. Daha sonra, hükümet tarafından geri alınan tasarı üzerinde benzeri komiteler çalıştı ve bazı değişiklikler ve ilâveler yaptı.

Aradaki zaman zarfında bir referandum ile milletce kabul olunan yeni Anayasa memleketin toprak reformu ihtiyacını kabul etmektedir. Gerçekten 37 inci madde aşağıdaki ifadelerle devlete böyle bir reform yapma vazifesini yüklemektedir :

«Devlet ziraat topraklarının verimli bir şekilde kullanılması ve topraksız ve az topraklı çiftçilere toprak sağlanması gayelerini tahakkuk ettirmek için gerekli tedbirleri alır. Bu gayelerle kanun, fertlerin sahip olacakları ziraat arazisi büyüklüğünü çeşitli bölgelere ve mahsul nevelerine göre sınırlandırabilir. Devlet çiftçinin istihsal vasıtalarına sahip olmasını kolaylaştırır. Tarım topraklarının dağıtılması orman ve diğer toprak servetlerinin azalmasını doğuramaz.»

Bu maddenin ifadesinden Anayasanın özellikle iki gayenin tahakkuku için bir toprak reformu derpiş ettiği sarîh olarak anlaşılmaktadır. Keza maddeye göre, topraksız ve az topraklı çiftçilere ancak ziraat toprakları ve boş duran araziler dağıtılabilir. Toprak reformunun başarısını garanti etmek için devlet tarafından lüzumlu diğer istihsal faktörlerinin de dağıtılması ön görülmüştür.

Bunu takip eden maddede, dağıtılmak üzere istimlak edilen ziraat arazilerinin bedellerinin on seneye kadar taksitle ödenebileceğine ve ancak küçük çiftçiye ait arazinin bedelinin tamamen ve kendi arazisini işleyen çiftçiye ait arazinin bedelinin bu kimsenin geçimi ile ilgili kısmının peşin olarak ödeneceğine dair hükümler vardır.

Keza Anayasanın 41 inci maddesi çok geniş ifadelerle bir ziraat reformundan bahsetmektedir: «İktisadî ve sosyal hayat, adalet ve tam istihdam prensiplerine, ve herkes için insan haysiyetine yararlı bir geçinme seviyesi sağlama gayesine göre devletce tanzim olunur.»

Bu duruma göre, Anayasanın kabulünden itibaren iktidara gelecek her hükümetin hiç olmazsa Anayasada yazılı olan toprak reformu tedbirlerini alması zarurî bir hale gelmiştir. Bu husus Türkiyede toprak reformu yapılmasının ilâve bir saikidir.

Toprak Reformu Tasarısının başlıca prensipleri

Toprak reformu tasarısına göre ziraat toprakları ancak sahipleri tarafından müessir bir şekilde ve gerekli verimliliği koruma tedbirleri alındıktan sonra kullanılabilir. Eğer bu şartlar yerine getirilmez ve toprak bir kapitalistin istismar vasıtası haline getirilirse, bütün arazilerin hakikî sahibi olarak devlet duruma müdahale edecek, kötü kullandandan toprağı alarak iyi kullanmak iktidarında olanlara verecektir. Arazi dağıtılmasında ziraat okullarını bitirenlere ve toprağı işlâh edici tedbirler almağı vâdedenlere priorite verilmektedir.

Ziraat topraklarının kiracılık ve ortaklık usulleriyle işletilmesi prensip olarak yasaklanmıştır ve ancak kanunun saydığı özel istisnaî hallerde buna izin

verilmektedir. Hattâ bu şartlar altında bile kiralama ve ortaklık şartları düzenlenmekte ve kontrol altına konulmaktadır. Tanzim edici hükümler arasında, belli başlı hükümleri evvelden tesbit edilmiş yazılı tip mukaveleler kullanmak mecburiyeti, mukavele müddetinin uzun oluşu ve otomatik olarak yenilenmesi imkânı, mahallî çiftçi kurulları vasıtasıyla kiralaların ve ortaklık paylarının âzamî hadlerinin kontrol edilmesi, ziraî araziye kiralayan kimsenin çiftçi olması mecburiyeti ve kiracının tekrar kiraya veya ortakçıya verememesi gibi bu sosyal müesseselere istikrar, emniyet ve adalet getiren önemli prensipler vardır.

Tasarı, Anayasada zikrolunduğu üzere, ziraî arazi mülklerine bir âzamî had tesbit etmektedir. Coğrafi bölgelere, toprak kabiliyet sınıflarına ve sulama imkânlarının mevcudiyetine göre mülk büyüklükleri için bir tavan tesbit olunmuştur. Mülkün bu miktarın üstündeki kısmı istimlak olunur ve topraksızlara dağıtılır. Bu tavanın hesabında, bir mülk sahibinin nerede bulunursa bulunsun bütün arazileri dikkate alınmakta, bağ bahçe, mera çayır ve saire gibi çeşitli nevi araziler belirli emsaller kullanılmak suretiyle standard tarla arazisine tahvil olunmaktadır. Böylece, memlekette ziraî arazilerin sosyal adalet prensiplerine göre ve muvazeneli bir şekilde dağılması sağlanmakta, toprakların mahdut ellerde temerküz etmesi ve arazi sahiplerinin şehir ve kasabalarda oturması imkânları ortadan kaldırılmaktadır.

Tasarının diğer önemli bir gayesi, toprak açlığı içerisinde kıvranan çiftçi guruplarını, ailelerinin geçimlerini sağlayacak ve çalışan fertlerine çalışma imkânları verecek genişlikte toprağa sahip kılmaktır. Böylece, iktisaden yaşayabilir aile ziraat işletmeleri yaratılmakta ve bunların idame ettirilmesi sağlanmaktadır. Aile işletmesinin büyüklüğü, iklim, toprak ve sulama şartlarına göre bölgeden bölgeye değişmektedir. Arazi almağa müstahak kimseler arasında ortakçılar, kiracılar ve ziraat işçileri en başta gelmektedir. Arazi verilenlere, düzenli, teçhizatlı ziraat işletmeleri kurabilmeleri için yeter kredi de sağlanmaktadır.

Tasarının bir özelliği, prensip olarak gönüllü esasa göre, fakat şartlar zarurî kıldığı zaman ve hallerde Tarım Bakanlığının mecburî olarak tatbik ettireceği arazi toplulaştırma tedbirlerine ait hükümleri ihtiva etmesidir. Gönüllü toplulaştırmada ekseriyet oyunun müsbet olması için devletce bazı malî vesair teşvikler sağlanmaktadır. Toplulaştırılmış mülklerin tekrar parçalanmamasını temin için ilâve hükümler de tasarıda yer almaktadır.

Tasarının diğer bir özelliği, reform sahasında çiftçi kooperatifleri kurulmasını teşvik edici bir bölümün mevcudiyetidir. Küçük çiftçilerin tek başlarına yapamayacakları veyahut bir teşkilât vasıtasıyla daha kolay ve iyi bir şekilde yapabilecekleri istihsal ve pazarlama işlerinde bu kimselere yardımcı olmak üzere genellikle çok gayeli ziraat kooperatiflerinin kurulması derpiş olunmaktadır. Bir köy veya bölgede yarıdan fazla çiftçinin bir reform tedbirinden faydalandığı üzel durumlarda veyahut Tarım Bakanlığının zarurî gördüğü hallerde kooperatif kurulması ve bölgedeki çiftçilerin üye olmaları mecburî hale gelmektedir.

Yukarıda verilen kısa izahattan anlaşılacağı üzere, eldeki tasarı mahdut gayeli bir toprak dağıtma kanunu olmayacaktır. Türk ziraatinin belkemiği olmak üzere iktisaden yaşayabilir aile ziraat işletmelerinin kurulması ve bunların idame ettirilmeleri için gerekli her türlü vasıtayı sağlamakta, bu suretle memleketin en kıymetli toprak kaynaklarının devamlı ve verimli bir şekilde işletilmesini mümkün kılmaktadır. Umumiyet itibarıyla alınırsa, tasarı nisbeten mutedil bir reform kanunu mahiyetini taşımakta, cemiyetin köklerini sarsacak cezri değişiklikleri derpiş etmemektedir. Ferdî mülkiyet haklarına hürmet ve riayet etmekte, ancak amme menfaatinin zarurî kıldığı hallerde ve nisbette tahditler

koymaktadır. Hattâ bu tahditler âdil ve mutedildir ve memleketin özel şartlarıyla mutabakat halindedir.

Tasarı kanunlaştığı zaman, reform tedrici olarak, bölge bölge tatbik olunacaktır. Tasarıda, böyle bir reformun gerektirdiği, kadastro haritalarının, toprak kabiliyet sınıfları ve arazi kullanma durumlarını gösteren haritaların hazırlanması, tapu kayıtlarının tamamlanması gibi teknik şartlar iyi bir şekilde sağlanmıştır. Keza idarî ve malî hususlara lüzumlu maddî teşvik ve desteklere ait hükümler tamamen tasarıda yer almaktadır.

Böyle bir toprak reformunun tatbikatını yapacak teşkilât tabii ve mantıklı olarak Tarım Bakanlığına bağlı olmalıdır. Böyle nazik bir politikayı ancak Tarım Bakanlığı gibi sağlam bir şekilde yerleşmiş, geniş ve tecrübeli teknik teşkilâta sahip bulunan bir devlet dairesi başarı ile ve müessir bir şekilde yürütebilir. Bu Bakanlık dışında kurulacak bir toprak reformu teşkilâtı, bir bütün halinde yürütülmesi gereken memleket tarım politikasına ait mes'uliyetleri şimdi olduğundan daha fazla parçalıyarak ve koordinasyon, işbirliği ve kontrol meselelerini çok güç, hattâ gayri mümkün hale getirerek hem toprak reformunun hem de tarım politikasının başarısızlığa uğramasına sebep olabilir.

Toprak Reformu Karşısındaki Tutum

Türk hükümetinin toprak reformunu başarmak hususunda kararlı bulunduğu, bu maksatla elinden geleceğini yapacağı anlaşılmaktadır. Birinci beş yıllık Kalkınma Plânı ve daha sonra çıkan yıllık programlar toprak reformunu, memleket ziraatinin kalkındırılması için zarurî bir ön şart olarak kabul etmektedirler. Plân ve programlara göre toprak reformu ziraî produktiviteyi ve hasılayı artıracak, daha eşit bir toprak dağılışı sağlamak ve topraksız çiftçileri işlemediği topraklara sahip kılmak suretleriyle sosyal adaleti temin edecektir. Keza Plân çiftçiler arasında kooperatifleşmenin teşvik olunmasını ve ziraat arazilerinin gittikçe parçalanmasını durdurmak için miras mevzuatında paralel değişmeler yapılmasını da deriş etmektedir.

Bir müddetten beri iktidarda bulunan Cumhuriyet Halk Partisi prensip olarak toprak reformuna taraftardır. Keza aydın kitle, ilim adamları, işçi teşekkülleri ve küçük çiftçiler de umumiyetle reform taraftarıdır. Basın ve radyo sık sık konunun çeşitli veçhelerini ele almakta ve genel olarak lehde görüşler ileri sürmektedirler. Zaman geçtikçe topraksız çiftçilerin hükümet ve politikacılar üzerindeki tazyiki artmakta, hattâ bu gurupların ara sıra sessiz yürüyüş vesair şekillerde gösteride buldukları görülmektedir.

Diğer taraftan, Cumhuriyet Halk Partisi de dahil bütün siyasî partilerde büyük arazi sahipleri, parti politikasına müessir olacak derecede iyi bir şekilde temsil olunmaktadırlar. Her ne kadar her zaman açık bir şekilde ifade etmiyorlarsa da bütün muhalefet partileri toprak reformuna aşağı yukarı aleyhtardır. Veyahut hiç olmazsa kuvvetle taraftar değildirler. En büyük muhalefet partisi bu durumunu ve düşüncelerini «toprak reformsuz bir ziraî kalkınmayı» müdafaa etmek suretiyle belirtmektedir.

Büyük arazi sahipleri ve büyük çiftçiler Türkiye Çiftçi Teşekkülleri Federasyonu denilen bir teşekkül kurarak kuvvetlerini birleştirdiler, ellerindeki bütün vasıtalarla, bilhassa broşürler çıkarmak, kongreler toplamak suretiyle sistemli bir şekilde toprak reformuna karşı mücadele etmektedirler. Anayasa ve bir kalkınma mahiyetinde olan Kalkınma Plânı toprak reformunu kabul ettiğinden, buna ilâveten kamu oyu, hükümet ve siyasî çevreler aşağı yukarı bu gayeyi tahakkuk ettirmek üzere kararlı olduğundan arazi sahiplerinin teşkilâtlı mücadelesi, asıl maksadını açık bir şekilde ortaya koymamakta, dolambaçlı bir yoldan

yürümektedir. Devlet tarafından ziraate yatırımlar yapılması suretiyle ziraatta elde edilecek kalkınmanın faydalarını ögmekte, bu tip bir kalkınmaya memleketin muhtaç olduğu belirtilmeğe çalışılmakta; başka memleketlerden naklettikleri misaller vasıtasıyla toprak reformunun memlekete getirmesi mukadder zararlar izah olunmağa çalışılmakta; hükümetce hazırlanan tasarı da dahil olmak üzere bu konuda atılan her türlü müsbet adım küçümsenmeğe çalışılmaktadır. Büyük iş adamları, kapitalist tüccar ve sanayiciler henüz konu üzerinde lehde ve aleyhte sarih bir vaziyet almamışlardır; bununla beraber, bu kimsele-
rin de toprak reformunun hararetili bir destekleyicisi olmadıklarını tahmin etmek mümkündür.

Geçen ay zarfında Büyük Millet Meclisi tapulama kanununu oldukça acele bir şekilde kabul etti. Bu kanunun bir maddesi bir kısım politikacıların, devlet adamlarının, uzmanların, teknisiyenlerin, ilim adamlarının ve düşünürlerin dahil bulunduğu kalabalık aydın guruplar tarafından çıkacak toprak reformu için zararlı olarak telâki edildi. Zira bu madde, tapusuz olarak işgâl olunan devlet arazilerinin eskisine nazaran daha liberal ve kolay usullerle tapuya kaydettirilebilmesini mümkün kılan bir hükmü ihtiva ediyordu. Cumhur Başkanı tarafından veto edilen kanun ikinci müzakeresinde tekrar Meclisten geçerek yürürlüğe girdi.

Yukarıda izah edilen tutumlar toprak reformu tasarısının, müzakere edilmek üzere Büyük Millet Meclisine sevkolunduğu zaman nasıl şiddetli bir itirazla karşılaşacağını açık bir şekilde göstermektedir. Hükümetin tasarımı Büyük Meclise sevk işini mümkün olduğu kadar uzatmağa çalışması ve bu önemli konuyu muallâkta bırakması sebebi de bu olsa gerektir.

S O S Y A L Y A Y I N L A R

ENGELS
SOSYALİST DÜŞÜNENİN GELİŞMESİ
Çev. : Selahattin Hilav — 5 Lira

JEAN BABY
KAPİTALİST EKONOMİNİN TENKİDİ
7,5 Lira

PLEKHANOV
SANAT ve SOSYALİZM

6 Lira

Kurt İşhanı — CAĞALOĞLU - İSTANBUL

SAVAŞ OLMADI

8.

Max BEER

Türkçesi : Babür KUZUCU

YARARSIZ AYAKLANMA

Fransız Halkı, böylesine esenlikli ve açıkgörüşlü bu halk, kendini uçuruma götüren bir siyasa karşı neden ayaklanmadı?

Kötü olan şeydi; fesatlara, elçiliklerdeki görevlilere, yabancı casuslara karşı yeterince uyanık, sıradan Fransız yurttaşı, aynı titizliği kendi hükümetine göstermiyordu. Demokratik sezgilere inanıyor, düşüncelerin aralıksız bir şekilde aldatıldığını kabul etmiyordu. Ülkenin dış siyasasını yöneten insanların, yalnızca, fesat tohumu saçan yakınlarının yaklaşabildikleri fildişi bir kulenin içinde gizli diplomasi oyunlarına daldıklarını bilmiyordu. Bay Daladier geçici bir diktatörlük hevesi içindeydi. Bay Laval görmeğe yanlarına gittiği Mussolini ve Stalin'i kiskanarak kurnaz bir zorbaydı. Bay Flandin ve Bay Bonnet halkı hor görüyorlardı. Bakanlıklar ve yüksek yönetim düzeyindeki bürokrasi bütün iktidar gücünün kendi elinde olduğunu sanıyor ve dış siyasa uzmanları, bilgilerinin, yığınların olanaklarıyla kalkınabileceğini tanımsamaya yanaşmıyorlardı. Dış Siyasa alanında demokrasiyi sağlamak Uluslar Birliğinin işi değilmiydi? Öyleyse, ünlü meclis söylevlerini dinlemek için halka verilen izin boş bir gösterinin ötesine geçmiyordu ve sokaktaki adamın meseleleri bilme dileği bir yana bırakılıyor, falcılarla işbirliği yapıyordu. Dışişleri Bakanlığının genel yazmanı, aynı zamanda ince ruhlu bir şair olan Bay Alexis Léger, uluslar arası olayları, Quai d'Orsay'ın iç karartan salonlarına birlikte kapandığı bakanların çoğundan daha çık seçik biliyordu. Ama ne var ki, diplomaside de, şiirde olduğu kadar müşkülpesentti... Karşıdaki küçük kahvelere, gevezelik etmek için birkaç kere uğrasaydı, yakından her tanıyanın onayladığı yürekliliği, ülkücülüğü ve atılganlığıyla, Halkın varlığını anlamak fırsatını bulurdu.

Egemenlik halkındı. Fakat, bakanlarının izledikleri gerçek amaçları ve tasarılarının ayrıntılarını bilmeden, onlara güveniyordu. Quai d'Orsay'den dış ülkelerdeki görevlilere gönderilen notların, elçiliklerce hükümete verilen raporların neler içerdiğinden de habersizdi. Ulusun başındaki kişilerin, İtalyanlarla ya da Almanlarla yaptıkları ve halkın kötülüğüne işliyen gizli toplantılarda da bulunamıyordu. Kısacası, «Basın haberleri» dışında, kendi yaşamını ilgilendiren şeyleri öğrenemiyordu.

Gerçi, Fransız yöneticileri, totaliter ülkelerdeki görevdeşleri gibi, basını özel bir yasayla köleleştirip, bağımsız yayıncıları hapislerde çürütmek yoluna gitmemişler, hatta, onu, Kamuoyu'na sıkı sıkıya bağlı bir öge olarak göstermekte yarar bulmuşlardı. Örneğin, Fransız yöneticileri bazı şartlaşmaların yapılacağı uluslararası bir toplantıya mı gidiyorlar... Trenlerinde, dikkatle seçilmiş ve hepsinin oy birliğine vardığı bir takım «özel mühabirler»i yanlarına alırlar. Bu kamuoyu yapımcıları, hükümetlerine gördükleri hizmetlere, bir de, bilgisizliklerini eklerlerdi. Uluslar Birliği paktını savunacak bir delegeyi «izlemek»le görevli bir gazete yazarı, bu delegeye yalnız canla başla bağlı olmakla kalmaz, bir de ken-

lu sayardı. Ertesi gün, Fransa halkı, hükümetinin Cenevredeki, Romadaki ya da Londradaki büyük başarısını (!) öğreniverirdi. O zaman da, öbür savaşı yapmış ve yenisini yapmaya çağırılan Fransız yurttaşı, şeflerinin ağız kapallığına, duraksamalarına, Mussolininin onca sevdiği «Latin Bacısı»nın onurunu kıracak çıkışlarına ve Hitlerin -korkusunu yenemediğinden olacak- bağır bağır bağırmasına rağmen ülkesini yeterince güçlü sayardı kendi kendine. Gene de, herşeyin kendine danışılarak yapıldığını sanırdı. Sabahtan akşama dek çalışıp, kıt kanaat geçirirken, çocuklarını namuslu kişiler olarak yetiştirmeye çalışırken, töre yasalarını ve ileri görüşlülüğü sayarak yaşarken, bir soytarılar ve düzenbazlar

topluluğunun güvenini ve iyi niyetini sömürdüğü aklına bile gelmezdi.

Yalnız Fransız yöneticileri değildi, Basın'ı kendi adına kullanan, Otoritelerden daha çok kendini perde arkasında saklamayı becerebilen, kimi birbirini bütünüyen, karışan, kimi karşı çıkan, bazıları belirgin, bazıları gizli, ayırdeilmesi güç birçok kişilerle siyasal, ekonomik ya da yabancı hükümetlere hizmet eden bir takım toplulukların etkilerini sezinleme de güç değildi. Etiketler malları belirleliyordu artık. Kanıtlar sloganların çığında boğulmuşlardı. Ve düşük sayıda basılan, biçimi belirli birkaç bağımsız güncenin bu kargaşayı düzene sokabilecek güçleri yoktu. Bu durum karşısında, Kamuoyunun resmi sözcüleri olan Meclisler ne yapabilirlerdi? Milletvekili için söylenecek söz, seçmen için söylenecekten daha başka değildi. O da bağımsızdı gerçi. Fakat onun da, ulus önünde olduğu kadar millet meclisinde de iktidarda bulunan, bütün istihbaratın kendisine bırakıldığı tekelin, özel yabancı çıkarıcılarca etki altına alınıp bozulabileceğini düşünmesi olanak dışıydı.

Böylece, basılmış yazıların sürekli çığına tutulmuş, sabah kahvaltısında sürüyle günceyi okuyan, birçokları da öğleyn masasının bir köşesinde duran, öğleden sonra bütün özel yayınları satın alan, otobüslerde gazete yapraklarını siper eden, kâğıtlara gömülüp uyuyakalan, sürekli bir merakı niçini kemirdiği bu haber delisi bilinçli seçmen ya da namuslu, seçilmiş kişi, bu Fransız yurttaşı, aslında, olayları, olayların akışını ancak arasıra öğrenebiliyordu. Ona gelene kadar, haberlerin nice süzgeçlerden geçtiğini, ne dolaplar çevrildiğini hiç bilmiyordu. Kendini bekliyen gerçek tehlikelerden habersizliği, kafasında karmaşıklık, ayıramamanın ve kuşkuculuğun yarattığı bir ruh durumu, ancak düşmanlarının yararlanabileceği bir ortam yaratıyordu.

Bununla birlikte, Ulusun 1933 le 1939 yılı arasında yaşadığı bu çelişik yaşamı birdenbire dağıttığı, kamu oyunun, diplomasinin ve propaganda inceliklerinin üstüne çıkar görüldüğü önemli bir an yaşadı. Bu, ülke içinde yürüttüğü başarısını, dünya önünde, yiğit davranışlarla bütünlemeğe, gerçekten, ne zamanı, ne de yolu olan sokaktaki adam için, gümbürtülü bir zafer anıydı. Bu, daha sonraları binbir üzüntüyle anılan, Fransanın baş kaldırması yönünden, Louis Barthou'nunkinden sonra tek umut pırlantısı, «Halk Cephesi» denemesiydi.

Bay Laval'in siyasası uygun düşmüştü bunun için. Kamu oyuyla hükümet siyasası arasındaki uçurum son kerteye varmış, bu, halk yığınları üstünde sert bir tepki yaratmıştı. Ayaklanma duygusuyla ansızın çoşmuş, yurtsever ve antifaşist bir Fransa, korkunç bir biçimde, gericilerin ve bozguncuların karşısına dikilmişti. Tabandan gelen gümbürtülü bir dalga ülkeye güçle yayılmış, Bay Laval'in düşüşünden sonra gelen seçimler sırasında, Radikaller, burjuvalar ve küçük mülkiyet sahipleri yalnız toplumcularla (sosyalistlerle) değil komünistlerle de işbirliği gerekliliğini duymuşlardı. Üç renkli bayrağın altında toplanan komünistler de, Marseillase'ı çağırıp, Jean d'Arc'in önünde eğilirken güçlü bir görünüme bürünüyorlardı. Bir anda, hükümet ve diploması kurnazlıkları, basın ve

ALTMİŞDOKUZ

propaganda oyunları silinip süpürülmüştü. Fransız Halkı, bir zafer uyanışı içinde, gözlerini ovalamış, dışındaki dünyayı görmüş, sonunda, ulusal istemi (iradeyi) dile getirecek gerçek bir Halk Hükümetini dilemişti.

Habeşistan göklerinde halka ölüm saçan faşist baskınına duyulan tepkinin su yüzüne çıkardığı bir bilinç çatışkısından doğan Halk Cephesi, içten çok dış sorunlar açısından devrimci, herşeyden önce ulusal bir davranıştı. Onda, Büyük Devrimin Jacobin'lerinin bir dirilişi görülüyorsa nedensiz değildir. Ücretli izin, haftada kırk iş saati ve diğer köklü değişimler, yığınların tozu dumana katan iktidar fethinin belirleyici özellikleri değildi. Halk Cephesinin birçok öncüsüne göre, antifaşist ve toplumcu (sosyalist) etken, ulusal gücü eyleme sokmak için işe yarıyabilirdi. Fransızların bir çoğu, bunca sonuçsuz kalan deneme sonunda, inancını ülkesinin demokratik ilkesinde göremedikçe, cumhuriyetçi geleneklerinin kaynağından güç almadıkça, atalar kalıtını totaliter güçler karşısında savunamayacağını anlamıştı. Baş kaldıran Halkın İspanya Sorununa elkoyuşundaki - daha sonraları, Halk Cephesinin önce İspanyada sonrada Fransada İç savaş çıkarmayı ve böylece dış barışı, parti ve sınıf çıkarları için öz vermeyi (feda etmeyi) düşündüğü yolunda suçlanmasına sebep olan - tutkusu kadar olağan bir şey yoktu, öyleyse. Gerçek şu; Fransada halk yığınları «Uçaklar İspanyaya!» diye bağırırken, bu ülkeyi parçalayan iç savaştan çok, Hitler ve Mussolini'nin uzun süreden beri Fransada yaptıkları ve şimdi de bu dost - komşu kuşatan uluslararası savaşı düşünüyorlardı. Şaşmaz bir bilinçle, iki özgürlüğün, iç ve dış özgürlüğün bütünüyle birbirine bağlı olduğu gerçeğini anlıyarak, Fransa Halkı, Nazi Almanyasıyla Faşist İtalyanın Uluslararası cephenin büyük kesimlerini ele geçirmelerini ve demokratik Fransanın hiçe sayılmasını bir türlü sindiremiyor. Denilebilir ki, böyle bir Fransanın tek başına varlığı savaşı durdurup barışı kurtarabilir ve eğer diktatörler işi sonuna kadar götürmeyi denerlerse, Fransanın zaferini sağlayabilirdi. Halk Cephesi, ona doğru bir açıdan bakan yargıçların gözünde ne bir iç savaş ne de bir dış savaşı; FRANSANIN ÜLKÜSEL SİLAHLANMASIYDI, YENİBAŞTAN.

Çok şeylere gebe yeni bir çağın mustusuydu bu.. Üçüncü Reich'in başlangıcından bu yana, ilk kez, bağımsız bir halk, nazi ve faşist dogmalara karşı, açıkça ve yüreklilikle, kendi demokratik ilkeleriyle çıkmaya karar vermişti. İlk kez, diktatörlüklerin ve onların yozlaştırılmış tutsak örgütlerinin tehdidi altındaki bir ülkede, kendi şeflerinin çevresinde, fakat öz zekâlarının ve öz duyarlıklarının buyruğunda örgütleniyorlardı. Neler düşünülebilirdi bundan böyle.. Maginot Hattı efsanesi kökünden yıkılabilir, yalancı propagandanın etkisi sifıra indirilebilir ve Fransa, halen çok büyük olan maddi gücünü, manevi gücüyle bir kat daha arttırarak, demokrasilerin başına geçebilir, Avrupayı zırhla kuşatabilirdi..

Bu çoşturucu görünüm çabuk silindi! Fransada yığınların uyanışıyla, diktatörlükler için doğan tehlike, onları, hızlı ve yeraltından, bir karşı eyleme zorladı. Üstlerine ağdığını duydukları tehdit karşısında, gerici fransız seçkinleri, bütün içgüçlerini ve yardım kaynaklarını, olanca büyüklüğüyle, harekete geçirdiler. Öte yandan, bir ülkünün en güçlü deyimi diyebileceğimiz Halk Cephesi, siyasal bir savaş örgütü olarak ele alınca, güçsüz ve tutarsızdı. Komünistler, kuşkuyla karşılanabilecek bazı işler çeviriyorlar, Radikallerden çoğu, bu büyük harekette, gerçek bir yönetim olanağı yerine, seçim propagandalarına yarıyacak aracı bir yol görüyorlardı. Toplumcuların (sosyalistlerin) oylarının umulmadık çoğunluğuyla başkanlıktan düşen Savunma Bakanı Bay Edouard Daladier, iktidarı yeniden kazanmak ve saklamak amacıyla davranıyor, işlerini ona göre çe-

YETMİŞ

viriyor ve hatta, kendi tutkusunu gerçekleştirmek için, en zorlu Halk Cephesi düşmanlarının yardımlarını bile geri çeviremiyordu.

Böylece, Lavalin ve diğer gözden düşmüş siyasacıların canlandırmak çabasından bir türlü vaz geçemedikleri bir koolisyon, karanlık ve karşı anlamlılık üstüne oturtulmuş oldu. Bir Jacobin'ler Fransasının bütün iç ve dış düşmanları, Halk Hareketinde birleşmiş yığınları bölerek, şeflerin cesaretini kırıp, elini kolunu bağlayarak, bütün gizli işbirliği yollarına başvurarak, en perde arkası suç ortaklarıyla, kışkırtıcı komünistlerle, grev ve kargaşalık çıkarıcılarıyla, şu ya da bu nedenden ötürü, demokrasiye delice sarılmış bir Fransanın birlik ve gücünden korkan herkesle, bağdaşarak işe koyuldular. Halk Cephesini, ulusal bir devrim olarak erdemlerinden yalıtıp, ona, yalnızca, toplumsal bir devrim görünüşü vermeyi becerdiler. İşçilerin, köylülerin, burjuvaların, bunca ayırıcı çabaya karşı yeterince silâhlanamamış koalisyonu, böyle bir baskına karşı, varlığını sapasağlam bir biçimde ayakta tutamadı.

Ya şefler?... Doğrusunu söylemek gerekirse, içlerinde, gerçekten üstün niteliklerle bezenmiş tek bir kişi vardı. Ama, o da, Hitler, Mussolini ve onların Fransadaki partizanları gibi, böylesine zorlu, zorba hasımlarla karşı karşıya döğüşmek için gerekli güçlerden yoksundu.

Ben, savaş öncesi tarihinde, en önde yer verdiğim, kendine özgü bir tören sırasında, bu trajidinin tanığı oldum. Paristé, Véledroma d'hiver'de otuzbinden fazla, Parisli işçi toplanmıştı. Léon Blum, seçim çatışmasının büyük galibi, geniş basamakları kaynaşan halka inen büyük bir setin üstünde gözüktü. Bayraklar hükümet başkanın önünde eğiliyordu. Bütün eller ona uzanmıştı. Gürültülü marşlar, başlardan daha yukarıda kıvıldamadan duran kürsüye doğru yükseliyordu. Elektrikten güneşler, sonsuza uzanır gibi görünen meydana yarı karanlıkta bırakarak onun yüzünü aydınlatıyordu. «Yaşasın Blum! Yaşasın Blum!» Bütün halkın kendine taptığı şef, dünyanın bu güne kadar beklediği antihitlerist değilmiydi o? Koca kürsünün üstünde tek başınaydı. Tek başına, heyecanlı, aşağı yukarı yilgın, önüne durulmaz bir telaşa kapılmış gibiydi. Birden her şeyi, her yeri, şefliği, söylevciliği, kürsünün ardını süsliyen Jean Jaurés'in kocaman portresine bırakarak kendini bir yana atıverdi. Berlin ve Roma Führerleri gibi, sıcak dalgalar halinde kendine gelen alkış tufanı içinde coşup, kendinden geçmiyordu o. Şimdi portresi kürsünün ardında yükselen, geçen savaşın arefesinde öldürülmüş insana yöneltiyordu bu coşkuyu. Açık yüreklilikle, alçak gönüllülükle. Sesi kısılmış olarak haykırıyordu: «Ah şimdi o burda, benim yerimde olsaydı!» Bu incelik dolu sözlerle yürekleri kazanırken şef, aynı zamanda, boy ölçüşmek zorunda bulunduğu devler karşısında güçsüzlüğünü de açıkça itiraf etmiş oluyordu yığınlara. Hitler kendinden önce gelenlerin, Bismarcklara, Hindenburglara varıncıya kadar, anılarını silmekte bir an bile duraksamamıştı. İktidarı ele geçirdiği gün Büyük Frédéric'in gömütünü (mezarını) ziyaret etmişse, bir alçak gönüllülük örneği vermek için değildi bu. Bir Nazi savaçısı saydığı bu insanın yarım kalmış yapıtını tamamlamanın en önde gelen amacı olduğunu bütün dünyaya duyurmak içindi. Léon Blum'un inceliği ve zekası, dev barbarlar karşısına ince düşünüşlü ve ince zevkli bir insanı çıkarmağa cesaret edışı yönünden, Fransa'yı yüceltebilirdi belki.. Fakat 1933 den bu yana çok değişen dünya, bu gibi niteliklerin, ölüm kalım savaşını yapmakta olan bir ülke için uygun düşeceği, bir dünya olmaktan çıkmıştı çoktan.

Ve hele, Léon Blum'un toplumcu (sosyalist) olması yanısıra, bir de yahudi olması, işin kötü yanı, hattâ en kötü yanı değilmiydi? Çirkin Berlin sloganlarının, diktatörlüklere karşı, partizan bir siyaset güttüğünü ve «Yahudi savaşı»nın

övgüsünü yaptığını dört bir yana duyurması sonucu, Leon Blum, Fransız savaşçılığını dizginlemek, Marksizm, düşmanı ya da Yahudi düşmanı olsun olmasın, benzeri koşullarla ve halka dayanarak iktidara gelmiş bütün Faşizmlere karşı daha uzlaştırıcı, daha çekingen davranmak zorunda kalmıştı. Meclislerde ve Quai d'Ors-ay'de uyuşup kalmış kişilere dokunamadı. Dışişlerinin kasalarını, şüphesiz namuslu bir insan, zeki bir siyasetçi fakat diplomasi şefliğinin henüz çiraklık döneminde olan ve ülkenin dışişlerinin yönetimine, hiç bir yaratıcı yasantıyı getirebilecek, gözüpek bir çıkışı yapabilecek gücü bulunmayan Yvon Delbos'a bıraktı.

Fransız halkının, toplumcu (sosyalist) bir yöneticinin yönetimi altında, ulusal ülküsünü biçimlemekte, diğerlerinde olduğundan daha çok şansı yoktu. Bir an Mesih'in onu kurtuluşa çıkaracağını sanmıştı. Oysa bu bir Musaydı. Uzaklarda, Tanrının adadığı toprakları gösteriyordu yalnızca. Ve yolculuk çöller arasında sürüp gidiyordu.

Halk Cephesi yıkılıp gittiğinde, ne Fransada, nede dünyada hiç bir değişiklik olmadı. Oylar, çoktanberiki akışlarında, kendi yollarını sürdürdüler. Zorunlu ödentilerin (tazminatların) kötülüğünü kabul eden işte bu, hükümet başkanı Blum'dü. Laval ve Flandin siyasasının kaçınılmaz kıldığı Avusturyanın Reich'a bağlanması, Chautemps'in düşüsü ve ikinci Blum kabinesinin kuruluşuyla aynı sıraya rastlar. İspanya işine karışmama siyasası işte bu Halk Cephesi yönetimi altında kutlanarak tanımsanmış ve yürütülmüş. Ve Léon Blum'un kendisi uzlaştırıcı ve güya gerçekçi davranışıyla, Nazi Reich'la demokratik Fransanın iyi bağıntılar kurmasını, bu akıl ve olanak dışı şeyi denedi. Halk Cephesinin, zaten öncenin bu yoldaki ağır kalıtlarıyla (miraslarıyla) bunalmış Fransız halkına en sert darbesi, ulusal bir çıkışın bütün yolları tükünarak, Faşist eğilimli propagandacılara, hükümet meclislerinde en zararlı düşünce ve yöntemleri geçer duruma getirmenin, kafaları ve bilinçleri daima daha çok uyuşturmanın, ülkenin Münich'e, Münich'ten de savaşa kadar kaydığı bir ortamda, şaşkınlık ve bozgun havasını yaratmanın, en güzel araçlarını vermesiydi.

Halk ayaklanması çökmüştü. Ama hepten yararsız mıydı bu direniş.. Doğrusu, ben öyle düşünmüyorum. Halkın büyük fırtınasının ulus üstüne saçtığı ışınlar, bize, ortacı bir diplomasinin yıkıntılı yapıtına rağmen, bencil seçkinlerin düşünce darlığına rağmen, bozulmadan kalan bir Fransanın ülküsel gücünü tanıma olanağını verdi. Ne varki, ulusu bu güçle yönetmesi, ona, yasak edilmişti. Körlükleri ya da çıkarları yüzünden Hitlerin açtığı savaşı görmemezlikten gelerek kişiler, hem de her zamankinden daha çok, ulusun alınyazısını ellerinde tutuyorlardı. Yalnız savaştan kaçınmanın yarattığı hoşnutluk ünlemelerine kulak verip, Fransa halkını anlamsız aşağısamarlarla cezalandırmak eğlenceli geliyordu onlara. Evet, Paris barlarında, Çekoslavakları alaya alan bazı pısrıklı güldürebiliyorlardı. Eğer gözümüzü açmazsak «Dantzig için ölmek gerekeceğini» güncelerde duyurarak, bazı salakları ürpertebiliyorlardı da. Ama, büyük ayaklanmayı yakından tanımış gözlemciler için, ulusun şaşırıldığını, yüreklilikten yoksun olduğunu ve barbarlara yakınlık duyduğunu sanmak olanak dışıydı.

Münich'ten sonraki Cenevre toplantısının kargaşalı ortamında, başta çekoslovakyalılar olmak üzere, Fransanın birçok dostlarının, asker olsun, devlet adamı olsun ya da sıradan yurttaş olsun, fransızları, pısrıklık içinde yüzen bütün Fransızların suçladıklarını, kırınglıktan, gelecek savaşta, Fransız «düzenbazlarına» karşı, Almanlarla birlik olup yürüyeceklerini, bağıra bağıra söylediklerini işittim! Ama, aynı zamanda, Chamberlain ve Daladier'nin ultümatomu önünde Bénés'in boyun eğmesinden acı duyan Fransızların gözyaşı döktüklerini de gör-

YETMİŞİKİ

düm. «Başka türlü olamaz mıydı?» diyorlardı, «Keşke, Fransa halkı başkaldırıp hükümeti devirebilseydi.» Ve o sıralar Fransanın suçunu hiç bir şekilde bağışlamayan yabancılara söylediğim sözleri burda da yinelemek (tekrar etmek) isterim; «Daha yeni, ülkeyi bir baştan öbür başa dolaştım. Uğradığım bir kasabada, isterse en küçüğü olsun, oturanların adlarını ikişer kez okudum; birini dükkânların camlarında, öbürünü de savaşta ölenler için dikilen anıtlarda... Yemek yediğim lokantacının, benzin aldığı garajcının, hâlâ bu kasabada yaşayan her insanın soyadı vardı, anıtın yazılarında. Bu insanların tehlikeden kaçacağı, salt ölülerinin sayısını arttırmamak için, anlık çözümlere boyun eğeceği nasıl umulur... Onlar bu siyaseti sevmiyorlar. Utanç duyuyorlar. Göreve çağrılar, hemen koşacakları bir yana, bu onların acılarını da dindirecektir.»

Hükümeti gibi, Fransa da savaşı istemiyordu. Fakat bu, savaşı durmadan yadsıya yadsıya, daha kaçınılmaz ve ülke için daha tehlikeli duruma sokan bir diplomaside, ne payı, ne de sorumluluğu vardı. Fransa, 1939 ilkbaharındaki ve yazındaki, Münich anlaşmasından sonra gelen olayları bunaltıyla izliyordu. Fakat, karmaşık, ne olduğu belli olmıyan bir bunaltıydı bu.. En doğrusunu söylemek gerekirse; Fransız halkı, yeni bir Münich'e kandırılmıştı ve bu aldandı ona, savaşın vereceğinden daha da büyük bir acı vermişti.

— SAVAŞ OLMİYACAK! diyordu, bürolarında, atölyelerinde, tarlalarında adamlar ve acı acı baş sallıyorlardı. Savaşa dış biliyorlardı, ama, boyun eğmek düşüncesi, acıdan tırnaklarını kemiriyordu onlara. Kadınlar kocalarına bakıyorlardı;

— SAVAŞ OLMİYACAK! diyorlardı. Ama hiçbir sevinç vermiyordu bu onlara.

İçi tertemiz kalmış bir halk, namuslu, zeki yürekli bir halk, kendi dışında, kendi adına olacakları bekliyordu.. SAVAŞTAN KORKMUYORDU; BARIŞTAN KORKUYORDU.

(Devam edecek)

D U Y U R U

TÜSTAV

1 Ağustos 1964 de 28. Sayısı çıkan ATAÇ dergisinin 29, 30

sayıları bir arada EKİM başında yayımlanacaktır.

ATAÇ KİTABEVİ

YETMİŞÜÇ

GÖSTERİ YÜRÜYÜŞLERİ

Kamuoyunda, Kıbrıs konusunda Amerika'nın Enosis'i destekler tutumunda ısrar etmesinin tepkileri devam ederken Hürriyet gazetesinin «Amerikan casusluk teşkilâtı olan C. I. A. ya mensup General Porter'in, Türkiye'de İnönü'nün yerine Başbakan arama gayretlerinin fiyasko ile sonuçlandığını» büyük puntolarla açıklaması halkoyunda şaşkınlık ve tepkiyle karşılandı.

Akis dergisi, Kıbrıs başlığı altında «Go Home.» sözcüklerini yerleştirdiği 28 Ağustos tarihli sayısında şöyle diyordu:

«C. I. A. nın adamları Kıbrıs konusunda İnönü'nün redde mecbur kaldığı teklifleri kabul edebilecek bir kimsenin Türkiye'de kabul edebilecek bir kimsenin Başbakan olamayacağı neticesine varmakta hiçbir güçlük çekmediler.»

Ne var ki Amerikan Casusluk teşkilâtı, İnönü'nün yerine bu teşkilât tarafından başbakan aranması gibi sözlerin kamuoyunca bilinmesinin yarattığı öfke, Bağımsız Türkiye'nin zinde kuvvetlerini 28 Ağustos günü Ankara Zafer meydanında birleştirmeye yeter bir nedenden oldu.

İçişleri bakanının mitinglere izin alınmadan başlanmasının doğuracağı sonuçları belirtmesine rağmen saat 17 de başlayan gösteri yürüyüşü kısa zamanda büyük kalabalıklar halini aldı. Arasında Kara, Hava, Deniz subaylarının da bulunduğu büyük kitle Amerikan Haberler Bürosu ve Büyük elçiliği önünde «Kahrolsun Amerika..» diye bağırarak Bağımsız Türk halkının öfkesini dünya önünde ifade ettiler.

İstanbul mitingi

29 Ağustos günü, Türkiye Milli Talebe Federasyonunun saat 13.30 da İstanbul Üniversite önünde hazırladığı

izinli toplantı, Yirmi bine yakın genç adamın Çarşıkapı-Ankara caddesi - Sırkeci - Köprü yolu ile Taksim meydanına yürüyüşü ile devam etti.

«Türk Milletinin dünya barışı adına bugüne kadar büyük fedakârlıklar göstererek görevini yerine getirdiğini» belirten gençler Kıbrıs davası karşısında Amerikan'ın tutumunu şöyle tanımlıyorlardı :

Birgün önce yayımladıkları bildiri-
de :

Esefle kaydederiz ki, insan hak ve hürriyetlerinin savunucusu olduğunu iddia eden ve hür dünyanın liderliğini yapma sevdasında olan Amerika başta olmak üzere, Kıbrıs buhranı ile ilgili olan İngiliz ve Yunan politikası, medeniyeti ve beynelmilel akitlere sadakat prensibini batı dünyası için zül teşkil edecek şekilde mahkûm etmiştir.

Hukuk ilkelerine ve insan haklarına dayanmayan ve bir milleti diğer milletin esaretine terk eden garip diplomatik formüllerin batı ittifakının eseri olmaması gerekir ve bunlar ancak, dünyayı dolarla idare edeceğini zannedenlerin imzasını taşır.

Bundan böyle nereden gelirse gelsin oyalama taktiklerine asla değer verilmemelidir ve Cenevre Konferansından olumlu bir sonuç ümit edilmemelidir.

Bütün Türk Gençliği, Hükûmetinden, şimdiye kadar yapılan fedakârlıkların tam bir karşılığını almasını ve bu yolda hiçbir teferruatı hesaba katmamasını beklemektedir.

Bu konuda gençlik, dünya barışı için kabullendiğimiz ve eşit şartlar altındaki taksimi gerçekleştirmekten başka bir hal şeklini kesinlikle reddeder.

29 Ağustos İstanbul mitinginde :
«Defol Amerikalı, Defol Yunan.» «Yerimiz Ne Amerika'nın, ne Rusya'nın Yanı-

dir. Mustafa Kemal'in Yoludur.» «Pali-karya Bugün 29 Ağustos.» «Emperya-lizm Soysuzları evinize dönün.» «Ameri-ka'ya çatmak, Rusya'ya avans vermek değildir.» sözlerini taşıyan pankartlar-la fikir düzeyinde bir gösteri yürüyüşü yapan gençlik, Barbaros anıtı önünde Kıbrıs antlarını tekrar ederek dağıldı.

Ne var ki bu mitingün düzen niteli-ğini korumasına karşın 30 Ağustos ta-rihli gazeteler İzmir Fuarında sorumsuz kişilerin önyak olduğu tahrip olayını yazıyor ve Amerikan, Rus, Mısır pavyon larının yıkılmasına engel olunamadığını belirtiyorlardı. Aynı gün Türkiye radyo-larında, Başbakan İsmet İnönü gösteri-lerin yasalara aykırı olarak başladığını ifade ederek şunları söylüyordu :

«Türkiye hür bir memleketdir. Ana-yasaya göre toplanma hürriyeticemiyeti-mizin hakkıdır. Fakat Anayasa bu hür-riyetin kanun hükümleri dairesinde kul-lanılmasını ister. Takdir buyurursunuz ki vatandaşlar tarafından milli dâva-lar ve herhangi bir mesele hakkında ar-zularını söylemek için kanun ve usule tabi olmaksızın hareketler ve gösteri-ler yapılmaya başlanırsa az zamanda cemiyette intizamdan, emniyetten eser kalmaz; böyle bir hâl medenî bir cemi-yette her türlü zararları ve tehlikeleri herhalde meydana getirir. Vatandaşla-rımın içinde pek çoğu masum insanlar temiz duygular ve heyecanlarla hareket etmektedirler, bunların dikkatlerini ka-nun dışı toplantıların bütün mahzurla-rına celbetmek isterim.»

Son günlerin gazetelerinde Gazian-tep polis teşkilâtının, merkezi İtalya'da

MAFİA İLE İŞBİRLİĞİ...

olan ünlü Mafia çetesiyle işbirliği yap-makta olan bir silâh, mermi, uyuşturucu madde ve kahve kaçakçılığı şebekesini ortaya çıkardığı yazılmaktadır. Haberin ilgi çeken yanı, çete mensupları ara-sında, adları açıklanmayan bazı tanın-mış kişilerin, senatör ve milletvekilleri-nin de bulunduğunun bildirilmesidir.

Yine bu soruşturmada şebekenin e-lebaşlarının, eski C. H. P. il yönetim ku-rulu üyesi Faruk Çil ile kardeşleri Hü-seyin ve Şevket oldukları tesbit edilmiş-tir. Her üç sanık da yakalanarak ilk sorgularından sonra tutuklanmıştır. Öte vandan bu olayla ilgili olarak Gazian-tep'in tanınmış ailelerinden olan Çil'le-rin sahibi buldukları Çil-Dolmuş Kol-lektif Şirketi'nin tüm belge ve ambar-larına da elkonmuştur. Ayrıca şebeke-nin ileri gelenlerinden oldukları anlaşı-lan Ahmet Erol ile Ahmet Erbağcı'nın da polisçe nezarete alındıkları bildiril-mektedir.

Halen Gaziantep milletvekilleriyle senatörlerinden bazılarının çok yakın arkadaşı olan Faruk Çil'in kardeşleriyle birlikte tutuklanması, şehrin siyasi çevrelerinde bir şok tesiri yarattı denil-mektedir. Olaya elkoyarak kavuşturmayı yapan ve Çil'lerin tutuklanmasını sağla-yan savcıya halk, «En cesaretli savcı» adını takmıştır. Bu savcının adı, adliye makamlarınca açıklanmamakta, gizli tu-lmaktadır. Polis yetkilileri şehrin bir-çok tanınmış ailesinin adlarının da ka-çakçılık olayına karışacağını açıklamış-lardır.

DIŞ GÖZLEMLER

Doğan ÖZGÜDEN

ECCLESİAM SUAM

Papa Paul'un ilk «encyclical»i 10 Ağustos'ta yayınlanarak gayeleri açıklandı. Yeni papa, kilisenin iç düzeninin yenilenmesi yönünden eski papa John'un *aggiornamento* (çalışma programı) ndaki esasları benimsediğini belirtmektedir. Özetle, Papa Paul de, selefi gibi, ruhanî liderliği korumakta kararlı olmakla beraber, bütün hıristiyan kiliselerinin birleştirilmesi için her gayreti sarfedecektir.

Kilise dışı konularda ise Papa Paul, uluslararası anlaşmazlıklarda arabuluculuk yapmak ve Katalik Kilisesi'nin komünizme karşı tutumunu değiştirmek kararındadır.

Vatikan, evvelce de çeşitli uluslararası anlaşmazlıklarda zaman zaman arabulucuk yapmıştır. Örneğin, Birinci Dünya Savaşı'ndan önce Güney Amerika ülkeleri arasındaki sınır anlaşmazlıklarında, 1885'te İspanya ile Almanya'nın Caroline Adaları üzerindeki çatışmasında, Papa, tarafları uzlaştırmıştır. 1898'de Küba için İspanya ile Amerika arasında savaşı önlemek üzere Papa'nın giriştiği uzlaştırma teşebbüsü ise başarısızlığa uğramıştır. Bir kaç yıl önce de, Afrika'daki bazı sınır anlaşmazlıklarında Papalık, İngiltere ile Portekiz arasında arabuluculuk yapmıştır.

İtalya ile Vatikan arasındaki Lateran Anlaşması'nın 24 üncü maddesi, Vatikan Devleti'nin sürekli tarafsızlığını ve dokunulmazlığını kabul etmekte, Papalık makamının uluslararası anlaşmazlıklarda taraf olmaması şart koşulmaktadır. Fakat burada önemli bir istisna mevcuttur. Bir anlaşmazlıkta taraflar oybirliğiyle Vatikan'ın aracılığına başvururlarsa, Papa, arabuluculuk yapmak hakkına sahip olacaktır. İşte Papa Paul, bu hükmün, kâğıt üzerinde kalmayıp

etkili şekilde uygulanması için harekete geçmekte kararlı görünmektedir.

«Komünizm» konusunda Papa Paul de, selefi ile aynı görüştedir. Bilindiği gibi Papa John'un *encyclical*'i *Pacem in Terris*'te komünizmin teori olarak aynı kalabileceğini, fakat uygulama alanında değişebileceğini, hattâ değişimlere uğramış olduğunu ileri sürmüştür. Papa Paul, «*Ecclesiam Suam*» adıyla anılan *encyclical*'inde ayrıca, komünistlerin, bugün Vatikan'ı müteessir eden tutumlarından vaz geçerek Papalık makamı ile olumlu görüşmelere girişecekleri umudunu da belirtmiştir. Bu kısım, Pius XII'nin komünizme karşı sert tutumuna bir dönüş olarak yorumlanmışsa da, *encyclical*'in tamamı okununca, komünizm konusunda polemikten kaçan, bilâkis babaca bir sıcaklık taşıyan ifade belirgin olarak göze çarpmaktadır.

Papa John'un komünizm konusunda çizdiği bu çizgi üzerinde Papa Paul'un henüz bir eylemi görülmemiştir. Oysaki, *Pacem in Terris*'in öngördüğü gibi, Papalık ile komünist dünyası arasında bir modus vivendi sağlanması beklenmektedir. Bazı çevreler, özellikle Macaristan ve Çekoslovakya'da katolik kilisesi ile devlet arasında anlaşmalar imzalanmasından sonra Papa'nın komünistlere karşı fazla yumuşak davranma ithamlarından çekindiğini, bu itibarla ağır davrandığını ileri sürmektedirler. Ayrıca, geçen yıl İtalyan Komünist Partisi'nin genel seçimlerde büyük ilerleme kaydetmesi de, Papalığın komünizm karşısındaki tutumunun yumuşamasının nucun da Papalığı ihtiyatlı davranmanın da Papalığı ihtiyatlı davranmaya zorladığı söylenmektedir.

Bununla beraber, Papalığın, komünizme karşı tutumunun değiştiği ve komünist dünyası ile iyi ilişkiler kurulması için açık kapı bıraktığı göz önünde tutularak, hiç değilse gelecek yıl Papa Paul'un Moskova ile direkt temasa geçmesi beklenmektedir. Böyle bir temas, dünyada barışın sağlanması yönünden ileri bir adım olacaktır.

YETMİŞALTI

TOGLIATTI ÖLDÜ

Batı dünyasındaki en büyük Komünist Partisi'nin lideri Palmiro Togliatti geçen ay Sovyetler Birliği'nde öldü. Cenazesi İtalya'ya götürülerek, başta Sovyet Komünist Partisi Merkez Komitesi Sekreteri Leonid Brejnef olmak üzere bir çok komünist liderin katıldığı bir törenle toprağa verildi.

Togliatti, daha geçen yıl öldürücü hastalığının ilk belirtilerini hissetmiş ve parti içindeki yetkilerinden biri kısmını yakın çalışma arkadaşlarından Luigi Longo, Giancarlo Payetta, Pietro Ingrao ve Giorgio Amendola'ya devretmişti.

Togliatti, batı dünyasındaki bir çok komünist liderin düştüğü hatalara düşmemek ve kurtuluşun beri partisini her bakımdan daimi bir gelişme temposu içinde tutmakla siyasî hayatını başarı ile sona erdirmiştir.

New Statesman Dergisi'nde K. S. Karol, geçen yıl Togliatti ile yaptığı bir görüşmede, bu başarının nedenlerini şöyle tesbit etmiştir :

«Togliatti, açık fikirli ve saplantılardan uzak bir insan olarak üzerimde olağanüstü bir etki yarattı. Ona göre İtalya'da silâhlı bir ihtilâl gereksizdir, romantik bir davranıştır. Ülkenin gelişmesiyle oranlı olarak sosyalist düşünceler de yayılmakta, taraftar kazanmaktadır.

Egemen sınıflar bir gün iyice azınlıkta kalarak teslim olacaklardır; imtiyazlarını korumak için zora baş vurdukları takdirde, bütün halkı karşılarında bulacaklar ve kendi hukuk düzenleri önünde mahkûm edileceklerdir. Bu «erosion - aşındırma» taktiği, zaman ve sabır istemektedir. Togliatti bu sabıra sahip adamdı ve «Zafer bizim için muhakkaktır, fakat henüz değil...» diyordu.

Togliatti, genç kuşakların partinin

durumunu tam anlamıyla değerlendirebilmesi için, Sovyet ve Çin Komünist Partileri de dahil olmak üzere, hiçbir partinin cüret edemediği şeyi yapmış ve Moskova'dan Komintern'in arşivlerini temin ederek İtalyan Komünist Partisi ile ilgili dokümanları bütün parti üyelerine yaymıştır.

Onun metodu, parti içinde çeşitli görüşlerin açıkça tartışılmasını teşvik etmek ve bu farklı görüşleri telif ederek partinin yararlanmasını sağlamaktır.

Komünist dünyasının birliğini korumak endişesi Sovyet - Çin ayrılığında da kendisini göstermiştir. Çinlilerin çok sert hücumlarına uğramasına ve Mao Çe Tung'un görüşlerine pek iltifat etmemesine rağmen Togliatti, Sovyetler Birliği'ni, böyle bir çatlamanın büyümesine sebep olacak davranışlarda bulunmuşu için şiddetle tenkid etmiştir.»

Togliatti'nin ölümünden sonra İtalyan Komünist Partisi önemli bir dönüm noktasında bulunmaktadır. Amendola'nın temsil ettiği bir görüşe göre, Komünist Partisi devamlı muhalefette kaldığı takdirde zamanla zayıflaması tehlikesi mevcuttur. Bu bakımdan, sosyalist kuruluşu doğru yavaş yavaş da olsa bir giriş yapabilmek için Komünist Partisi herhangi bir koalisyonla gitmeli ve somut projeleri uygulama alanına koymalıdır. Buna karşılık, Ingrao ve arkadaşları, böyle bir politikanın partiyi esas gayelerinden uzaklaştırabileceğini ileri sürmekte ve İtalyan toplumunun yapısında köklü değişiklikler yapmadan partinin başarıya ulaşamayacağını söylemektedirler.

Togliatti, bu iki görüşten, Amendola'nın pragmatik görüşlerine daha yakın olmakla beraber, bir liderin birleştirici niteliğini daima gözönünde tutarak açıkça bir tarafın tutmaktan daima kaçınmıştır.

Onun ölümü ile, parti içinde bu iki

görüŖün çatıŖmasını önleyen büyük bir engel ortadan kalkmıŖ bulunmaktadır.

SAVAŖ SONU DÜZENİ ÇÖKÜYOR

Galip ÜSTÜN

1964 ün Ağustos ayı, İkinci Dünya SavaŖı sonunda kurulmuŖ olan düzenin çökmeye baŖladığını gösteren belirtilerle dolu olarak geçti.

Hindiçini, Fransız; Kongo, Belçika'nın; Kıbrıs ta İngilizlerindi. Oysa bu gün ne Paris, ne Brüksel ne de Londra artık sözünü geçiremez olmuŖlardır. Bu gün Batı, Amerika'dır. Batı Dünyasındaki en küçük karıŖıklığı düzene sokmak için, artık sadece Amerikan paraŖütçüleri harekete geçiyor. Fakat, Amerika BirleŖik Devletleri Batı Dünyasının bütün anlaşmazlıklarına el atarak bir çözüm yolu bulmaya kalkarsa, bu anlaşmazlıkların ortaya çıktığı yerlerin her birinde asker bulundurmak ve dolayısıyla elinin altında, beslemeye Amerika'nın bile gücünün yetmeyeceğı kadar büyük bir kara ordusu da bulundurması gerekecektir. Böyle bir işi başarabilmek için, Amerika'nın bütün Amerikan vatandaşlarını görevlendirmesi bile yeteri kadar askeri silah altında bulundurmasını sağlayamayacaktır. İşte bu sebep-

ten ötürü Amerika, bu çeŖit işlerde, daha çok deniz ve hava ordusunu görevlendirmeyi doğru buluyor.

Amerika'nın gemilerinin ve uçaklarının gücüne, yeryüzünde bir tek ülke karŖılık verebilir: Sovyetler Birliğı. Oysa, KruŖçef'in Rusyası da Kennedy gibi düşünün Johnson'un Amerikası da bir atom savaŖının sorumluluğunu üstlerine almak istemiyorlar. Böylece, atom savaŖı korkusu da yerini, oldukça sağlam bir geleceğı güven duygusuna bırakmıŖ oluyor.

Yeryüzündeki bütün ihtilallerin savunucusu Çin ise, Rusya ile Amerika'nın karŖısında birden, tek başına kalmıŖ bulunuyor.

Batı medeniyetinin temsilcisi olan ve eski düzenin lideri Amerikada bu gün güçlü, fakat tek başına bırakılmıŖtır.

Komünist düzenin ihtilâlcisi temsilcisi olan Çin ise sayı bakımından korkunçtur, fakat aynı zamanda da korkunç bir biçimde yalınzır.

Kuvvetlerin dengesizliğı, çocuklukların sertliğıyle yarıtcılığı arasında tasarlanarak kurulmakta olan yeni yeryüzü düzeni, geçirdiğimiz Ağustos ayı içinde işte bu durumdaydı.

GELECEK SAYIDA :

Arslan BaŖer Kafaoğlu

AZ GELİŖMİŖ EKONOMİLER

Doç. Dr. İbrahim AKSÖZ

TÜRKİYE ZİRAATİNDE ÂTIL İŖGÜCÜ

VE BUNUN DEĞERLENDİRİLMESİ

Jean - Paul Sartre

D U V A R

İkinci baskı çıktı.

Çeviri : Vedat Uretürk

2 Lira

Ionesco

KRAL ÖLÜYOR

Çev. : Fikret Adil

2 Lira

•• Ionesco

Jack yada Boyuneğme

Çev. : P. Caporal - I. Denker

2 Lira

ATAÇ KİTABEVİ

REKLÂM.
LARINIZ
İÇİN

"BASIN İLÂN KURUMU"

Genel Müdürlük

Cağaloğlu, Türk Ocağı Caddesi No. 1
İstanbul

Telefon : 22 43 84 – 22 43 85

Telgraf Adresi : BASIN KURUMU

ŞUBELER

DIŞ MUHABİRLER

İstanbul

Ankara

İzmir

Adana

Bursa

Diyarbakır

Erzurum

Eskişehir

Konya

Zonguldak

A.B.D.

Almanya (Federal)

Almanya

Avusturya

Avustralya

Belçika

Bulgaristan

Çekoslovakya

Danimarka

Fransa

Hollanda

İngiltere

İspanya

İsrail

İsveç

İsviçre

İtalya

Japonya

Lübnan

Macaristan

Norveç

Pakistan

Polonya

Portekiz

Romanya

Yugoslavya

Yunanistan

TÜSTAV

Eylem : 1 (BASIN : 15951)

ATAÇ KİTAPBEVİ YAYINLARI

DÜŞLERİN ÖLÜMÜ. Tahsin Yücel - Türk Dil Kurumu armağanı -	2 lira
DEĞİŞİM. Franz Kafka - Çev. : Vedat Günyol	>
İÇE KAPANIŞ. Charles Baudelaire - Haz. : Şükran Kurdakul	>
KORKUNUN PARMAKLARI. Muzaffer Buyrukçu	>
YENİ NİMETLER. André Gide - Çev. : Vedat Üretürk	>
KIRMIZI YAPRAKLAR. William Faulkner - Çev. : Ülkü Tamer	>
FELSEFE TARİHİ SÖZLÜĞÜ - Hatemi Seniğ Sarp (Millî Eğitim Bakan- lığınca okullaraalık verilmiştir.)	>
YANLIŞLIK. Albert Camus - Çev. : Ferid Edgü (Tükenmiştir)	>
ÇİVİ YAZISI. İhan Berk	>
İNGİLİZ - AMERİKAN ŞİİRİ - Haz. : Bilge Umar (Onüç İngiliz - Amerikan şairlerinin hayatları; eserlerinden örnekler)	>
ALIN TERİ. Jack London. - Çev. : Selma Kurdakul	>
MAVİ VE KARA. Sabahattin Eyüboğlu	>
ÇOK KAPILI ODA. - Asım Bezirci	>
MÜTHİŞ ÇOCUKLAR. Jean Cocteau. Çev. : Vedat Üretürk	2 lira
MİTOLOGYADAN ÜNLÜ KİŞİLER. - Emel Dilman (Millî Eğitim Bakan- lığınca okullaraalık verilmiştir.)	>
TAŞ ÇATLASA. - Yağar Kemal	3 lira
SAYGILI YOSMA. Jean - Paul Sartre - Çev. : Orhan Veli Kanık	2 lira
DOĞU - BATI. Melih Cevdet Anday	3 lira
DİRİLEN ŞEHİR. Jules Romains - Çev. : Sabahattin Eyüboğlu (Resimler : Ferruh Doğan.)	2 lira
MEMLEKET ÖZLEMİ. Langston Hughes - Çev. : Necati Cumalı	2 lira
DÜŞÜŞ. Albert Camus - Çev. : Ferid Edgü	3 lira
BULANTI. Jean - Paul Sartre - Çev. : Selahattin Hilav	6 lira
SPLEEN DE PARIS - Paris Siktntisi - Charles Baudelaire Çev. : Tahsin Yücel	3 lira
BELÂ ÇİÇEĞİ - Attila İhan	3 lira
KAPALI MUTLULUK - Dünya Şiirinden Seçmeler - Çev.: Coşkun Zengin	2 lira
SUSUZ YAZ - Necati Cumalı	4 lira
SISYPHE EPANESİ. Albert Camus - Çev. : Tahsin Yücel	4 lira
YÜZ ÜNLÜ SENFONİ. Paul Grable - Çev. : Selma Kurdakul	5 lira
ÇAĞDAŞ ALMAN HİKAYESİ — Haz. : Kâmuran Şipal	4 lira
HAYDARI KAMPI. - Themis Kornaros - Çev. : Nevzat Hatko	5 lira
Asım Bezirci - Hüseyin Cöntürk	
GÜNLERİN GETİRDİĞİ, GÜNLERİN GÖTÜRDÜĞÜ -	4 lira
KALPAKLILAR — Samim Kocagöz	7,5 lira

Ataç Kitabevi Yayınları

ÖLEN ADAM — D. H. Lawrence - Çev.: Bilge Karasu (Türk Dil Kurumu Çeviri Armağanı)	2 lira
VOLTAIRE — Çev.: Suat Erginer	2 lira
GERGEDAN — E. Ionesco - Çev: Fikret Adil	3 lira
DİNAMİT — B. Traven - Çev : Adalet Cimcoz	3 lira
MİLENA'YA MEKTUPLAR — F. Kafka - Çev. : Adalet Cimcoz	6 lira
II. Baskı. İki cilt bir arada (Türk Dil Kurumu Çeviri Armağanı)	
TERSİ VE YÜZÜ — Albert Camus - Çev. : Tahsin Yücel	3 lira
DOLUDİZGİN — Samim Kocagöz	7,5 lira
KURTLAR SOFRASI — Atilla İlhan	7,5 lira
YAZ DÖNEMİ — Behçet Necatigil	2 lira
ALEKSİ ZORBA — Nikos Kazancakis - Çev.: Ahmet Angın	7,5 lira
SİYASET ÇARKI — Jean - Paul Sartre - Çev.: Güzin Sayar	3 lira
NİCE KAYGILARDAN SONRA — Şükran Kurdakul	2 lira
DÜNYADA HARP VARDI — Orhan Kemal	2 lira
BİR AÇIDAN — Mehmet Seyda	2 lira
KAVEL — Hasan Hüseyin (Yeditepe Şiir Armağanı)	2 lira
SİNEKLER — J. Paul Sartre Çeviri: Tahsin Yücel	3 lira
BEN SANA MECBURUM — Atilla İlhan - İkinci Baskı	3 lira
PSİKANALİZ AÇISINDAN EDEBİYAT — Freud - Yung - Adler Çev. : Selâhattin Hilav	3 lira
KOMEDİ SANATI — A. Seyler - S. Gaggard Çev.: Suat Taşer	3 lira
BİR DELİNİN NOTLARI — Gogol. Çev.: Mehmet Özgül	3 lira
DÂVÂ — Franz Kafka - Çev.: Kâmuran Şipal	7,5 lira
KURDLAR SOFRASI — II. Cilt - Atilla İlhan	7,5 lira
ASLAN ASKER ŞVAYK — J. Hašek - Çev: Aysegül Günkut	6 lira
İNSANLIĞIN GELECEĞİ — B. Russell - Çev: Memduh Balaban	2 lira
ELBİSECİLER ÇARŞISI — Kâmuran Şipal	2 lira
YAŞAMA DUVARI — Nevzat Üstün	3 lira
BİR KARIŞ TOPRAK — Samim Kocagöz	5 lira
BU AY ÇIKANLAR	
KRAL ÖLÜYOR — Ionesco. Çev.: Fikret Adil	2 lira
IONESCO — Jack ya da Boyunegme — Çev.: P. Caporal - İ. Denker	2 lira
DUVAR — İkinci Baskı - Jean - Paul Sartre - Çev.: Vedat Üretürk	2 lira

1 — Yayınlarımızdan satış fiyatları ile 60 liralık kitap sipariş eden okurlar EYLEM'e bir yıllık, 30 liralık kitap sipariş eden okurlar altı aylık abone kaydedilir.

Posta ücretleri tarafımızdan ödenerek, kitaplar taahhütlü olarak gönderilir. **ÖDEMELİ SİPARİŞ KABUL EDİLMEZ. KİTAP ADLARI İLE BİRLİKTE ÜCRETLERİN POSTALANMASI GEREKİR.**

2 — Abone indiriminden yararlanmak istemiyen okurlara 15 liradan yukarı siparişlerine % 20 indirim yapılır. **ÖDEMELİ SİPARİŞ KABUL EDİLMEZ. KİTAP ADLARI İLE BİRLİKTE ÜCRETİN POSTALANMASI GEREKİR.**